

**ПРАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

АЛЕКСАНДРОВА МАРІЯ ВАСИЛІВНА

УДК 342.6

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ
БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ**

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
081 – Право.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело _____ **М. В. Александрова**

Науковий керівник: Тимошенко Юрій Петрович, кандидат юридичних наук,
доцент

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Александрова М. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. – ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Київ, 2024.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню змісту та особливостей адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування та його вдосконаленню у вітчизняній і міжнародній доктрині та практиці.

У рамках дослідження узагальнено історико-правові аспекти функціонування електронного урядування в контексті розвитку інформаційного суспільства. Окреслено поняття, ознаки та принципи адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування у вітчизняній та міжнародній практиці Здійснено аналіз різноманітних підходів до розуміння поняття «електронне урядування» та визначено основні етапи формування й функціонування електронного урядування як форми державного управління в різних сферах суспільного життя. Такі етапи умовно поділено за напрямками, зокрема створення законодавчого та матеріально-технічного забезпечення функціонування електронного урядування; розвиток мережі електронних послуг; упровадження такої форми державного управління, як електронне урядування, в діяльність системи органів публічного управління, зокрема органів місцевого самоврядування, розбудова інфраструктури електронного урядування на державному та місцевому рівнях в умовах розвитку цифрових технологій.

Дослідженням змісту поняття «електронне урядування» в національній та міжнародній доктрині окреслено концепт «електронного урядування» у

вітчизняній та міжнародній практиці та виокремлено основні підходи до тлумачення його змісту, зокрема технократичні та теоретичні. Згідно з технократичним підходом, електронне урядування розглянуто як базис інформаційного суспільства, або як один з етапів реалізації інформаційно-комунікаційних технологій у публічне управління. Щодо теоретичного підходу, то електронне урядування – це відповідна теорія, концепція, ідеологія, або ж одна з сучасних форм державного управління, що формується на основі таких елементів як новий державний менеджмент, система соціальних та політичних мереж, інновації в інституційних підходах.

Систематизовано досвід адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в США та європейських країнах (Австрії, Бельгії, Чехії, Болгарії, Данії, Естонії, Ірландії, Іспанії, Італії, Латвії, Великобританії, Литви, Німеччини, Португалії, Румунії, Фінляндії, Франції, Швейцарії тощо), що дало змогу дослідити практику впровадження моделей електронного урядування в країнах Європейського Союзу та розкрити основні принципи електронного урядування країн ЄС. До таких принципів віднесено: цифровий розвиток, принцип однократності, інклюзивність і доступність, відкритість й прозорість, транскордони, взаємосумісність, надійність та безпеку.

Аналізом практики впровадження моделей електронного урядування країн ЄС виокремлено спільні для всіх країн риси, які могли б бути запозичені для вдосконалення та розвитку адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні. До таких рис можна віднести спеціальне законодавче забезпечення, що регулює функціонування електронного урядування; збільшення матеріально-технічного забезпечення, що сприятиме розширенню інфраструктури електронного урядування (розширення переліку публічних послуг і цифрових інструментів); розширення мережі навчання для громадян щодо засвоєння цифрових навичок тощо.

Досліджено стан реалізації електронного урядування на сучасному етапі розвитку та з'ясовано, що наявні певні пріоритетні напрями розвитку такої форми публічного управління, серед яких варто виокремити наступні: модернізація публічних послуг, яка включає електронні послуги, електронну ідентифікацію, залучення громадян, відкриті дані; модернізація публічного управління, куди належать електронна взаємодія реєстрів, електронний документообіг та е-урядування базових галузей; управління розвитком електронного урядування, з-поміж яких ІТ-інфраструктура та ефективне управління.

Електронне урядування є динамічним і розвивається в контексті розвитку суспільних відносин. Так само і нормативно-правове забезпечення реалізації електронного урядування в Україні носить динамічний характер. Основні нормативно-правові акти, що визначають напрями формування та реалізації державної політики з питань електронного урядування, закладені в Стратегії реформування державного управління України на 2016–2020 роки та Концепції розвитку електронного урядування в Україні, тоді коли мета цих нормативно-правових актів полягає в поступовій, проте суттєвій модернізації діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Проаналізовано стан сучасного законодавчого забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування та з'ясовано, що воно має певні недоліки, серед яких виокремлено такі: неповнота, нечіткість, фрагментарна неузгодженість, суперечливість, невідповідність міжнародним актам законодавства у цій сфері тощо. Для забезпечення ефективного функціонування електронного урядування та реалізації стратегічних документів, якими реґраментовано розвиток системи електронного урядування в Україні, з-поміж яких Стратегія розвитку інформаційного суспільства, Стратерія формування державного управління України на період до 2025 року, Стратегія сталого розвитку «Україна–2020», обґрунтовано необхідність приведення законодавчого забезпечення інформаційної безпеки

у сфері електронного урядування у відповідність до динаміки розвитку цифрових технологій та розвитку інновацій у цій сфері.

На основі систематизації ключових викликів і потреб щодо розвитку електронного урядування визначено стратегічні напрями забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні. Ключовими елементами запропонованого механізму стратегування електронного урядування визначено законодавче, інституційне, організаційне та цифрове забезпечення. Акцентовано, що реалізації запропонованого механізму сприятиме розвиток елементів цифрової інфраструктури та підвищення ефективності використання цифрових технологій суб'єктами державного управління, громадянами і бізнесом. Результативність впровадження електронного урядування в державному управлінні України повинна базуватись на врахуванні обставин щодо ліквідації цифрової нерівності в частині забезпечення рівного доступу до володіння комп'ютерами та гаджетами, а також щодо можливості вільного доступу до мережі Інтернет та відповідно доступу до публічної інформації; розуміння місця та ролі громадянина в управлінні державою, тому що за умов впровадження моделей електронної демократії громадяни отримують і ряд обов'язків щодо прийнятих ними рішень; формування в громадян довіри до електронних послуг, зокрема в частині інформаційної безпеки та гарантованості безпеки персональних даних; запровадження в державному управлінні планування як важливого та водночас забутого складника забезпечить можливість громадянам брати участь в обговоренні стратегічних та нормативних документів щодо розвитку різноманітних сфер суспільного життя держави.

Ключові слова: електронне урядування, цифрові технології, національна безпека, інформаційне суспільство, електронний документообіг, інформаційно-телекомунікаційні технології, інформаційна безпека, цифрова держава, цифрова трансформація, електронні публічні послуги, застосунок «Дія», цифрові навички, правова політика, адміністративно-правове

забезпечення, публічне управління, кіберпростір, кіберзахист, цифрові права, цифрові принципи, інформаційна зброя, демократія, інформаційні технології, інновації, глобалізація, суспільство, електронні ресурси, адміністративно-правові процеси, персональні дані, інформація, портали, безпека даних, публічна влада.

SUMMARY

Aleksandrova M. V. Administrative and legal provision of information security in the field of electronic government. – Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in specialty 081 – Law. – PrJSC «Higher educational institution «Interregional Academy of Personnel Management». Kyiv, 2024.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of the content and features of administrative and legal provision of information security in the field of electronic government and its improvement in domestic and international doctrine and practice.

The research summarizes the historical and legal aspects of the functioning of electronic government in the context of the development of the information society. Concepts, signs and principles of administrative and legal provision of information security in the field of electronic governance in domestic and international practice are outlined. An analysis of various approaches to understanding the concept of "electronic governance" is carried out, and the main stages of the formation and functioning of electronic governance as a form of public administration in various spheres of public life are determined.

Such stages can be conventionally summarized in the following directions: creation of legislative and logistical support for the functioning of electronic government; development of the network of electronic services; introduction of such form of state management as e-governance into the activities of seven public administration bodies, in particular local self-government bodies, development of the e-governance infrastructure at the state and local levels in the context of the development of digital technologies.

The study of the content "electronic governance" in national and international doctrine made it possible to outline the concept of "electronic governance" in domestic and international practice and to highlight the basic approaches to

interpreting its content, in particular technocratic and theoretical. According to the technocratic approach, electronic governance is considered as the basis of the information society, or one of the stages of the implementation of information and communication technologies in public administration. Regarding the theoretical approach, e-governance is considered as a relevant theory, concept, ideology, or as one of the modern forms of public administration, which competes with or is based on such approaches as political networks, new public management, synergistic and new institutional approaches.

The experience of administrative and legal provision of information security in the field of electronic government in the USA and European countries (Austria, Belgium, Bulgaria, Denmark, Estonia, Ireland, Italy, Germany, Great Britain, Latvia, Lithuania, Romania, Portugal, Spain, Switzerland, the Czech Republic, Finland, France, etc.) is systematized, which gave the opportunity to reveal the main principles of e-governance of the EU countries. These principles include: digital development, the principle of one-time use, inclusiveness and accessibility, openness and transparency, cross-borders, interoperability, reliability and security.

The analysis of the practice of implementing e-governance models of the EU countries identified features common to all countries, which could be borrowed for the improvement and development of administrative and legal provision of information security in the field of e-governance in Ukraine. Such features in particular include: special legislative provisions regulating the functioning of e-government; increase in material and technical support, which will make it possible to expand the infrastructure of electronic government (expansion of the list of public services and digital tools); expansion of the training network for citizens on the acquisition of digital skills, etc.

The paper examines the state of e-government implementation at the current stage of development and finds out that there are certain priority directions for the development of this form of public management, the main ones of which are the following: modernization of public services, which includes electronic services, electronic identification, citizen involvement, open data; modernization of public

administration, which includes electronic interaction of registers, electronic document flow and e-governance of basic industries; managing the development of e-government, including IT infrastructure and effective management.

The development of e-government is dynamic and develops in the context of the development of public relations. In the same way, the regulatory and legal support for the implementation of e-governance in Ukraine is dynamic in nature. The main normative legal acts that determine the directions for the formation and implementation of state policy on e-government issues are laid down in the Strategy for the Reform of Public Administration of Ukraine for 2016–2020 and the Concept of the Development of E-Governance in Ukraine, while the purpose of these normative of legal acts consists in the gradual but significant modernization of the activities of state authorities and local self-government.

The work analyzes the state of modern legislative provision of information security in the field of e-government and found out that it has certain shortcomings, among which the following should be highlighted: incompleteness, vagueness, fragmentary incoherence, contradiction, non-compliance with international legislation in this area, etc. In order to ensure the effective functioning of e-government and the implementation of strategic documents that regulate the development of the e-government system in Ukraine, including the Strategy for the Development of the Information Society, the Strategy for the Formation of State Administration of Ukraine for the Period Until 2024, and the Sustainable Development Strategy “Ukraine–2020”, the need to bring the responsiveness of the legislative provision of e-government to the dynamics of the development of digital technologies and the development of innovations in this area.

Based on the systematization of key challenges and needs for the development of e-government, strategic directions for ensuring information security in the field of e-government in Ukraine are determined. The key elements of the proposed e-governance strategy mechanism are legislative, institutional, organizational and digital security. The implementation of the proposed mechanism will contribute to the development of elements of digital information infrastructure and increase the

efficiency of the use of digital technologies by subjects of state administration, citizens and businesses.

The effectiveness of the implementation of e-government in the state administration of Ukraine should be based on taking into account the following circumstances regarding: elimination of digital inequality in terms of providing all citizens with the same levels of ownership of personal computers and the same opportunities to access public information; a conscious understanding of civil society, the place and role of the citizen in the management of the state, because under the conditions of the introduction of electronic democracy, the citizen is responsible for the collective decisions made with his participation; formation of citizens' trust in electronic forms of communications, electronic information of a management nature in terms of information security and guaranteed inviolability of personal data; the introduction of planning in the state administration as an important and at the same time forgotten component will enable citizens to participate in the discussion of the development plan for the future.

Keywords: e-government, digital technologies, national security, information society, electronic document flow, information and telecommunication technologies, information security, digital state, digital transformation, electronic public services, "Action" application, digital skills, legal policy, administrative and legal support, public management, cyberspace, cyber protection, digital rights, digital principles, information weapons, democracy, information technologies, innovation, globalization, society, electronic resources, administrative and legal processes, personal data, information, portals, data security, public authority.

Список публікацій здобувачки

в яких опубліковані основні результати дисертації:

А. В яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті у фахових виданнях:

1. Александрова, М. В, Останек, А. А. Особливості правової політики у сфері електронного урядування в контексті досягнення цілей сталого розвитку. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. – 2023. – №3(27), С. 6-12. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-3\(27\)-8-14](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-3(27)-8-14)
2. Александрова М.В. Адміністративно правове забезпечення електронного урядування в Україні: адаптація європейських стандартів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. – 2023. – Випуск 5, С. 82-87. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.5.13>
3. Александрова М.В. Формування цифрового майбутнього Європи: аналіз стратегічних та нормативних документів, досвід для України. *Науковий журнал «Наукові видання МАУП. Юридичні науки»*. – 2023. – №3(66), С. 26-31. DOI: <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.3.4>
4. Рошук М.В. Трансформація України в цифрову державу: інструменти реалізації *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. – 2020. – №1 (54), С. 86-93. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.54.14544>
5. Roshchuk M.V. Electronic governance in the European countries in the context of the implementation of the European action plan on the electronic government 2016-2020. *European science scientific journal*. – 2018. – №3, С.118-121. URL: <https://european-science.sk/storage/journals/essays/3-2018/217.pdf>

Стаття у виданні у наукометричній базі Scopus:

6. Mariia Aleksandrova, Andrii Dub, Kateryna Mykhaylyova, Andrii Niemtsev The Impact of Innovations and Technological Development on Modern

Б. Які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

Тези конференцій:

1. Рощук М. В. Формування оптимальної моделі електронного урядування в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Актуальні питання забезпечення кібербезпеки та захист інформації*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Верхнє Студене, Закарпатська область, 22–25 лют. 2017 р.). К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2017. С. 148–150.

2. Рощук М. В. Електронне урядування в Україні як гарант забезпечення прав людини і громадянина. *Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 лют. 2017 р.): в 2-х т. Київ: НАУ, Тернопіль: Вектор, 2017. Т. 1. С. 206–209.

3. Рощук М. В. Оцінювання шкоди національній безпеці у разі витоку інформації, що становить державну таємницю. *Стан та удосконалення безпеки інформаційно-телекомунікаційних систем (SITS'2017)*: матеріали учасників IX Всеукр. наук.-практ. конф. (Коблево, Миколаївська область, 20–23 черв. 2017 р.). Миколаїв: МТУ «Миколаївська політехніка», 2017. С. 31–32.

4. Рощук М. В. До питання державної політики України у сфері освіти дітей із інвалідністю. *Формування публічної служби, чутливої до людей з особливими потребами: цифрові технології*: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 10 листоп. 2017 р.). Київ: Нац. акад. держ. управ. при Президентові України, 2017. С. 214–217.

5. Рощук М. В. До питання публічного адміністрування в галузі авіації. *АЕРО 2017: повітряне і космічне право*: матеріали Всеукр. конф. молодих вчених і студентів (Київ, 23 листоп. 2017 р.). Київ: Нац. авіац. ун-т, Тернопіль: Вектор, 2017. Т. 1. С. 156–159.

6. Рощук М. В. Інформатизація у сфері освіти і науки в контексті

реалізації концепції розвитку електронного урядування в Україні. *Сучасна університетська правова освіта і наука*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 23 лют. 2018 р.). Тернопіль: Вектор, 2018. Т. 1. С. 167–169.

7. Рошук М. В. Система інтеперабельності в Україні як інструмент реалізації електронного урядування. *Інноваційний розвиток правової науки в умовах модернізації суспільства*: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 28 лют. 2020 р.). Тернопіль: Вектор, 2020. Т. 1. С. 276–278.

В. Інші публікації за темою дисертації:

1. Рошук М. В. Державне агентство з питань електронного урядування в системі публічної влади. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2017. Вип. 1 (42) С. 80–85.

2. Рошук М. В. Розвиток електронного урядування в Україні: правовий аспект забезпечення безпеки інформації. *Безпека інформації*. 2018. Т. 1 (24). С. 17–22.

3. Рошук М. В. Екологічне врядування як частина електронного врядування: проблеми та перспективи розвитку в Україні. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2018. Вип. 1. С. 121–127.

4. Рошук М. В. Розвиток електронного урядування у сфері екології в контексті реалізації права на доступ до екологічної інформації. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 6 (21). С. 66–70.

5. Рошук М. В., Корченко О.Г., Дрейс Ю.О., Романенко О.О. Модель оцінювання наслідків витоку державної таємниці від кібератак на критичну інформаційну інфраструктуру держави. *Безпека інформації*. 2018. Т. 1 (24). С. 29–35.

6. Roshchuk M. V. The state agency on electronic government of Ukraine in system of public authorities. *Human security in context of globalization: modern legal paradigm*: monograph / Under the general editorship Iryna Sopilko. Slovak

Republic, Podhajska: Vychodoeuropska agentura pre rozvoj, n.o. Eastern European Development agency n.o., 2017. P. 64–71.

7. Roshchuk M., Opirskyy I., Ivanchenko I., Platonenko A., Skladannyi P. Use of near field communication technology for automated profile replication. *Wydawnictwo Naukowe Akademii TechnicznoHumanistycznej w Bielsku-Bialej*. Bielsko-Biala, Poland, 2018. C. 153–161

8. Roshchuk M., Kobilnyk B., Gizun A. The role of information-psychological influences in information warfare. *Engineer of XXI Century: VI Inter University Conference of Students, PhD and Young Scientists* (Bielsko-Biala, 2 december 2016). Bielsko-Biala, 2016. C. 151–155.

9. Roshchuk M., Abakumova A. Study the problem of service provision quality assessment in cellular networks. *Engineer of XXI Century: VII Inter University Conference of Students, PhD and Young Scientists* (Bielsko-Biala, 08 december 2017). Bielsko-Biala, 2017. C. 17–27.

10. Roshchuk M., Dreis Y., Romanrnko O. Sectors of critical informational infrastructure. *Актуальні питання забезпечення кібербезпеки та захисту інформації: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21–24 лют. 2018 р.)*. Київ: Європ. ун-т, 2018. C. 141–144.

11. Gizun A., Hriha V., Blidar A., Roshchuk M., Derkach S. Insider attacks system identification. *Engineer of XXI Century: VIII Inter University Conference of Students, PhD and Young Scientists* (Bielsko-Biala, 06 december 2019). Bielsko-Biala, 2019. C. 155–166.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ.....	26
1.1. Історико-правові аспекти функціонування електронного урядування в контексті розвитку інформаційного суспільства	26
1.2. Поняття та ознаки інформаційної безпеки в системі електронного урядування.....	45
1.3. Принципи адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування у вітчизняній та міжнародній практиці.....	64
Висновки до розділу 1.....	86
РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ.....	89
2.1. Особливості забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Сполучених Штатах Америки.....	89
2.2. Особливості забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в країнах Європейського Союзу.....	105
2.3. Адміністративно-правові засоби та механізми забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні.....	127
Висновки до розділу 2.....	147
РОЗДІЛ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	150
3.1. Правові засади забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні.....	150

3.2. Шляхи підвищення ефективності та вдосконалення законодавства у сфері забезпечення інформаційної безпеки в системі електронного урядування в Україні.....	165
3.3. Напрями удосконалення організаційних засад забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування.....	174
Висновки до розділу 3.....	188
ВИСНОВКИ	191
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	200
ДОДАТКИ	226

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Домінуюча мета нашої держави на сучасному етапі державотворення – забезпечення прав та свобод людини і громадянина та їх реалізація у відповідних сферах суспільного життя, що є особливо актуальним за умов сучасного реформування публічної влади в Україні. Один із напрямів цього реформування – запровадження інституту електронного урядування з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Забезпечення інформаційної безпеки в системі електронного урядування як важливого напрямку інформаційної політики держави передбачає розробку концептуальних положень створення й подальшої модернізації системи захисту інформації з використанням наукових інноваційних підходів, міжнародного досвіду функціонування системи захисту інформації, прогнозування результатів і наслідків у процесі впровадження та експлуатації цієї системи.

Окрім того, впровадження і використання системи електронного урядування вимагає вирішення окремих викликів в частині інфраструктурного обслуговування, так і забезпечення інформаційної безпеки в процесі взаємодії органів держави та громадян через надання доступу до державних інформаційних ресурсів. Саме той факт, що системи електронного урядування використовуються як публічними службовцями, так і різними категоріями населення ускладнює завдання із захисту її інформаційних ресурсів.

Діяльність України у сфері запровадження й розвитку електронного урядування тісно взаємодіє зі становленням нової парадигми розвитку державного управління та інформатизації всіх сфер суспільного життя. Наразі запровадження електронного урядування дуже актуальне в контексті становлення інформаційного суспільства та розвитку цифрових технологій, а також потреби вдосконалення публічного управління, до прикладу, впровадження нових інноваційних підходів і методів публічного управління,

пришвидження обміну інформацією та прийняття певних рішень, оптимізації роботи органів публічної влади в Україні.

Сучасний розвиток інформаційного суспільства є причиною широкого практичного застосування інформаційно-комунікаційних технологій у системі публічного управління, де особливої уваги заслуговує впровадження електронного урядування в систему публічного управління в Україні, в межах якого надаються різноманітні управлінські послуги. Як результат, здійснення системного дослідження щодо визначення сутності, мети, стратегій та інструментів реалізації електронного урядування є потрібним задля аналізу ефективності такої форми державного управління, визначення головних проблем і формулювання пропозицій щодо її подальшого вдосконалення.

Запровадження електронного урядування в якості форми державного управління уможлиблюється завдяки широкому застосуванню цифрових технологій, що здатне забезпечити модернізацію публічних послуг, цифровізацію суспільних відносин, розвитку взаємодії влади, громадян та бізнесу як основних стейхолдерів вказаних відносин. Сьогодні розвиток електронного урядування як форми державного управління, його стратегія й концепція – одне з першочергових завдань країн, які розвиваються. Тож особливу увагу приділяють цьому питанню країни Європейського Союзу, й Україна, що також обрала європейський вектор розвитку, не є винятком.

Упродовж останніх років у нашій країні спостерігається стрімкий рух у впровадженні електронного урядування в різних сферах суспільного життя. Але зусилля відповідних органів влади та ресурси, які витрачаються на це державою, досі не дали вагомих результатів. На це вказують міжнародні звіти з питань розвитку електронного урядування. Якщо, відповідно до звіту ООН 2016 року, Україна займала 62 місце в рейтингу щодо Індексу розвитку електронного урядування та 32 місце в рейтингу щодо електронної участі, то відповідно до звіту ООН 2018 року вона втратила 20 позицій з електронного урядування й 43 позиції з електронної участі, тобто опинилась на 82 та 75 місцях. Причиною такого становища є несприятливі політичні та

економічні умови, що склалися в результаті військового конфлікту, окупації Донецької та Луганської областей, анексії Криму, втрати темпів динаміки розвитку відносно інших країн, недосконалого національного законодавства у цій сфері. До основних чинників, які значно гальмують розвиток електронного урядування в Україні, належать: неефективність його запровадження органами державної, регіональної влади й місцевого самоврядування, незручність у використанні певних електронних послуг, відсутність координації й системного підходу у вирішенні проблем, що стають перепонами у застосуванні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у різних сферах суспільного життя. На сучасному етапі перед Україною гостро постала проблема проведення ефективної децентралізації, при якій гармонійно та збалансовано відбувся б перерозподіл владних повноважень між центральним і місцевими (локальними) рівнями. Децентралізація покликана змінити відносини між громадянами та органами влади. Відповідно, з метою їх оптимізації особливе значення має надання якісних електронних послуг на місцевому рівні органами місцевого самоврядування, що дасть змогу знизити тиск бюрократії на постачальника послуг і громадянина. Є особливою потреба в цьому з боку об'єднаних територіальних громад.

Відтак, основними причинами виникнення проблем безпечного функціонування систем електронного урядування сьогодні є: використання в системах електронного урядування складного програмного забезпечення; велика кількість вузлів у системах електронного урядування; зовнішній доступ до системи електронного урядування; функціонування груп технічного обслуговування та інформаційної безпеки.

Теоретичною базою дисертаційної роботи першочергово слугують праці дослідників механізмів державного управління: В. Бакуменка, Д. Белла, М. Бонема, К. Ващенко, М. Вершиніна, О. Власюка, І. Семенець-Орлова, Р. Войтович, П. Ворони, В. Гошовської, О. Даніліна, Н. Діденко, Г. Дмитренка, Н. Драгомирецької, Д. Зейферта, В. Рижих та інших.

Своєю чергою, дослідженню теоретико-методологічних засад забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування присвячено праці численних зарубіжних науковців, зокрема Р. Алкока, Р. Аткинсона, Т. Баса, М. Бекуса, Е. Брека, Е. Вілбогр, Ш. Віркара, М. Кастельса, С. Кліффта, Й. Масуди, У. Меліна, Г. Мішра, Ф. Нобла, П. Норіс, С. Палвіа, Т. Райлі, В. Солодова, Т. Стоуньєра, Д. Тапскотта, Н. Тема, Е. Тоффлера, С. Шарма, К. Фана, Дж. Фена, К. Хілла та інших. Водночас варто відзначити наукові роботи на тему проблеми забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні, представлені такими вченими, як О. Андрєєва, А. Асанова, О. Баранов, Н. Бортник, В. Брижко, Р. Власенко, О. Голобуцький, В. Гребенніков, М. Демкова, О. Дубас, Д. Дубов, О. Ємельянова, І. Жаровська, І. Жилиєв, О. Загаєцька, О. Загвойська, О. Ільїн, І. Клименко, П. Клімушин, В. Ковалевський, В. Козачок, І. Коліушко, Н. Коритнікова, І. Куспляк, К. Линьов, І. Лопушинський, Ю. Машкаров, О. Орлов, А. Пазюк, В. Пархоменко, О. Радченко, І. Сало, А. Семенченко, В. Семко, В. Степанов, Р. Хмелевський, С. Чукут, О. Шевчук, та інші.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дисертаційного дослідження узгоджується та виконано в узгоджені із положеннями Плану імплементації актів законодавства ЄС відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, Концепції розвитку електронного урядування в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р, Концепції розвитку електронної демократії, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 797-р. та Планом наукових досліджень ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом» за темою «Дослідження теоретико-методологічних основ розвитку української державності в контексті світових модернізаційних процесів формування національних громадянських суспільств: політичний,

юридичний, економічний, соціальний, психологічний та управлінський аспекти» (номер державної реєстрації 0119U100492).

Мета та завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є теоретичне обґрунтування поняття, сутності, змісту і завдань захисту інформації, підходів до визначення загроз безпеці інформації в системах е-урядування та їх класифікації, розкриття особливостей адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування, а також опрацювання напрямів його вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі *завдання*:

- узагальнити історико-правові аспекти функціонування електронного урядування в контексті розвитку інформаційного суспільства;
- розкрити поняття та ознаки інформаційної безпеки у сфері електронного урядування;
- окреслити принципи адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування у вітчизняній та міжнародній практиці;
- проаналізувати особливості забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в США;
- дослідити особливості забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в країнах Європейського Союзу;
- охарактеризувати адміністративно-правові засоби та механізми забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні;
- здійснити аналіз правових засад забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні, виокремлюючи інструменти реалізації та правове забезпечення;
- визначити шляхи підвищення ефективності та вдосконалення законодавства у сфері забезпечення інформаційної безпеки в системі електронного урядування в Україні, виробити пропозиції щодо удосконалення законодавства України у цій сфері, розкрити практику його застосування;

– окреслити підходи до практичної реалізації політики безпеки в системах е-урядування та напрями удосконалення організаційних засад забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування, сформулювати висновки щодо стратегування електронного урядування та його перспектив в Україні.

Об’єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають, змінюються та припиняються в процесі забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування як форми державного управління.

Предмет дослідження – адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження слугують філософські та загальноправові методи наукового пізнання. Під час написання дисертації використано такі загальнонаукові методи наукового пізнання: комплексний, міждисциплінарний, формально-логічний та метод системного аналізу, а також методи, що мають місце в юридичній науці, зокрема історико-правовий, порівняльно-правовий та тлумачення правових норм, логіко-семантичний, формально-логічний, системно-структурний, порівняльно-правовий та інші наукові методи.

Історико-правовий метод сприяв ретроспективному вивченню генезису причин та історико-правових аспектів функціонування електронного урядування та особливостей адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні та світі (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2). *Логіко-семантичний* метод дозволив дослідити змістове наповнення та функціональне призначення електронного урядування та окреслити поняття, ознаки та принципи адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування (підрозділи 1.2, 1.3). За допомогою *формально-логічного* методу досліджено законодавче забезпечення впровадження моделей електронного урядування в органах державної влади України, виявлено проблемні питання забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні та

сформульовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства у сфері адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні (підрозділи 3.1, 3.2). *Системно-структурний* метод використаний для дослідження трансформації України в цифрову державу, а також вивчення інструментів такої реалізації, окреслення правових засад забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні, (підрозділ 3.1). *Системний* метод застосований при розгляді законодавчого забезпечення впровадження моделей електронного урядування та адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні (підрозділ 3.2). Метод *порівняльно-правового* дослідження сприяв вивченню міжнародного законодавства й досвіду зарубіжних країн (підрозділи 2.1, 2.2). У дисертації використано й інші методи наукового пізнання, що дало змогу визначити і комплексно охарактеризувати моделі електронного урядування та їх правове забезпечення, проблемні аспекти адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні.

Нормативно-правовою базою дослідження є Конституція України, закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, відомчі та міжвідомчі нормативно-правові акти міністерств та відомств України, які регулюють питання інформаційної безпеки в Україні, впровадження електронного урядування як форми державного управління та його правове забезпечення.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали щодо впровадження моделей електронного урядування, а також узагальнення практичної діяльності суб'єктів правових відносин стосовно адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування; вебсторінки й портали, що надають доступ до електронних послуг, інструментів електронної демократії й технологій електронного урядування.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у вирішенні актуального наукового завдання в теоретичному обґрунтуванні змісту та особливостей адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування й розробці практичних рекомендацій для органів державної влади та місцевого самоврядування, що можуть мати практичне застосування з метою удосконалення розвитку електронного урядування в Україні, безпечного використання інформаційно-комунікаційних технологій, захисту інформації від несанкціонованого доступу та витоку технічними каналами.

Найбільш суттєві результати дисертаційного дослідження, які містять наукову новизну, конкретизовано в певних наукових положеннях:

вперше:

- узагальнено історико-правові аспекти функціонування електронного урядування в контексті розвитку інформаційного суспільства;
- визначено поняття та ознаки інформаційної безпеки в системі електронного урядування;
- окреслено принципи адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування крізь призму вітчизняної та міжнародної практики;
- досліджено особливості забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в США та країнах ЄС, практичні аспекти забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні;
- представлено трансформації України в цифрову державу, зокрема інструменти реалізації та правові засади забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування; шляхи вдосконалення законодавства у сфері забезпечення інформаційної безпеки в системі електронного урядування, а також напрями удосконалення організаційних засад забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування;

удосконалено:

- шляхи впровадження моделі електронного урядування в Україні в контексті адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки;
  - інструменти реалізації та правове забезпечення трансформації України в цифрову державу;
  - шляхи адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні;
  - механізм стратегування електронного урядування як об'єкта адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки;
- дістали подальший розвиток:*
- стратегічні напрями розвитку електронного урядування в Україні через призму адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки;
  - наукові положення про важливість впровадження моделі електронного урядування в Україні;
  - законодавче забезпечення впровадження моделей електронного урядування в органах державної влади України та організаційних засад забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування;
  - адміністративно-правові форми та методи забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування;
  - наукове розуміння стратегування електронного урядування в Україні.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації пропозиції і висновки можуть бути використані у:

- *правозастосовній діяльності* – пропозиції застосовуються органами державної влади й органами місцевого самоврядування у процесі формування механізмів реалізації державної політики у сфері електронного урядування (Довідка про використання результатів дисертаційного дослідження я Державною служби якості освіти України №01/01-23/1930 від 06.11.2023 р.; Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження громадською організацією «Громадський рух «Інтереси киян» №01/27-30 4 від 27.09.2023 р.);

– *правотворчості* – у процесі внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів, а також прийняття нових законів та підзаконних актів у сфері впровадження електронного урядування в Україні та правового забезпечення його діяльності;

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого розроблення й вирішення теоретико-прикладних проблем адміністративного права України (Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Міжрегіональної Академії управління персоналом №8286/1 від 30 серпня 2023 р.);

– *освітньому процесі* – у процесі викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Електронне урядування», «Інформаційне право», при підготовці науково-практичних видань, підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій для науковців, юристів-практиків, викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів, для проведення тренінгів та реалізації професійних програм підвищення кваліфікації державних службовців (Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітню діяльність Регіонального центру підвищення кваліфікації Київської області № 43-11/84 від 11 грудня 2023 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним і завершеним науковим дослідженням. Наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації отримано та сформульовано автором особисто та ґрунтуються на власних наукових дослідженнях. Особистий внесок здобувачки полягає у визначенні змістового наповнення, сутності та особливостей моделей електронного урядування та їх правового забезпечення. У наукових працях, що опубліковані у співавторстві, обсяг авторства становить не менше 60 %. Наукові ідеї, що належать співавторам публікацій, у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Результати наукового дослідження, висновки та пропозиції доповідались й обговорювалися на міжнародних і вітчизняних науково-практичних конференціях, зокрема: «Engineer of XXI

Century» (Bielsko-Biala, Poland, 02 december 2016); «Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми» (м. Київ, 24 лютого 2017 р.); «Актуальні питання забезпечення кібербезпеки та захист інформації» (м. Київ, 22–25 лютого 2017 р.); «Стан та удосконалення безпеки інформаційно-телекомунікаційних систем (*SITS'2017*)» (с. Коблево, Миколаївська область, 20–23 червня 2017 р.); «Формування публічної служби, чутливої до людей з особливими потребами: цифрові технології» (м. Київ, 10 листопада 2017 р.); «АЕРО 2017: повітряне і космічне право» (м. Київ, 23 листопада 2017 р.); «Engineer of XXI Century» (Bielsko-Biala, Poland, 08 december 2017); «Актуальні питання забезпечення кібербезпеки та захисту інформації» (м. Київ, 21–24 лютого 2018 р.); «Сучасна університетська правова освіта і наука» (м. Київ, 23 лютого 2018 р.); «Engineer of XXI Century» (Bielsko-Biala, Poland, 06 december 2019); «Інноваційний розвиток правової науки в умовах модернізації суспільства» (м. Київ, 28 лютого 2020 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у 24 наукових публікаціях. Основні наукові результати дисертації опубліковано у 5 статтях у наукових фахових виданнях з права, 1 статті у виданні у наукометричній базі Scopus. Також результати дисертаційного дослідження висвітлені у 7 тезах доповідей на науково-практичних конференціях та в 11 інших публікаціях за темою дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (230 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 236 сторінки, з них основний текст – 185 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

1.1. Історико-правові аспекти функціонування електронного урядування в контексті розвитку інформаційного суспільства

Електронне урядування сприяє упровадженню засобів оперативних міжвідомчих комунікацій, відкритого суспільного діалогу, постійного моніторингу ефективності управлінських рішень.

Згідно з офіційними даними ООН [228], наразі 90 країн пропонують для своїх громадян один чи декілька електронних порталів, які є онлайн платформою, що надає користувачам можливість використовувати різноманітні інтерактивні сервіси й водночас є точкою доступу до інформації, функціонуючи в межах єдиного сайту. Держави, в яких інформаційно-комунікаційні технології перебувають на більш розвиненому рівні, забезпечують можливість доступу до не одного електронного порталу. Щодо бізнесу, то тут створюється окрема платформа.

Офіційні дані ООН показують [228], що 148 країн світу надають можливість здійснювати хоча б одну онлайн транзакцію. Під онлайн транзакцією розуміється сукупність і послідовних відповідних операцій, використовуючи дані, що є в відповідній базі даних. Електронне урядування стало частиною програм сталого розвитку не лише на рівні країн, а й міжнародних організацій. Розвиток електронного урядування – це спільне завдання для Європейського Союзу та країн, що входять до нього. План діяльності викладений у спільній стратегії розвитку (EU e-Government Action Plan 2016–2020) [206]. Його головні принципи є такими:

- надання державними органами онлайн послуг;
- принцип одного разу;

інклюзивність і вільний доступ;
 прозорість;
 доступ до онлайн послуг з будь-якої точки;
 надійність і безпека [206].

Різні дослідники та управлінці розглядають електронне урядування, беручи до уваги розуміння його в якості [3; 5; 11; 19; 31; 32; 41; 174; 191; 193]:

1) нової моделі державного управління (цей підхід застосовується у Концепції розвитку електронного урядування (у двох редакціях від 2010 року та від 2017 року), затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України [146, 147];

2) сучасної управлінської техніки й технології (прибічниками цього підходу є фахівці, що мають ІТ-освіту, домінуючим є розгляд конкретних технологій електронного урядування) [13, с. 77; 31–34].

Науковцями доведено, що нова модель державного управління та електронне урядування наділені можливістю налагодити взаємодію між бізнесом, державою та громадянами [47; 57; 59; 97; 98; 175]. Концепція електронного урядування стосується безпосередньо реформування публічного демократичного управління.

Загалом поняття «електронного уряду» виникло на початку 90-х рр. XX ст., а практично реалізовуватися воно почало лише наприкінці 1990-х рр. Сінгапур був першою країною у світі, яка реалізувала ідею урядового порталу. Це перша країна, в якій у 1999 р. створили масштабний урядовий портал, що не лише почав надавати інформаційні послуги, але й дозволив отримувати певні державні послуги, для отримання яких раніше населення було вимушене відвідувати різні міністерства та відомства. Портал складається з таких розділів: для бізнесу, освіта, охорона здоров'я, працевлаштування, безпека та охорона, соціальний захист. Кожна з державних установ несе відповідальність за певний сектор. Процедурний підхід до фіксації змін у житті суспільства позитивно характеризує законодавчу систему США, які першими розробили систему електронного уряду. У 1997 р. американська адміністрація стала

ініціатором удосконалення урядової діяльності завдяки використанню нових технологій, а в 2000 р. було розпочато проєкт FirstGov, який об'єднав приблизно 20 000 сайтів державних органів різних рівнів. Реалізація вказаного проєкту передбачала кілька етапів. Так, до 2002 р. проводились нескладні операції (зокрема, оформлення водійських ліцензій та заповнення відповідних електронних документів), протягом 2002–2005 рр. був створений єдиний сайт електронного уряду, що дав змогу американцям спілкуватися з представниками федерального уряду та органами урядування штатів і міст через мережу Інтернет [200; 212; 214].

Європейський лідер у сфері електронного урядування – Великобританія. Починаючи з 2000 р., Великобританія почала реалізовувати в межах проєкту «Стратегічна структура для обслуговування суспільства в інформаційному столітті». У межах цього проєкту також була реалізована програма «E-citizen, e-business, e-government» («Електронний громадянин, електронний бізнес, електронний уряд»). Для реалізації зазначених програм були використані всі публічні послуги, що надавалися через Інтернет, мобільний зв'язок, цифрове телебачення, центри обслуговування викликів (колл-центри) [70, с. 45–61]. Якщо здійснювати аналіз електронного урядування країн Центральної та Східної Європи, можна помітити, що Європейський Союз створив фонд «Smart», основна функція якого полягає в забезпеченні «електронізації» діяльності органів державної влади в цих країнах. Що стосується країн колишнього СРСР, то серед лідерів впровадження електронного урядування країни Балтії – Естонія та Латвія.

Науковці визначають, що процес створення та реалізації електронного уряду має наступні етапи:

- 1) на першому етапі відбувається формування державою формулювання власної стратегії й тактики щодо електронного уряду, а також закладається фундамент для його подальшого впровадження. Відкриваються вебсайти органів державної влади, якими передбачене розміщення довідкової інформації про головні напрями діяльності вказаних органів, вирішуються

питання щодо технічного й програмного забезпечення роботи вебсайтів, бере свій початок робота серед громадян щодо роз'яснення мети створення електронного уряду та навчання їх використовувати можливості електронного уряду задля задоволення своїх потреб;

2) другий етап характеризується подальшою інтеграцією вебсайтів окремих органів державної влади в глобальний електронний портал, який дає можливість здійснювати запроваджені елементи інтерактивної взаємодії, першочергово комплектується набір послуг, які громадянин може отримувати в електронній формі, послуг, що передбачають можливість їх заповнення та відправки, а також не потребують присутності громадянина, удосконалюється навігація порталу (користувач має змогу легко переходити з вебсторінки певного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування на іншу, тобто наявна так би мовити горизонтальна (на рівні органів влади одного підпорядкування) та вертикальна навігація, змість якої полягає в делегуванні завдань від вищестоящего органу по ієрархії до нижчестоящего, а також простежується можливість зворотного зв'язку через такі інструменти, як скарги, звернення тощо, які не потребують обов'язкової відповіді органу державної влади в режимі онлайн), розвивається мережа громадських пунктів доступу до мережі Інтернет;

3) на третьому етапі відбувається переведення спілкування між громадянином та органами державної влади здебільшого в режим онлайн, через надання публічних електронних послуг з цілодобовим доступом як найбільш повне надання електронних послуг, що може забезпечуватися постійно, протягом дня, забезпечення інструментів розвитку цифрової демократії, що дає можливість забезпечити участь громадян у прийнятті управлінських рішень на рівні держави, через відповідні державні інституції [76, с. 230–237; 80, с. 100; 181, с. 40–45; 190, с. 295–304; 196, с. 22–51].

Окремо функціонують етапи розвитку електронного урядування, які мають безпосередній зв'язок з можливостями інформаційно-комунікаційних

технологій органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Варто окремо зазначити, що вказані етапи спільні для всіх країн.

На першому етапі інформація про органи державної влади і органи місцевого самоврядування та їхня діяльність розміщується на створених сайтах вказаних служб. Різні вебпортали міністерств не можуть бути об'єднані в єдиний портал, а також відсутня централізація.

Другий етап – інтерактивний, він забезпечує можливість взаємодії з державними органами та органами місцевого самоврядування за допомогою електронної пошти, інформація про діяльність яких на сайтах постійно оновлюється.

Третій етап – це повноцінна інтерактивність, що передбачає можливість користуватися послугами в режимі реального часу. На цьому етапі відбувається не просто інформування щодо можливості отримувати ту чи іншу послугу онлайн, а власне обслуговування, що стає причиною формування відповідних каналів комунікації для надання операцій онлайн не лише для центральних органів влади, але й місцевих.

Що стосується розвитку електронного урядування в Україні, необхідно відзначити, що розвиток компонентів електронного урядування розпочався не з моменту схвалення Концепції розвитку електронного урядування, а орієнтовно в 90-х рр. ХХ ст. Тому задля вивчення процесів становлення та розвитку електронного урядування в Україні варто проаналізувати шлях формування та розвитку цієї сфери починаючи з моменту проголошення незалежності України і до сьогодення. Беручи до уваги головні віхи інформатизаційних процесів в Україні, увесь аналізований період можна умовно поділити на наступні етапи, які виражають інформатизацію державних процесів:

1 етап – початок 1990-х рр. до 1998 р., характеризується прийняттям інформатизаційних законів, упровадженням Концепції адміністративної реформи в Україні;

2 етап – 1998–2007 рр. – прийнято Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.»;

3 етап – 2007–2010 рр. – схвалено Концепцію розвитку електронного урядування в Україні;

4 етап – 2011–2013 рр. відбувається прийняття Плану заходів щодо реалізації розвитку електронного урядування в Україні, впровадження Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, схвалення Плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронного урядування в Україні в новій редакції;

5 етап – 2014–2016 рр. – створено Державне агентство з питань електронного урядування України, схвалено Стратегію реформування державного управління України на 2016–2020 рр.;

6 етап – 2016 р. – дотепер – затверджено План пріоритетних дій Уряду на 2016 рік, Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду на період до 2020 року, План заходів з реалізації Концепції розвитку електронного урядування, схвалено Концепцію розвитку електронного урядування в Україні, що визначає головні цілі, пріоритетні напрями й заходи розвитку до 2020 року, впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд», приєднання України до Міжнародної Хартії відкритих даних.

В Україні електронне урядування вперше було застосоване у 2000 р., однак його стрімкий розвиток розпочався лише у 2014–2019 рр., причиною чого стало створення в 2014 р. Державного агентства з питань електронного урядування України (сучасне Міністерство цифрової трансформації України); розроблення й схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні за відповідним Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. і Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр.; затвердження Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 січня 2019 р. № 37-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні на 2019–2020 рр.»; створення 2 вересня 2019 р. Міністерства цифрової

трансформації України. Концепцією розвитку електронного урядування в Україні електронне урядування визначено як форма організації державного управління, що сприяє підвищенню ефективності, відкритості й прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, яка орієнтована на задоволення потреб громадян [62; 66; 71; 75].

В Україні розвиток електронного урядування на місцевому рівні був розпочатий у 2010 р. Згідно з Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 березня 2010 р. № 360-р «Питання реалізації пілотного проєкту впровадження технологій електронного урядування» [95] було обрано Дніпропетровську та Одеську області. Основною ціллю такого експерименту стало відпрацювання єдиних стандартів обміну електронними документами. З часом формат обміну був затверджений Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 20 жовтня 2011 р. № 1207 «Про вимоги до форматів даних електронного документообігу в органах державної влади. Формат електронного повідомлення» [102].

Першоджерелом електронної взаємодії стало прийняття Законів України «Про інформацію» [134], «Про Національну програму інформатизації» [138], «Про електронні документи та електронний документообіг» [116], «Про електронний цифровий підпис» [114], «Про доступ до публічної інформації» [113], «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» [140], Розпорядження Кабінету Міністрів України «Питання реалізації пілотного проєкту впровадження технологій електронного урядування» [95].

Своєю чергою, Законом України «Про доступ до публічної інформації» для розпорядника інформації передбачено важливий обов'язок оприлюднювати інформацію про правові засади своєї діяльності, прийняті ним нормативно-правові акти, проєкти рішень, перелік та умови отримання послуг,

що надаються цими органами, форми та зразки документів, а також правила їх оформлення [113].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 року було схвалено Концепцію розвитку електронного урядування в Україні, мета якого – розвиток інформаційного суспільства, що передбачає забезпечення потреб та інтересів людей, публічне для всіх стейкхолдерів, що формує інноваційну модель розвитку високотехнологічного суспільства, в якому кожен громадянин має можливість збирати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися та обмінюватися ними для того, щоб дати змогу кожній людині повною мірою реалізувати власний потенціал задля забезпечення особистого й суспільного розвитку та підвищення якості життя [147]. Безумовно, головним надбанням впровадження цієї Концепції мав стати розвиток системи електронного уряду.

Концепція Національної програми інформатизації робить особливий акцент на тому, що інформаційно-телекомунікаційна система органів державної влади покликана створити умови з метою надання широкого спектру інформаційних послуг населенню, державним і приватним організаціям та іноземним користувачам [136].

Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» конкретизує уявлення щодо того, яким чином урядовим структурам потрібно забезпечити надання інформаційних послуг. Так, наприклад, визначено, що головним пріоритетом розвитку мережі Інтернет і забезпечення доступу до цієї мережі в Україні є:

- 1) розширення та вдосконалення процесу надання через мережу Інтернет відповідної інформації про Україну, яка має місце в різних сферах, серед яких: політична, економічна, правова, культурна та інші (мається на увазі інформація, сформована в результаті діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування);

2) створення відповідних умов щодо розвитку інфраструктури надання публічних послуг [131].

Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади» [112] є стимулюючим актом щодо впровадження технологій електронного урядування й передбачає імперативну норму стосовно ведення вебсайтів і публікування інформації щодо діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

У 2002 р. Кабінетом Міністрів України затверджено Порядок оприлюднення в мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади [142], відповідно до якого передбачається розміщення та періодичне оновлення центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування офіційної інформації про їхню діяльність на власних вебсайтах і створення Єдиного урядового вебпорталу, а також склад і реквізити, що мають міститися в інформації, яка має бути оприлюднена. З метою реалізації положень Указу Президента прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний Уряд»» [132], яка фактично є першим предметним нормативно-правовим актом з питань впровадження технологій електронного урядування. Важливим завданням цієї Постанови є надання громадянам і юридичним особам інформаційних та інших послуг за допомогою використання електронної інформаційної системи «Електронний Уряд», що має на меті забезпечення цифрової взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування з громадянами й бізнесом через використання інформаційно-комунікаційних технологій. Як основний механізм реалізації поставленого завдання визначено єдиний вебпортал органів виконавчої влади, який слугує так званим ядром електронної інформаційної системи «Електронний Уряд», метою якого є забезпечення інтеграції інформаційних ресурсів органів виконавчої влади, надання інформаційних та інших послуг через мережу Інтернет.

Згідно з Указом Президента України «Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій» Кабінет Міністрів України повинен був забезпечити:

1) діяльність щодо надання фізичним особам та бізнесу публічних послуг за допомогою використання електронної інформаційної системи «Електронний уряд»;

2) реєстрацію та діяльність суб'єктів господарювання, що здійснюють господарську діяльність в інформаційній сфері за допомогою використання глобальної мережі Інтернет та електронного цифрового підпису [141].

Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» прийнято 9 січня 2007 р. з метою вдосконалення публічного управління, взаємовідносин між державою та громадянами, державою та бізнесом, становлення цифрових форм взаємодії між органами державної влади й органами місцевого самоврядування між собою та з фізичними і юридичними особами [140]. Цей Закон України став правовим базисом подальшого вдосконалення державної політики щодо впровадження цифрових технологій у різні сфери суспільних відносин. Законом передбачено:

1) забезпечення процедури надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування фізичним особам і бізнесу публічних послуг з використанням мережі Інтернет, при цьому необхідним вбачається внесення відповідних змін до законодавства;

2) визначення чіткого переліку обов'язкових електронних послуг, які повинні надавати органи державної влади й органи місцевого самоврядування юридичним та фізичним особам, забезпечення реалізації принципу так званого «єдиного вікна»;

3) вжиття додаткових заходів, що спрямовуються на забезпечення необхідних умов для надання публічних послуг, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології (зокрема, особам, котрі потребують соціальної допомоги та реабілітації) [140].

Одним з пріоритетів, визначених у цьому Законі, є обов'язковість щодо збільшення фінансування Національної програми інформатизації (далі – НПІ) із включенням до її складу всіх проєктів інформатизації, фінансованих за рахунок коштів Державного бюджету України. Задля виконання вимог законодавства у сфері впровадження електронного врядування, а також удосконалення механізмів формування й виконання НПІ було розроблено певні нормативно-правові акти, спрямовані на вдосконалення механізмів формування та виконання НПІ, забезпечення більш дієвих кроків у сфері інформатизації, забезпечення ефективності цифрової взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування, зокрема:

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 лютого 2020 р. № 126-р «Про керівника Національної програми інформатизації», якою регулюється призначення керівника НПІ для забезпечення контролю за процесами формування, виконання та коригування НПІ [135];

Постанову Кабінету Міністрів України від 02 квітня 2009 р. № 294, якою схвалено нову редакцію Порядку проведення експертизи Національної програми інформатизації та окремих її завдань (проєктів), що доповнила принципи проведення експертизи, удосконалила вимоги до організації робіт з проведення експертизи НПІ, уточнила об'єкти, суб'єкти експертизи та основні напрями експертизи, визначила головні вимоги до роботи експертів й підготовки висновків [106];

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 червня 2009 р. № 636-р «Про затвердження переліку завдань (проєктів) Національної програми інформатизації на 2009 рік, їх державних замовників та обсягів фінансування», яким окреслено перелік проєктів загальнодержавного значення, основними результатами виконання яких є аналіз ринку програмного забезпечення, вплив на його розвиток впровадження в суспільстві вільного програмного забезпечення; вжиття певних заходів щодо впровадження Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства та комплекс методичних документів і практичних рекомендацій

стосовно стану розвитку інформаційного суспільства на базі сформованої системи індикаторів; формулювання висновків щодо відповідності проєктів Національної програми інформатизації пріоритетним напрямам державної політики у сфері цифровізації та тенденціям розвитку інформатизації в Європі та світі [121];

Постанову Кабінету Міністрів України від 17 липня 2009 р. № 738 [109], якою внесено зміни до Постанови Кабінету Міністрів України від 16 лютого 1998 р. № 160 «Про заходи щодо посилення контролю за обґрунтованістю проєктів інформатизації діяльності центральних органів виконавчої влади». Метою контролю визначено законодавче забезпечення суб'єктів НПП та їх відносин між собою;

Постанову Верховної Ради України «Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 2022–2024 роки» [119], мета якої – реалізація єдиної державної політики у сфері інформатизації й забезпечення створення та впровадження необхідних складових національної інформаційної інфраструктури України та створення відповідних умов для економічного та соціального розвитку держави;

Постанову Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 4 лютого 1998 року № 121» [108], що передбачає забезпечення належного рівня формування та реалізації державної політики й державного управління у сфері цифровізації шляхом внесення змін до НПП.

Найбільшим досягненням Уряду 2007–2010 рр. вважається запланований пілотний проєкт з упровадження технологій електронного урядування в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, основним завданнями якого є вирішення проблем, що стосувалися:

- 1) функціонування електронного документообігу;
- 2) забезпечення постійного зберігання й захисту електронних ресурсів;
- 3) розробки форми типових електронних документів та електронного цифрового підпису;

- 4) підготовки тимчасового регламенту електронного документообігу;
- 5) розробки та впровадження програмного забезпечення щодо взаємодії систем електронного документообігу в органах державної влади та органах місцевого самоврядування;
- 6) створення національного реєстру електронних інформаційних ресурсів;
- 7) запровадження технології надання органами виконавчої влади адміністративних послуг за допомогою мережі Інтернет;
- 8) створення на базі ДП «Державний центр інформаційних ресурсів» національного центру підтримки електронного урядування та розробка окремого веб-порталу [174, с. 110].

Австралія та Канада у 1980-х рр. почали розвивати елементи електронного урядування та системи, які спрямовані на його підтримку. Спроби об'єднати реєстраційні, оціночні, кадастрові та інші дані спричинили створення земельної інформаційної системи (Land Information System), першої електронної системи в Австралії. Це дало поштовх урядовим і неурядовим організаціям континенту до роботи в розвитку електронного урядування. Саме з того часу австралійські урядові організації почали розробляти та запроваджувати свої вебпредставництва. У 1997 р. Джон Говард, прем'єр-міністр Австралії, оголосив про курс на новий старт розвитку економіки, в якій вказав, що метою діяльності державних установ Австралії є розвиток онлайн послуг, які мають надавати ці державні органи вже до 2001 р. Окрім того, у 2000 р. було прийнято державну Стратегію електронного урядування (The Government Online Strategy). З того часу розпочався бурхливий розвиток державних і недержавних онлайн послуг, що забезпечило високі рейтинги, які склала Організація Об'єднаних Націй у 2002 р.

Починаючи з 2004 р., відповідальність за розвиток і надання послуг електронного урядування було передано спеціальному міністру та сформованому тоді державному агентству з інформаційного управління (Australian Government Information Management Office (AGIMO))

(<http://www.finance.gov.au/agimo/index.html>)), що стало частиною Державного департаменту з фінансів і дерегулювання. Саме до функцій цього державного органу віднесено питання розвитку електронного урядування та електронних послуг.

З середини 1990-х рр. австралійський уряд доклад чимало зусиль для забезпечення законодавчих та економічних умов щодо розвитку електронних послуг. Протягом вказаного терміну було реалізовано значну кількість проєктів, розроблено та запроваджено єдиний сайт електронних послуг австралійської влади (<http://australia.gov.au/>), що досі розвивається, наповнюючись державними послугами та посиланнями на різноманітні супутні послуги.

У жовтні 2000 р. створено судовий електронний портал – The Electronic Filing System (eFiling) (<https://www.efiling.fedcourt.gov.au/%28e3sbca55gzncnperpm243abbn%29/FedCourt/WelcomeToFedCourtEFS.aspx>) – це так звана онлайн послуга Федерального суду Австралії, що покликана за допомогою мережі Інтернет допомагати із заповненням юридичних паперів: позовів, апеляцій, пояснень, клопотань тощо. Того ж року створено державний інформаційний сайт – The Australian Government Tender System (AusTender) (<https://www.tenders.gov.au/>), завдяки якому кожен громадянин чи організація має змогу отримати вичерпну інформацію про тендери та тендерні процедури в Австралії, а також за допомогою сервісів сайту отримати інформацію про найближчі тендери та взяти у них участь. Тоді ж створено портал E-visa (http://www.immi.gov.au/e_visa/) – сайт, призначений для всіх категорій населення, що проживає в країні, але планує змінити (або вже перебуває у процесі зміни) місце проживання, через який іноземцям можна отримати допомогу в оформленні документів для проживання на території Австрії. Також у 2000 р. було створено сайт, що запропонував державні послуги бізнесовим організаціям – The Business Entry Point (BEP) (<http://www.business.gov.au/Pages/default.aspx>) – єдиний урядовий G2B сайт, який призначений для допомоги у створенні, розвитку (розширенні) та

закритті бізнесу. На етапі створення компанії сайт допомагає зареєструвати назву компанії, її сайт, статутні документи, торгову марку або бренд, а також отримувати податкові канікули, оплачувати податки тощо, заповнити заявки на отримання різноманітних дозвільних документів, отримувати субсидії для певних видів діяльності та ін. На етапі розвитку бізнесу сайт надає громадянам послуги з аналітичного забезпечення розвитку бізнесу, допомогу щодо вдосконалення внутрішнього середовища компанії (господарсько-фінансового та управління персоналом), послуги, які стосуються розвитку окремих ланок та окремих працівників компанії, пропонуючи перспективні в майбутньому напрями розвитку бізнесу. На етапі закриття бізнесу сайт допомагає закрити або продати свій бізнес у найкоротші терміни та з мінімальними втратами. Сайт пропонує інформацію про можливі шляхи незакриття бізнесу, допомагає знайти покупця (приватного, державного або іноземного), який хоче купити об'єкт, що має відношення до конкретного виду господарської діяльності, провести оптимальні розрахунки з працівниками в разі продажу бізнесу, та оптимізувати податкові витрати і витрати, які повинен зазнати власник бізнесу у зв'язку із закриттям бізнесу.

Наприкінці 2000 р. створено також сервіс австралійського штату Вікторія – Victoria – The Land Channel website (<http://www.land.vic.gov.au/land/lcnlc2.nsf/Home+Page/Land+Channel~Home+Page?open>), який загалом є інформаційним і надає загальну інформацію про процеси в штаті, які мають місце в різних сферах суспільного життя: вартість житла, стан економіки, стан ринку штату, програми розвитку штату та інше. У 2001 р. було створено сервіс The Customer Services Online (Centrelink) (<http://www.centrelink.gov.au/internet/internet.nsf/home/index.htm>) – сайт Уряду Австралії з комплексної допомоги та послуг у різних сферах життєдіяльності австралійців, що надає послуги для громадян, бізнесу, емігрантів; пропонує різні види онлайн платежів і послуг (з соціальних питань, питань міграції, еміграції та туризму, нагадування через SMS або e-mail для громадян; для

бізнесу – інформацію про всі фінансові й податкові платежі, про участь у благодійності та податкові пільги у разі участі тощо).

Починаючи з 1993 р., на сайті Верховної Ради України розміщено нормативно-правові акти щодо інформатизації, зокрема це Закони України «Про Національну програму інформатизації» [138] та «Про Концепцію Національної програми інформатизації» [136], Укази Президента України «Про державну політику інформатизації України» від 31 травня 1993 р. № 186/93 [110], «Про утворення Національного агентства з питань інформатизації» від 13 березня 1995 р. № 206/95 [153], «Про заходи щодо забезпечення діяльності Національного агентства з питань інформатизації» від 27 травня 1995 р. № 390/95 [130], Постанови Кабінету Міністрів України «Питання інформатизації» від 31 серпня 1994 р. № 605 [93], «Про Національне агентство з питань інформатизації при Президенті України» від 10 липня 1995 р. № 505 [137].

Зауважимо, що в Концепції Національної програми інформатизації не використовується словосполучення «електронне урядування», але простежуються ті конкретні кроки, які вкладені законодавцем у трактування розвитку електронного урядування в Україні. Так, до прикладу, Розділ IV Концепції Національної програми інформатизації містить інформацію про те, що Національна програма інформатизації спрямована на вирішення таких питань:

- 1) формування системи національних інформаційних ресурсів;
- 2) створення загальнодержавних центрів підтримки цифрової діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- 3) формування та підтримка ринку інформаційних продуктів і послуг тощо [136].

Сучасне законодавство України, що регулює електронне врядування, враховуючи технології його впровадження та використання, нараховує декілька десятків нормативно-правових актів, в яких електронне врядування розглянуто як складову інформатизації, а не окрему сферу. Окремо

функціонують різноманітні нормативно-правові акти, що опосередковано регулюють це питання. Проте варто зазначити, що виникненню електронного урядування передувала інформатизація діяльності органів влади, а наразі є намір здійснити цифровізацію сфер суспільного життя та управління. Концептуальні засади державної політики у сфері цифровізації, розвитку інформаційного суспільства й електронного врядування першочергово визначені в таких законодавчих актах, як Закони України «Про основні засади розбудови інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [140], «Про інформацію» [134], «Про Національну програму інформатизації» [139], «Про доступ до публічної інформації» [113], «Про захист персональних даних» [129], «Про адміністративні послуги» [101], «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [128], «Про електронні документи та електронний документообіг» [116], «Про електронний цифровий підпис» [114], Концепція розвитку електронного урядування в Україні [146] та Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні [179] та ін.

Вказаними та іншими законодавчими актами визначено основну мету, принципи, головні завдання, шляхи розв'язання проблем щодо розвитку електронного врядування та його впровадження в різноманітні сфери суспільного життя, завдання органів державної влади, питання взаємодії між собою, суспільством, громадянами й бізнесом, а також правове забезпечення інформаційної безпеки та ін.

20 вересня 2017 р. Кабінетом Міністрів України схвалено нову Концепцію розвитку електронного врядування в Україні, реалізація якої передбачена до 2020 року [146]. Її розробка та прийняття спричинене тим, що згідно з Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020»» [145], Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275 «Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та планом пріоритетних дій Уряду на 2017 рік» [127] розвиток електронного врядування трактується як один із першочергових пріоритетів реформування системи державного управління.

Водночас реалізація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами передбачає забезпечення Україною системного розвитку електронного урядування відповідно до європейських вимог [183]. Метою Концепції є формування ефективної системи електронного урядування в Україні задля забезпечення інтересів і потреб громадян та бізнесу, вдосконалення системи публічного управління, розвитку економіки та соціальної сфери держави. Варто згадати, що попередня Концепція носила переважно суто декларативний характер. Оскільки чинне законодавство України розглядає електронне урядування як складову сфери інформатизації, то впровадження технологій е-врядування є можливим завдяки широкому використанню цифрових технологій, що забезпечить у такий спосіб модернізацію публічних послуг і розвиток взаємодії влади, громадян і бізнесу в якості головних стейхолдерів відносин. Відтак, відбувається цифровізація суспільних відносин.

Концепція розвитку електронного врядування в Україні передбачає впровадження електронного врядування завдяки цифровим технологіям за наступними напрямками [146]:

- 1) модернізація публічних послуг і налагодження взаємозв'язку між органами державної влади та органами місцевого самоврядування з громадянами та бізнесом;
- 2) модернізація публічного управління;
- 3) управління розвитком електронного урядування, що дасть можливість підвищити якість і результативність реалізації завдань у цій сфері.

Якщо робити аналіз модернізації публічних послуг і розвитку взаємодії влади, громадян і бізнесу завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям, варто відзначити, що Концепція виокремлює такі напрями, як розвиток:

- електронних послуг;
- відкритих даних;
- електронних інструментів залучення громадян;

електронної ідентифікації та довірчих послуг [79, с. 43].

Кожен із вказаних напрямів з метою забезпечення розвитку електронного врядування Концепцією передбачає здійснення відповідних заходів, комплексне виконання яких здатне створити умови для функціонування електронного урядування загалом та кожного із напрямів цифровізації зокрема.

Варто вказати, що наразі механізм реалізації електронних петицій та звернень закріплений у Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції» [104]. Прийняття цього Закону України сприяло розширенню можливостей реалізації передбаченого Конституцією України [65] права громадян на звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, із застосуванням ефективних новітніх методів, зокрема шляхом електронної петиції та електронного звернення. Законом запроваджено механізм подання звернень в електронній формі, а також такий новий інструмент звернення до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та до органів місцевого самоврядування, як електронні петиції, що подаються громадянами через офіційні вебсайти відповідних органів або вебсайти громадських об'єднань.

Стратегія розвитку інформаційного суспільства головним напрямом її реалізації визначила електронне врядування, зокрема, його впровадження, створення електронного уряду та становлення електронної демократії. Це передбачає нові форми взаємодії органів державної влади з громадянами, організаціями та бізнесом. Наразі з-поміж пріоритетних засад розвитку електронного врядування, згідно зі Стратегією розвитку інформаційного суспільства в Україні [179], виокремлюється удосконалення нормативно-правового забезпечення.

Нормативно-правовому забезпеченню електронного врядування притаманний переважно декларативний характер. Упровадження технологій електронного врядування на належному рівні та їх правове забезпечення не є

миттєвим і потребує часу та значних зусиль, пов'язаних з адаптацією чинного вітчизняного законодавства. На жаль, можемо констатувати, що впровадження електронного документообігу навіть у діяльність центральних органів виконавчої влади залишається нереалізованим або ж перебуває на початковій стадії виконання [162, с. 156–159; 165, с. 210–213].

Сьогодні питання стосовно органу державної влади, який буде формувати державну політику щодо впровадження електронного урядування в усіх центральних органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, вирішено. Цю функцію на себе взяло Міністерство цифрової трансформації України.

1.2. Поняття та ознаки інформаційної безпеки в системі електронного урядування

Законом України «Про інформацію» інформацію визначено як «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [134]. З позиції інформаційної безпеки інформація характеризується своєю конфіденційністю, цілісністю та доступністю. Своєю чергою, інформаційна безпека передбачає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення захищеності інформації від несанкціонованого доступу, використання, оприлюднення, руйнування, внесення змін, ознайомлення, перевірки, запису чи знищення даних.

Відповідно до Стратегії інформаційної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 28 грудня 2021 р. № 685/2021 [143], інформаційна безпека України – складова частина національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання

та поширення інформації, доступ до достовірної та об'єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом.

Теоретичні та прикладні проблеми забезпечення інформаційної безпеки загалом і, зокрема, в системі електронного урядування, розробляли низка вітчизняних та зарубіжних учених, а саме Ю. Батурін, І. Бачило, І. Бондар, С. Бондаренко, О. Венгеров, Л. Губерський, В. Гурковський, В. Давидюк, О. Дзьобан, Р. Калюжний, І. Клименко, П. Клімушин, О. Копан, О. Копилов, Б. Кормич, К. Линьов, О. Литвиненко, В. Ліпкан, А. Манойло, А. Марущак, Г. Линник, О. Олійник, В. Попов, Г. Почепцов, І. Романовська, О. Соснін, М. Тищенко, Т. Ткачук, В. Цимбалюк, Р. Шаповал, М. Швець та інші.

Аналізуючи вплив зовнішніх і внутрішніх загроз інформаційній безпеці в аспекті захисту державних інформаційних ресурсів електронного урядування, В. С. Давидюк виокремлює такі напрями діяльності в цій сфері державних органів:

забезпечення цілісності й вірогідності інформації (недопущення неправомірної зміни або знищення інформації);

охорона конфіденційності інформації, доступ до якої обмежений законом або відповідно до закону;

реалізація права на інформацію (гарантованого доступу до інформації, у випадках, коли такий доступ має бути забезпечений) [15].

Учений акцентує, що державне регулювання у сфері захисту інформації в системі електронного урядування доцільно забезпечувати шляхом установлення вимог щодо захисту інформації до її власників, інформаційних систем, користувачів інформаційно-телекомунікаційних мереж, а також встановлення відповідальності за несанкціонований доступ до конфіденційної

інформації або за інші види правопорушень у сфері захисту інформації й права на інформацію [15].

Досліджуючи поняття та ознаки інформаційної безпеки в системі електронного урядування, варто зазначити, що реалізація електронного урядування як форми державного управління залежить не тільки від нормативно-правового забезпечення процедури, але й доктринальних досліджень у цій сфері.

Відтак, перш ніж розглядати питання забезпечення інформаційної безпеки системи електронного урядування потрібно визначити, що ж являє собою система електронного урядування та які її складові.

Науковці зазначають, що цифрова система «електронний уряд» – це система збору, пошуку, обробки, збереження та надання на вимогу конкретного користувача згідно з визначеними критеріями інформаційних ресурсів, що має на меті забезпечити надання органам державної влади відповідних послуг громадянам і бізнесу, а також їх інформування про діяльність органів влади [9; 16; 72; 82; 91; 177; 180]. Електронний уряд є засобом та інструментом, завдяки якому реалізуються всі елементи електронного урядування, наприклад, надавати адміністративні послуги фізичним та юридичним особам.

А. В. Лисицький визначає електронний уряд як систему співпраці уряду і громадян (бізнесу, громадських організацій), що базується на використанні інформаційно-комунікаційних технологій, це інформаційний простір, в якому взаємодія уряду й громадян (бізнесу, громадських організацій) організовується на основі синтезу: інформаційно-комунікаційних технологій; нормативно-правової бази (прийняття рішень); інформаційно-ресурсної бази» [74, с. 16–19].

Окремі зарубіжні дослідники вважають електронний уряд використанням віртуального простору задля ефективності надання публічних послуг і підвищення ефективності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування [197; 199; 209; 212; 214; 217]. Це визначення є

близьким до специфіки українського державного управління, тому що наразі актуальними залишаються питання розвитку взаємодії органів державної влади між собою та щодо їх відношення з громадянами й бізнесом.

На переконання інших учених, електронний уряд доцільно розглядати в якості інструмента трансформації публічного управління та політико-адміністративних процесів, які стають можливими завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій [1; 7; 37; 189; 198]. Одним з головних факторів успіху реалізації електронного уряду та впровадження реформи публічного управління є їх одночасне поєднання, однак власне електронне врядування не зумовлює трансформацію системи влади, а лише підсилює її риси. Електронний уряд є насамперед модернізацією самого процесу управління, використовуючи інформаційно-телекомунікаційні технології [169; 173, с. 148–150; 219]. Тож поняття «електронний уряд» у широкому значенні включає наступні компоненти:

1) систему нових взаємин, прямих і зворотних взаємозв'язків між головними суб'єктами управління суспільними процесами, здійснюваними завдяки сучасним інформаційно-комунікаційним засобам задля забезпечення конституційних прав і свобод громадян, поліпшення якості послуг, які надаються урядом населенню, та підвищення ефективності державного управління;

2) функціональну державну комп'ютерну систему, яка призначена для виконання урядом своїх функцій через різноманітні види електронного сервісу (цифрова інфраструктура, мережа Інтернет) та для взаємодії з різними користувачами;

3) урядову цифрову систему;

4) внутрішню урядову інформаційну систему, що включає системи електронного документообігу та обліку (наприклад, бухгалтерська система, система обліку кадрів та ін.);

5) державну систему забезпечення комплексної інформаційної безпеки [80, с. 100].

Переважна більшість пропонованих визначень включає такі головні компоненти, як ефективна діяльність уряду, надання публічних послуг громадянам і бізнесу, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології. Виокремлення структурних елементів електронного уряду може вважатись основою для подальшого аналізу, однак наявні різні підстави сегментації електронного уряду. Найбільш поширена класифікація полягає в умовному поділі електронного уряду по секторах відповідно до напрямів. Найбільш поширеними є три сектори суспільства: держави, бізнесу та громадян. При цьому електронний уряд може бути представлений як сукупність інформаційних зв'язків, одним із контрагентів в яких виступає держава.

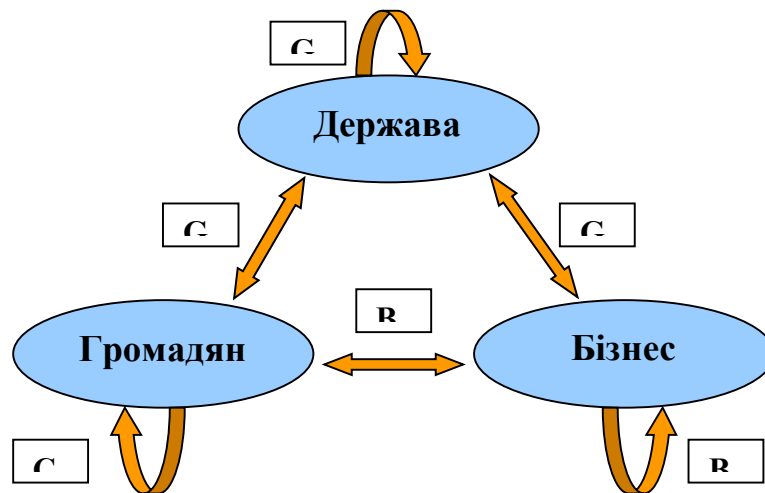

Рис. 1.1. Структура електронного уряду

Традиційно виокремлюють три сектори електронного уряду:

1. Уряд до уряду (G2G), що забезпечує обмін інформацією через цифрові інструменти, наприклад електронний документообіг. Цей сектор включає в себе як внутрішні, так і зовнішні (всередині інституції) обміни інформацією на різних рівнях. Сектор «уряд до уряду» – це серцевина електронного уряду.

2. Уряд до бізнесу (G2B). Цей сектор розуміє під собою процеси забезпечення необхідних послуг. Окрім того, при впровадженні поліпшених

способів надання послуг і зростаючої конкуренції важливим є потенційне зниження затрат.

3. Уряд до громадян (G2C). Сектор покликаний сприяти взаємодії громадян з урядом (зокрема, поновленню ліцензій і сертифікатів, сплати податків та отримання винагород, водночас зменшуються затрати часу та полегшується сама процедура). Це рішення часто несе в собі користь таких засобів розповсюдження, як вебсайти та кіоски. Створення «послуг єдиного вікна», в яких громадяни мають змогу вирішити значну кількість завдань, із залученням не одного органу щодо надання публічних послуг, є основною метою впровадження таких рішень.

Також окремо наводять четвертий сектор – уряд до працівників (G2E), що може надавати інформацію про те, як підраховувати пенсії, а також запропонувати інформацію про можливості ринку праці, покращити розподіл інформації та командну співпрацю. Робота електронного уряду повинна будуватись на фундаменті довіри, відкритості та безпеки.

Науковці проводять розмежування між термінами «електронний уряд», «електронна адміністрація» та «електронне урядування», роблячи акцент на тому, що електронний уряд стосується міжорганізаційних відносин, які включають надання публічних послуг і впровадження відповідних політичних рішень. Своєю чергою, електронна адміністрація має відношення до внутрішньоорганізаційних відносин і водночас передбачає розвиток політики, організаційну діяльність і менеджмент знання. Відповідно, електронне урядування характеризує передусім відносини між громадянами, урядовими структурами, громадськістю та обраними офіційними особами.

Відповідно до Концепції розвитку електронного урядування в Україні [146] «електронне урядування» – це форма організації державного управління, що сприяє підвищенню ефективності, відкритості й прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій задля формування нового типу держави, орієнтованої на потреби громадян. Це

визначення включає такі головні компоненти, як підвищення ефективності діяльності органів влади, надання послуг громадянам і вдосконалення процесу управління, впровадження інформаційної системи національного масштабу. Відтак, впровадження системи електронного урядування зобов'язане відбуватися на всіх без винятку рівнях управління.

Особливу увагу варто приділити місцевому рівню організації публічного управління, тому що його належне функціонування забезпечує децентралізацію влади, а також можливості щодо участі громадян у прийнятті управлінських рішень як національного, так і локального значення. Саме це може актуалізувати проблему впровадження електронного урядування на місцевому рівні. Тому варто здійснити аналіз положень Концепції розвитку електронного урядування в Україні з позиції встановлення причинно-наслідкових зв'язків створення й упровадження принципів електронного урядування. Розділ «Мета, принципи і завдання Концепції» Концепції розвитку електронного урядування в Україні вказує на те, що головними принципами електронного урядування є прозорість і відкритість, конфіденційність й інформаційна безпека, єдині технічні стандарти та взаємна сумісність, орієнтованість на інтереси та потреби людей, які отримують послуги [146]. Це положення є вірним, але неповним.

Ураховуючи сутність понять «урядування» та «електронний», варто зазначити, що принцип логічності та послідовності є одним з головних принципів електронного урядування. Електронне урядування першочергово передбачає формалізацію визначених процесів, процедур, дій тощо, воно є алогічним. Непослідовність процесів, процедур і дій зводить нанівець саму ідею електронного урядування. Замість цілісної системи електронного урядування отримується «набір» автоматизованих систем, які побудовані на принципах єдиних технічних стандартів і взаємної сумісності. Не поділяємо думку про те, що забезпечення захисту прав громадян на доступ до державної інформації є одним із завдань забезпечення розвитку електронного урядування в Україні [164 с. 206–209]. Жодна автоматизована система неспроможна

захищати права кожної особистості. Захист прав особистості, громадянина, населення та держави здійснюється насамперед у правовій, а також у нормативно-правовій та організаційно-адміністративній площинах [167; 172, с. 86–93; 221, с. 17–27]. У визначених законодавством межах реалізація прав громадян на доступ до державної інформації є одним із завдань розвитку електронного урядування в Україні. Розділ «Шляхи і засоби розв’язання проблеми, строки реалізації» Концепції [146] визначає те, що задля реалізації державної політики з питань розвитку електронного урядування варто забезпечити:

впровадження узгодженої діяльності між органами державної влади та органами місцевого самоврядування залучаючи громадськість та урядовців;

удосконалення принципів державного управління, функціонального навантаження органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

визначення переліку публічних послуг, які пропонуються державними інституціями на національному та місцевому рівнях за допомогою цифрових інструментів;

удосконалення процесів управління через цифрові інструменти;

забезпечення якісно нової цифрової інфраструктури електронного урядування;

підготовку фахівців, які володіють цифровими компетентностями та які будуть забезпечувати впровадження елементів електронного урядування;

навчання громадян та бізнесу щодо використання цифрових технологій [82, с. 47; 92; 185, с. 46–49].

Визначення електронного урядування формується фахівцями на основі різних принципів. Так, окремі науковці надають перевагу визначенням описового характеру, вказуючи на зміни, що мають місце в суспільстві завдяки впровадженню електронного урядування [35; 46; 159; 182]. Інші вчені обрали прикладний аспект електронного урядування та лише перераховують різноманітні застосування його окремих інструментів [32, с. 78–87; 52; 63]. Також функціонують короткі технічні визначення, що акцентують увагу

тільки на застосованих відповідних цифрових продуктах, і економічні, орієнтовані на максимальну ефективність управління державою [2; 13; 16; 19, с. 124–126; 37–39; 53, с. 176–182; 58].

Загалом під терміном «електронний уряд» розуміється не лише використання Інтернет-технологій у державному управлінні, але й ступінь інформованості, оперативності та інтерактивності електронних комунікацій, що використовуються в управлінні [78]. Електронний уряд формує інноваційний виконавчий ресурс реалізації урядових рішень, які прийняті для вдосконалення роботи органів виконавчої влади. Така інтерпретація набула найбільшої популярності в соціології державної комунікації. Нові електронні та інформаційні технології можуть неухильно змінювати інституціональну структуру державного управління [41]. Але перехід органів державної влади в онлайн-режим не здатний скасувати традиційні методи їхньої роботи. Відповідно, перші кроки зі створення електронного уряду пов'язуватимуться з реорганізацією всієї системи управлінських процесів. Варто враховувати те, що електронний уряд планується як загальнонаціональний і довготерміновий урядовий проєкт, неможливий без певного законодавчого унормування й забезпечення належного фінансування [2, с. 120–125; 166, с. 167–169].

Першочергово для розвитку електронного врядування важливим є розуміння самої ідеї: критичним для успіху переходу до e-government є усвідомлення того, що концепція електронного врядування не зведена лише до автоматизації наявних процесів діяльності, а отже, посилення їх неефективності. Відповідно, концепція електронного врядування має за мету створення нових процесів і нових стосунків між керованими та керівниками. Для управління вказаними змінами необхідні державні службовці, які володіють технологічними й політичними питаннями на всіх рівнях влади [161, с. 214–217; 168, с. 31–32; 171, с. 276–278]. У вказаних вище сферах на шляху переходу до електронного урядування паралельно відбуваються зміни, і певний рівень змін досягається на кожному з етапів.

Перший етап трансформації – це «Розміщення інформації». На цьому етапі органи влади є присутніми в Інтернеті на базовому рівні. Створюються вебсторінки відповідних органів влади, які включають інформацію про їх місію та напрями діяльності, контактну інформацію, тож вони є так званими «візитними картками». Електронне урядування більшістю управлінців розуміється як проста наявність порталів органів державної влади та місцевого самоврядування. Зміни в політичній та правовій сфері практично не спостерігаються. Сторінки державних органів зазвичай не створюються та не підтримуються централізовано, не об'єднуються в єдиний портал.

Наступний еволюційний етап розвитку – це «Зворотний зв'язок». На цьому етапі відбувається розвиток технологій та підготовки кадрів у державному апараті, а також виокремлюються матеріальні ресурси, що дозволяють забезпечити інтерактивну взаємодію з громадянами за допомогою електронних каналів комунікації отримання. Громадяни мають змогу отримувати електронні форми для заповнення (податкові декларації та форми інших документів). При цьому з'являються перші законодавчого закріплення нових можливостей, а також перші спроби ознайомлення громадян з ними. Водночас відбувається наповнення сайтів інформацією, яка відображає діяльність органів влади.

Третій етап – це «Транзакції». Цей етап під собою розуміє взаємодію органів державної влади з громадянами та бізнесом в режимі реального часу завдяки певному рівню підготовки кадрів і технологічної бази. В мережі Інтернет надається можливість здійснювати окремі платежі за допомогою банківських карт. Тож відбувається конкретизація роботи електронного урядування, що полягає не лише в інформуванні, а й в обслуговуванні, а також передбачає створення спеціальних порталів для підтримки цих сервісів, причому не тільки для центральних органів виконавчої влади, але й органів місцевого самоврядування.

Четвертий етап – це «Інтерактивні інтегровані послуги». На цьому етапі уможлиблюється здійснення будь-яких видів платежів через портали

державних інституцій, в тому числі наявні відповідні регіональні портали, що об'єднують як державні послуги, так і послуги недержавного сектора, тобто створюються об'єднані портали різноманітних відомств та служб. Регіональні портали дають можливість реєструвати підприємства, оформлювати фінансові документи, здійснювати процедуру визнання іноземних документів.

П'ятий етап – це «Трансформація державного управління». На цьому етапі відбуваються найвагоміші якісні зміни: створення електронної інфраструктури публічного управління на основі створених єдиних стандартів і вимог. У цій системі центральний урядовий портал виступає в якості єдиної точки доступу до всіх послуг для громадян і бізнесу. На цьому етапі найбільшу увагу приділяють подоланню цифрової нерівності, оскільки комплексність розуміння управлінням ідеї електронного урядування дає їм змогу повністю оцінити масштаб проблеми – головна цільова аудиторія для державних послуг перебуває за межами доступу до них.

Електронне урядування є:

1) формою організації державного управління, головною метою якого є забезпечення прав та законних інтересів людини і громадянина, через підвищення ефективності, відкритості й прозорості діяльності державних інституцій на національному та місцевому рівнях, через використання цифрових інструментів і технологій управління, що, своєю чергою, забезпечить формування нового типу держави, що має назву «сервісна» та орієнтована на задоволення потреб громадян;

2) оптимізацією процедури надання публічних послуг щодо політичної участі громадян в управлінні державою та зовнішніх відносин за допомогою технічних засобів, мережі Інтернет і сучасних засобів масової інформації;

3) системою взаємодії органів державної влади з населенням, яка будується на широкому використанні інформаційних технологій задля підвищення доступності та якості публічних послуг, швидкого доступу до них, а також зменшення навантаження на громадян та бізнесу щодо їх отримання;

4) модернізацією системи публічного управління, активною взаємодією органів державної влади з громадянами завдяки сучасним інформаційно-комунікаційним технологіям;

5) використанням цифрових технологій з метою підвищення ефективності, відкритості та прозорості уряду, а також можливості громадського контролю над ним [62, с. 140].

О. А. Барановим виокремлено наслідки впровадження електронного урядування: відкритість і публічність діяльності урядів, підвищення якості надання публічних послуг, забезпечення доступу громадян до інформації щодо діяльності органів державної влади завдяки сучасним інформаційним технологіям, економії часових і матеріальних ресурсів урядів, громадян, бізнесу, звільнення державних службовців від рутинної роботи, деперсоніфікації взаємовідносин громадян, бізнесу у взаєминах з органами державної влади, можливість цілодобового отримання публічних послуг, розвиток електронної демократії [5]. Отже, цифровізація органів державної влади має очевидні перспективи як для громадян та бізнесу, так і для самих органів влади.

Громадяни очікують від органів державної влади такого підходу щодо їх діяльності на кшталт діяльності бізнесових організацій, які орієнтовані на результат і швидкість. Громадянина не цікавить, хто конкретно відповідає за певну державну програму чи конкретну публічну послугу. Громадян цікавить виключно персоніфіковане обслуговування та доступ до бази даних і всіх можливих публічних послуг через якомога менше контактів, а в найкращому випадку – через одне інтегроване джерело. Використання цифрових каналів комунікації громадян і державних інституцій мають на меті створити єдиний інтерфейс для всіх органів державного сектору. Отримання державних послуг через єдине джерело дає можливість громадянам краще висловити своє ставлення до того, що вони очікують від органів державної влади. Відтак, громадяни можуть активно брати участь в управлінні державою, оскільки

мають доступ до діяльності державних інституцій на національному та місцевому рівнях.

Варто відзначити низку переваг електронного урядування:

- 1) надання послуг у будь-який момент;
- 2) прозорість і простота в отриманні публічних послуг (щоб забезпечити доступ всіх до послуг);
- 3) забезпечення конфіденційності й дотримання правил інформаційної безпеки;
- 4) беззастережна орієнтація на думку громадян при реалізації нововведень.

Упровадження електронного уряду гармонізує відносини влади і населення, тим самим забезпечує умови довіри населення до діяльності державного сектору, завдяки конструктивному електронному діалогу всього суспільства і влади через використання цифрових інструментів участі. В результаті формується нова парадигма публічного управління, яка базується на взаємодії завдяки мережі Інтернет усіх структур та інститутів суспільства: державні службовці, бізнес, громадськість та інші стейкхолдери. Електронний уряд – це нова форма взаємодії державного сектору управління між собою, з громадянами та бізнесом, шляхом використання інформаційно-телекомунікаційних технологій, мета такої діяльності – ефективне надання публічних послуг.

Ученими також виокремлено певні принципи організації електронного уряду:

- 1) орієнтація на громадян;
- 2) доступність і зручність. Всі цифрові інструменти, що застосовуються в електронному уряді, повинні полегшити користування системою для громадян шляхом збільшення швидкості обслуговування запитів і скорочення терміну очікування;
- 3) бізнес-трансформація. Все без винятку програмне забезпечення, архітектура, інфраструктура та політика електронного уряду спрямовуються

на те, щоб наділити урядову систему ефективності бізнес-моделлю з її відповідною низкою переваг;

4) вартість і складність. Вони повинні зводитись до мінімуму для того, щоб робота із системою не викликала складнощів у приватних і корпоративних користувачів;

5) надійне та зручне обслуговування. Робота електронного уряду проявляється в здатності швидко і з найменшими витратами надати послуги якомога більшій кількості громадян, в той же час зберігаючи якість таких послуг;

6) відповідність. Цифрові інструменти повинні відповідати вимогам щодо загальної системи інфраструктури електронного урядування України;

7) масштабність рішень. Електронні додатки мають забезпечувати тісну взаємодію між різними структурами та органами, що складають систему, та повну взаємну сумісність;

8) виконання. Додатки повинні відповідати меті удосконалення трансакцій за допомогою скорочення тривалості та зменшення складності обслуговування;

9) звітність. Додатки повинні забезпечити точність, надійність та безпеку даних;

10) швидкість втілення. Термін доопрацювання та впровадження додатків повинен становити від трьох до дев'яти місяців;

11) готовність до дії. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування виявляють готовність приєднатися до системи та адаптувати до неї свою роботу. Враховуючи те, що це явище пов'язане з деяким ризиком, такі органи мають здійснювати свою діяльність та надавати послуги таким чином, щоб забезпечити безпеку даних та захист інформації, а також бути впевненими в успіху та корисності проєкту [11, с. 19].

Організацією Об'єднаних Націй як наддержавним формуванням виокремлено наступні принципи функціонування інституту «електронного урядування»:

- 1) використання інформаційно-комунікативних технологій у процесі функціонування;
- 2) заохочення участі громадян у процесі прийняття управлінських рішень;
- 3) підвищення підзвітності діяльності органів державної влади;
- 4) прозорість управлінського процесу;
- 5) ефективність урядування [229].

Принцип широкого використання інформаційно-комунікативних технологій означає, що діяльність органів державної влади буде переходити на цифрову форму. Принципи ООН декларують, що до інформаційно-комунікативних технологій відносяться: електронний облік і цифрові реєстри, пункти самообслуговування, мережа Інтернет, електронна пошта й електронний обмін даними.

Сьогодні такий перелік не можна вважати інноваційним [227]. Основоположним принципом державного управління сучасної держави є заохочення громадян в управлінні державними та муніципальними справами. Зібравши необхідну кількість підписів через систему електронних звернень, громадяни мають можливість повідомити про наявні проблеми, а проста ідентифікація через BankID дозволяє залучити широке коло громадян. Основним контролюючим принципом електронного урядування є принцип підвищення підзвітності діяльності органів державної влади [228]. Своєю чергою, підзвітність і прозорість діяльності тісно пов'язані між собою. Відтак, з одного боку, безпаперова форма діяльності державних службовців економить час прийняття управлінських рішень, а з іншого – веде до безвідповідальності. На наше переконання, реалізація принципу прозорості й підзвітності передбачає, що працівник органу влади, здійснюючи управлінську діяльність кожне своє рішення повинен підтверджувати електронним цифровим підписом. У держави повинні бути забезпечені доступи до відкритих реєстри абсолютно всіх управлінських рішень, що

приймаються, незалежно від рівня органу влади, який їх приймає, окрім тих, що містять державну таємницю [167, с. 29–35; 168, с. 31–32].

Доходимо висновку, що принцип відкритості та прозорості реалізується через три складові:

право «знати»;

право «отримувати»;

право «впливати».

Право «знати» – це можливість громадян, не витрачаючи час, отримувати ту чи іншу інформацію, яка стосується рішень, прийнятих на рівні конкретного органу державної влади.

Право «отримувати» – здатність бізнесу отримати необхідні публічні послуги в найкоротші терміни.

Право «впливати» передбачає можливість громадян і бізнесу мати вплив на державу чи політику через інструменти електронної демократії [2, с. 120–125].

Мета електронного урядування – це передусім ефективність такої форми державного управління. Використання інформаційно-комунікативних технологій оптимізує фінансові витрати. В баченні ООН, електронне урядування – це оптимізована необхідність використання інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечує нову модель публічного управління [229]. Використання такої моделі публічного управління насамперед має на меті формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян і бізнесу, відкритості та прозорості влади для громадян, представників бізнесу й громадських організацій [221, с. 17–27]. При цьому мається на увазі не інформатизація наявної моделі державного управління, а перехід до нового типу держави, що орієнтується на задоволення потреб громадян, шляхом використання переваг інформаційно-комунікаційних технологій:

- 1) необхідну якість і доступність публічних послуг для громадян;

2) підвищення якості відповідних управлінських процесів задля забезпечення надання публічних послуг в системі публічного управління;

3) доступ до інформації про діяльність органів влади та щодо можливості брати участь в управлінні державою [13, с. 88].

Розвиток електронного урядування має на меті вирішити низку завдань:

1) забезпечення реалізації прав громадян та бізнесу на доступ до інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

2) участь громадян в управлінні державою;

3) удосконалення технології державного управління;

4) подолання інформаційної нерівності;

5) забезпечення надання послуг бізнесу онлайн;

6) створення нового формату відносин з суспільством;

7) доступ до навчання та опанування різноманітних компетентностей громадянами впродовж життя;

8) сприяння розвитку економіки;

9) нормативно-правове забезпечення [13].

Для реалізації перелічених заходів необхідно:

передбачити законодавче забезпечення та методологічну складову діяльності органів державної влади в умовах цифрового суспільства;

забезпечити інфраструктуру електронного урядування;

створити ефективну організаційну інфраструктуру реалізації відповідних проєктів;

оптимізувати структуру державного апарату та системи державного управління загалом, провести реінжиніринг робочих процесів державних органів;

вирішити питання щодо ресурсного забезпечення всіх зазначених заходів [13].

Упровадження електронного урядування – це засіб діяльності органів системи публічного управління, що базується на таких принципах:

реформування процесів, стратегічні інвестиції, лідерство, співпраця, участь громадськості та бізнесу.

Концепція розвитку електронного урядування в Україні [146] визначає сукупність базових принципів, що регламентують взаємовідносини між різними акторами цифрового суспільства та електронного урядування, та є підґрунтям державної політики й публічного управління. Наявні різні підходи до визначення моделі електронного урядування, що описують зв'язки між стейкхолдерами:

1) «Уряд – Уряду» (G2G – «government to government») – внутрішня взаємодія органів державної влади між собою;

2) «Уряд – Суб'єктам господарювання» (G2B – «government to business») – взаємодія органів державної влади з суб'єктами господарювання, що має на меті надання публічних послуг;

3) «Уряд – Громадянам» (G2C – «government to citizens») – має на меті надання публічних послуг громадянам, тим самим забезпечує їхню роль в управлінні державою.

У розвинених країнах класичною моделлю електронного урядування є доступ до електронних адміністративних послуг в режимі 24/7/365 (24 години на добу, 7 діб на тиждень, 365 діб на рік). Однак можна виокремити й інших суб'єктів електронного урядування. Наприклад, у Великій Британії таким суб'єктом є «державні службовці», з яким взаємодіють органи влади, – «Уряд – Державні службовці» (G2E – «government to employers»), в інших країнах до моделі електронного урядування також зараховують «міжнародні організації та інші держави» («G2I – «government to international organizations»), що підкреслює важливість та особливості взаємодії влади з цими суб'єктами в електронному урядуванні.

Отже, до критеріїв змісту електронної взаємодії між суб'єктами електронного урядування можна віднести три основні моделі електронного урядування:

1) континентально-європейська, що характеризується присутністю так званих наддержавних структур (Європарламент, Єврокомісія, Європейський суд), рекомендації яких є обов'язковими для всіх країн ЄС; високим ступенем інтеграції європейських країн і народів; законодавчим забезпеченням, що регламентує цифрові відносини в цифровому суспільстві [33];

2) англо-американська, де управління та діяльність органів влади і наднаціональних структур здійснюються задля задоволення потреб громадян – користувачів цифрових систем і мереж. У США, наприклад, основний акцент зроблено на відкритість, прозорість і відповідальність влади перед громадянами, що підтверджується міжнародними ініціативами Уряду США, зокрема «Партнерством». У Великій Британії – це розширення переліку послуг, що надаються органами влади; підвищення ефективності діяльності органів влади; створення умов щодо забезпечення цифрових компетентностей для населення [70, с. 45–61].

Водночас важливим є зменшення навантаження на державних службовців щодо комунікацій із заявниками;

3) азіатська. Ця модель електронного урядування характеризується особливостями управління, азіатським типом корпоративної культури та багаторівневою системою державного управління, вона орієнтована на використання цифрових технологій у сфері освіти та культури [76, с. 230–237].

Отже, головними умовами успішного впровадження електронного урядування є:

- 1) підтримка проекту з боку вищого керівництва держави;
- 2) правова держава;
- 3) довіра населення до влади;
- 4) мережева організація суспільства;
- 5) наявність діючої інформаційної інфраструктури;
- 6) забезпечення доступу до мережі Інтернет більш, ніж 60 % громадян країни;

- 7) навчені та мотивовані до впровадження електронного урядування державні службовці;
- 8) активне й підготовлене суспільство та бізнес до цифрових технологій;
- 9) наявність необхідної та достатньої системи нормативно-правових документів;
- 10) достатність ресурсів та їх раціональне й ефективне використання.

Захист державних інформаційних ресурсів електронного урядування передбачає забезпечення цілісності й вірогідності інформації; охорону інформації, доступ до якої обмежений законодавством; реалізацію права на інформацію.

Своєю чергою, під державним регулювання у сфері захисту інформації в системі електронного урядування слід розуміти встановлення конкретних вимог, які стосуються захисту інформації та її безпеки, зокрема щодо суб'єктів, які володіють цією інформацією, інформаційних систем, де така інформація міститься та користувачів, які таку інформацію використовують. А також забезпечення санкцій в разі, якщо відбувся несанкціонований доступ до конфіденційної інформації чи інші види правопорушень, в частині забезпечення права на інформацію та її захисту.

1.3. Принципи адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування у вітчизняній та міжнародній практиці

Система адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування має об'єднувати зусилля держави і людини. Науковці та практики приділяють значну увагу обговоренню проблем удосконалення адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки України, зокрема у сфері електронного урядування. Адміністративно-правове забезпечення – це сукупністю правових норм, які регулюють питання

інформаційної безпеки та власне процесу її формування. В той же час, система правового регулювання інформаційної безпеки - це масив правових норм, які регулюють відносини у цій сфері, правовідносини, що виникають на основі застосування правових норм, та відповідні правозастосовчі акти. Правові норми становлять базу забезпечення інформаційної безпеки і визначають ефективність діяльності держави, суспільства та окремих громадян із захисту національних інтересів України в інформаційній сфері [85].

Вихідні положення, норми і правила поведінки, якими керуються суб'єкти забезпечення інформаційної безпеки, передбачені її принципами, які науковцями розмежовуються на правові та організаційні.

До правових принципів забезпечення інформаційної безпеки О. В. Олійник відносить наступні:

принцип законності – полягає у застосуванні механізмів забезпечення інформаційної безпеки та механізмів і технологій управління системою забезпечення інформаційної безпеки тільки на основі чинного законодавства та нормативно-правової бази регулювання як суспільних інформаційних відносин, так і міжнародного інформаційного співробітництва;

принцип пріоритету норм міжнародного права над національним законодавством, за винятком Конституції України, в системі забезпечення інформаційної безпеки полягає в прямій дії норм та принципів міжнародного права на всій території країни на рівні Конституції України;

принцип права власності в процесі забезпечення інформаційної безпеки передбачає гарантування прав суб'єктів України на інформацію за винятком обмежень, встановлених чинним законодавством;

принцип економічної доцільності системи забезпечення інформаційної безпеки полягає в оцінюванні секретності та конфіденційності як споживацьких властивостей і включення їх вартості, на підставі вимог законодавства, до загальної ціни виробленої продукції [87, с. 170–171].

Організаційними принципами забезпечення інформаційної безпеки, на думку вченого, є такі:

принцип об'єктивності, тобто об'єктивної оцінки реальних і потенційних загроз інформації і сфері її обігу, стану правового й організаційного забезпечення, а також реальних можливостей застосування матеріально-технічних, кадрових і фінансових ресурсів;

принцип наукового підходу до організації забезпечення інформаційної безпеки передбачає передусім всебічне пізнання об'єктивних законів і закономірностей розвитку інформаційної сфери та механізмів їх практичної реалізації; а також наукове осмислення і юридичне закріплення на рівні законодавчих, нормативно-правових актів та інших державних рішень усього комплексу проблем, пов'язаних із формуванням, удосконаленням системи забезпечення інформаційної безпеки та управління цією системою;

принцип комплексного підходу до організації забезпечення інформаційної безпеки – створення взаємопов'язаних зв'язків, відповідних засобів і методів, що спрямовані на забезпечення безпеки інформації, що підлягає захисту;

принцип безперервності забезпечення інформаційної безпеки – повсякденне (безперервне) застосування як загальних, так і спеціальних засобів і методів забезпечення інформаційної безпеки на всіх її етапах [87, с. 170–171].

Досліджуючи принципи адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування, учені переконані в тому, що наразі термін «e-government» за змістом є місткішим поняттям, ніж «електронне управління державою», шляхом використання в органах державної влади цифрових технологій [32, с. 78–87; 62, с. 138–143; 66; 72, с. 69–78]. У сучасному розумінні e-government – це не лише мережева інфраструктура виконавчої влади, а й вся інфраструктура органів влади загалом.

Узагальнюючи різні визначення досліджуваного поняття, «електронне урядування» – спосіб організації державної влади за допомогою інформаційних мереж як локальних, так і глобальної, це дає змогу працювати

певним службам в режимі реального часу. Електронне урядування передбачає, що будь-яка особа, використовуючи інформаційно-комунікаційні засоби, має можливість звернутися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування за певними публічними послугами [71].

Це означає, що органи управління в органах державної влади забезпечуються відповідними цифровими інструментами, що гарантує безпроблемне спілкування з фізичними особами та бізнесом.

Громадяни за допомогою комп'ютера, витрачаючи при цьому якомога менше часу та інших ресурсів, сприяють економії бюджетних коштів на адміністрування. Система «електронне урядування» складається з двох взаємозалежних (і одночасно самостійних) проєктів. Це внутрішня та зовнішня інформаційна інфраструктура. У рамках концепції «цифрова держава» інформаційні ресурси органів державної влади інтегруються між собою. А це дає змогу надавати публічні послуги [35, с. 99].

Сама модель електронного урядування виходить з того, що взаємодії органів влади з громадянами не має заважати відсутність тих чи інших цифрових компетентностей, що може стати причиною соціальної нерівності. Саме тому Уряд має забезпечити зменшення цифрового розшарування через масове навчання громадян, що, своєю чергою, подолає цифровий бар'єр.

Для органів державної влади основною метою має стати звільнення державних службовців від виконання рутинних процедур при інтерактивних взаємодіях з громадянами і бізнесом, а також забезпечення службовців необхідними цифровими компетентностями й матеріально-технічним забезпеченням. При створенні моделі електронного урядування варто мати на увазі переваги для трьох суб'єктів відносин – громадяни, бізнес і власне державні інституції. Усі вони повинні ефективно взаємодіяти між собою, а модель електронного урядування має бути спрямована на забезпечення прав та інтересів кожного з них. Задля втілення у життя електронного урядування необхідно, щоб:

- 1) будь-яка послуга та інформація були доступні онлайн;

2) вебпослуги легко поєднувалися у блоки задля швидкого й ефективного створення інтегрованих додатків розробниками;

3) робота з вебпослугами має бути доступною, щоб користувачі мали можливість легко отримати нові послуги.

Вагомим кроком у закладенні головних принципів електронного урядування в Україні є Концепція розвитку електронного урядування в Україні від 13 грудня 2010 р. № 2250-р [147], Концепція розвитку електронного урядування в Україні від 20 вересня 2017 р. № 649-р [146] та Концепція розвитку електронних послуг в Україні від 16 листопада 2016 р. № 918-р [149]. Попри прийняття цих документів, досі невирішеними залишаються, зокрема, питання:

- 1) стандартизації електронних адміністративних послуг;
- 2) впровадження електронної ідентифікації фізичних та юридичних осіб у державних інформаційно-телекомунікаційних системах;
- 3) формування єдиного підходу до запровадження електронного документообігу та електронної взаємодії державних і місцевих органів влади тощо [224, с. 153–161].

Реалізація електронного урядування як форми державного управління є складним процесом, що вимагає значних фінансових, технічних та інтелектуальних ресурсів, а також відповідного законодавчого забезпечення. Органи державної влади вдосконалюють свою діяльність через використання у своїй роботі цифрових інструментів. З огляду на це працівники органів державної влади повинні володіти певними цифровими компетентностями.

Громадяни України з кожним роком дедалі активніше освоюють сучасні інформаційно-комунікативні технології, використовуючи їх в особистому, громадському та професійному житті, впроваджуючи у бізнес-процеси, що сприяє оптимізації часових і матеріальних витрат, що, своєю чергою, збільшує їх ефективність. З огляду на те, що основні елементи Концепції електронного урядування уже починають діяти, постійно зростає зацікавленість громадян у її реалізації. З цією метою створюються портали, де громадяни можуть

переглянути необхідну їм інформацію та оформити заявки. На жаль, більшість створених систем працює неповноцінно, окрім того, наявна проблема щодо зручності доступу в кожную систему.

Також варто зазначити, що разом з визначенням терміна «електронне урядування» застосовують такі поняття, як «електронний уряд» та «електронні послуги», що є структурними компонентами чинної Концепції.

Г. Г. Почепцов зазначає, що електронний уряд – це не лише система надання державою та її органами послуг (зокрема, відповідної інформації) громадянам на основі їх активної взаємодії завдяки сучасним інформаційним і комунікаційним технологіям, це передусім модернізація самого процесу державного управління відповідно до нових умов суспільного розвитку. Своєю чергою, електронними послугами передбачається надання в електронній формі урядової інформації, програм і напрямів діяльності уряду, формування стратегій задля розв’язання найбільш важливих суспільних проблем, а також отримання громадянами різних довідок і документів [100, с. 90].

Електронним послугам відведено вагоме місце у функціонуванні електронного урядування, адже від якості їх надання залежить як зв’язок держави з громадянами, так і ефективність усієї Концепції й задоволеність суспільства загалом. Різні спеціалісти та вчені у сфері реалізації електронного урядування виокремлюють стадії розвитку електронних послуг або, іншими словами, онлайн-послуг, зокрема в документах ООН найчастіше подається наступна класифікація стадій розвитку електронних послуг:

- 1) найпростіша стадія розвитку онлайн-послуг, яка передбачає висвітлення на урядових сайтах інформації про політику їхньої діяльності, принципів управління, структури, контактної інформації, правил і законодавчого забезпечення їх функціонування, переліку адміністративних послуг. Також там може бути розміщена інформація щодо діяльності органів державної влади;

2) стадія зрілості онлайн-послуг, що відзначається досконалою односторонньою комунікацією чи наявністю найбільш простих видів зв'язку органів влади та громадян. На таких ресурсах передбачається можливість завантаження бланків заяв чи форм для подальшого друку й замовлення громадянами державних послуг;

3) стадія зрілості онлайн-послуг, тобто так звані трансакційні послуги. На цій стадії відбувається забезпечення державними сайтами двосторонньої комунікації з громадянами, що дає їм можливість замовляти та отримувати відповідну інформацію про державну політику, програми і правила, здійснювати онлайн низку фінансових операцій;

4) стадія розвитку, на якій урядові сайти кардинально змінюють концепцію власного функціонування, переорієнтовуються на надання послуг онлайн. Через свої сайти державні органи надають громадянам перелік типових та індивідуальних послуг, залучаючи їх до активної участі в управлінні та забезпечуючи для цього повноцінні можливості й інструменти [39, с. 93].

Згідно з цією класифікацією сайти органів державної влади перебувають на першій–третій стадіях розвитку онлайн-послуг, що визначається складним комплексом таких факторів, як фінансування, рівень органу влади, місце знаходження та зацікавленість керівника впровадженням цифрових компетентностей для працівників і розвитку електронного урядування для інституцій загалом. Українське суспільство потребує від держави надання ефективних, швидких і якісних послуг. З огляду на це найкращим вбачається саме застосування принципів електронного урядування, тобто переведення максимальної кількості адміністративних послуг в електронний формат, що наразі доволі активно використовується багатьма країнами. Саме такі зміни здатні підвищити ефективність, якість і швидкість роботи центрів надання адміністративних послуг, оскільки це скоротить черги, розвантажить працівників, зменшить витрати на утримання тощо.

Ефективність і рівень розвитку системи публічного управління залежить від цілої низки чинників, однак чільне місце у формуванні цієї системи відіграють загальноприйняті концепції та їх застосування в країні. Україна позиціонує себе в якості сервісної держави, тобто надання послуг громадянам в публічному управлінні перебуває на досить високому рівні, але в цій характеристиці варто враховувати фактор розвитку інформаційних технологій. Так, якщо декілька років тому громадяни стояли в чергах у різні державні структури та приватні організації, наразі вони мають змогу вирішити необхідні питання не виходячи з дому. Для того, щоб забезпечити максимальну комфортність і доступ громадян до інформації та ресурсів, варто закріпити принципи функціонування електронних систем і кабінетів на державному рівні. Для цього потрібно розробити дієве та перспективне впровадження нових інноваційних підходів до вирішення цієї проблеми, що запропоновано концепцією електронного урядування, яка ефективно діє в багатьох країнах світу й підтримує системи публічного управління, оскільки публічне управління фактично є більш наближеним до громадян, ніж державне управління.

Упровадження електронного урядування в провідних країнах відбувалось під гаслом відкритості та підзвітності урядів громадянам, що є визначальним показником розвитку держави. Своєю чергою, підзвітність зводиться не тільки до надання громадянам інформації електронним шляхом, а й забезпечується можливістю відкритої оцінки роботи конкретних державних установ, а також забезпечує можливість участі громадян у діяльності цих органів і формування державної політики в певній сфері. Позитивні приклади впровадження та функціонування електронних урядів в іноземних країнах відзначаються різноманітними моделями й підходами щодо впровадження електронного урядування в якості форми державного управління.

Великобританія пішла шляхом комплексного формування порталу www.gov.uk (колишній direct.gov.uk) не лише як сервісу з надання актуальної

несуперечливої і точної інформації з державних послуг, а й системи забезпечення транзакцій за принципом «єдиного вікна». Характерною особливістю організації ведення порталу є системний погляд та всебічна підтримка на рівні уряду. Портал з надання державних послуг Великобританії є сукупністю власних сервісів і шлюзів до інших порталів та сайтів органів державної влади і приватних організацій. Портал підтримує група професійних фахівців, які працюють у різних урядових відомствах. Головною організацією з питань електронного урядування є Центральне управління інформації. Центральний урядовий портал Великобританії вирішує такі завдання, як:

- надання доступу для отримання публічних консультацій;
- забезпечення партнерства між органами влади та громадянами з бізнесом;
- забезпечення взаємодії органів державної влади між собою та з громадянами і бізнесом [70; 75].

Основним компонентом архітектури порталу є урядовий шлюз, який надає централізовані послуги реєстрації, що реалізують безпечне виконання транзакцій з державними органами. В процесі надходження заявки на надання державної послуги авторизованим користувачам шлюз здійснює компонування необхідних транзакцій з метою надання результату державної послуги та направляє заявника на субпортал, на якому здійснюватиметься необхідний сервіс з надання державної послуги. Шлюз дає змогу нарощувати обсяг державних послуг і збільшувати складність структури їх надання [35, с. 55].

На порталі зібрано найповніші дані про інформаційні послуги, які надаються урядом, а також про послуги, які доступні в онлайн режимі. Матеріали, що розміщені на відповідному порталі, зберігаються в єдиній базі даних. Загалом увесь інформаційний ресурс, який представляється на портал, складається з таких елементів, як: інформація з клієнтської частини; інформаційний ресурс за структурою, складом і послідовністю здійснення

адміністративно-управлінської діяльності, потрібної для надання державної послуги; відомчі інформаційні ресурси [75].

Портал окремо надає доступ до інформації, що міститься в субпорталах, які полегшують навігацію в середовищі державної інформації. Водночас на одному з розділів під назвою «Простір громадянина» Центрального урядового порталу Великобританії громадянам країни надається можливість обговорення різних проблем. Розділ дає можливість людям знати про плани держави щодо суспільного життя, надаючи їм можливість висловлювати власну точку зору [70, с. 55].

Упровадження електронного урядування у Великобританії базується на положеннях Білої книги «Модернізації уряду» (Modernising Government White Paper) та оформлене в «Стратегічну концепцію обслуговування суспільства в інформаційну добу» (E-citizen, e-business, e-government. A strategic framework for public service in the Information Age). Основна мета концепції – конкретизація процесу переходу до уряду цифрової доби. В програму включені наступні питання:

- структура і перелік послуг, які потрібно запровадити для звичайних користувачів і неурядових організацій;

- розширення спектру послуг, які надають органи державної влади;

- забезпечення публічними послугами;

- використання цифрових технологій для одержання публічних послуг;

- визначення переліку заходів для реалізації електронного урядування, які необхідні для впровадження концепції.

Досвід демонструє, що громадяни при взаємодії з урядом першочергово переслідують власні інтереси й водночас бажають, щоб наданий їм сервіс мав високу якість, а способи його надання були доступними і зручними. Населення зазвичай не цікавить організаційна структура уряду, які функції має певна державна установа і як ці функції розподіляються між ним і центральними й місцевими органами влади. Саме тому варто розробити стратегічний план партнерства державних структур різних рівнів щодо надання публічних

послуг для споживачів найбільш розумними та раціональними способами, що базується на тих фактах, що мають місце в суспільстві.

Урядовою стратегією передбачається розвиток і використання всіх електронних видів надання послуг, що означає те, що послуги можуть бути надані через мережу Інтернет та інші цифрові інструменти. Водночас цифрова ера не виключає можливості особистого контакту.

На першому етапі проєкту громадяни будуть роздруковувати форми, заповнювати і надсилати в державні органи звичайною поштою. На другому етапі, коли технологія електронних підписів буде належним чином відпрацьована, форми заповнюватимуться на комп'ютерах і надсилатимуться електронними каналами зв'язку.

Цікавими є чотири рівні «електронної» взаємодії, які виокремлюються у країнах західної демократії на прикладі Великобританії:

- органи державної влади з громадянами;
- громадян з бізнесом;
- державних установ з постачальниками;
- державних установ між собою.

Зазначені рівні наведено в таблиці 1.1 і позначено відповідними аббревіатурами: G2C, C2B, G2B, G2G. Нові способи комерції змінюють відносини між громадянами та урядом.

Оскільки доступ до інформації гарантується Законом про свободу інформації, всі урядові організації повинні з відповідальністю ставитись до запитів споживачів. При цьому важливо гарантувати захист персональних даних і комерційної інформації. Значне місце посідає питання взаємодії уряду з громадянами, тому що зменшення вартості зв'язку створює фундамент для зміни життєвих умов більшості населення.

Таблиця 1.1

Рівні «електронної» взаємодії

Вид взаємодії	Опис заходів
<i>Органи державної влади з громадянами (G2C):</i>	Забезпечення зручності, зменшення оплатності, розширення спектру послуг, розвиток електронної демократії.
<i>Громадяни з бізнесом (C2B):</i>	Зменшення оплатності послуг та їх управління
<i>Органи державної влади з бізнесом (G2B):</i>	Зменшення оплатності послуг та їх управління
<i>Органи влади з органами влади (G2G):</i>	Доступ до інформації щодо діяльності органів влади

Основні положення стратегії уряду Великобританії спрямовуються на сприяння інноваціям у сфері надання послуг громадянам. Але єдина модель розвитку електронної комерції в органах державної влади досі не створена. Певні моделі розроблені тільки для певних міністерств та агентств згідно з їхніми функціями й колом споживачів.

Аналізуючи ці моделі, можна виокремити в них наступні головні сегменти:

створення інновацій через нові види онлайн послуг і покращення обміну інформацією з громадянами та бізнесом;

забезпечення однотипного взаємозв'язку з користувачами послуг;

упровадження нових проєктів [36].

Можливість прямого доступу громадян до урядових документів передбачена офіційним документом «Модернізація уряду», в якому йдеться про забезпечення послуг, що надаються цілодобово. У Великобританії вже розроблена програма «Прямий доступ», яка дозволить усім органам державної

влади надавати користувачу послугу у зручний час. Кількість таких форм перевищує 100 тисяч.

Проект «Прямий доступ» допомагає значною мірою скоротити потоки паперових документів і знизити витрати, а переваги активно використовуються центральними та місцевими органами влади на всій території Великобританії.

Конкуренцію Великобританії у впровадженні електронного уряду складають США. Розробка урядового порталу США www.usa.gov була розпочата майже одночасно з британським порталом. Тоді цей портал мав інше доменне ім'я www.firstgov.gov. Одним із завдань побудови порталу було об'єднати близько 20 тисяч державних Інтернет-сайтів в один портал. Технологічно портал був покликаний на рівні інтеграції посилань об'єднати безліч сайтів і сформувати власний ефективний механізм пошуку з безлічі баз даних та інформаційних ресурсів федеральних й місцевих органів влади. Наразі портал позиціонується як офіційний шлюз, за допомогою якого здійснюється інтеграція всіх представників.

Єдиний портал сформований таким чином, що є розділи, які забезпечують G2C, G2B, G2G, також функціонує розділ для нових іммігрантів у США. Кожен розділ сегментований за видами можливих ситуацій.

Сайт має навігацію на всі органи влади. Портал містить єдиний перелік публічних послуг, а також повідомляє про зміни в переліку послуг, які надаються органами державної влади різного рівня (федеральний рівень, органи влади штатів, муніципалітети, органи самоврядування) [80, с. 98].

Загальним у підходах США і Великобританії щодо формування системи порталів публічних послуг є системність електронного урядування. Як для Великобританії, так і для США робота над порталом – це системність архітектури сфери діяльності конкретних органів державної влади; забезпечення прозорості цифрового ресурсу державних послуг і розвиток відповідних сервісів надання цих послуг, формування дворівневої системи взаємодії з користувачем у наданні державних послуг. Відповідно, відомчі

інформаційні системи і банки даних виконують роль підтримки діяльності співробітників органів влади у здійсненні безпосередньо функцій, тобто бек-офіс щодо надання публічних послуг [82, с. 47].

Окреслимо головні відмінності у підходах США і Великобританії до побудови порталів державних послуг:

1) система порталів державних послуг Великобританії будувалась для цілей інтеграції міжвідомчого обміну органів влади з метою надання державних послуг в єдиному інформаційному просторі. Водночас мета побудови системи порталів державних послуг США – формування своєрідної бази метаданих державних послуг. Цілком ймовірно, така відмінність спричинена тим, що органи влади ще до створення єдиного порталу вже мали розвинені системи реалізації державних послуг за допомогою ІКТ;

2) «Централізоване надання державних послуг» здійснюється порталом уряду Великобританії, що є одним з конкретних інструментів організації надання державних послуг в країні.

Девіз портал США: «З порталом уряду США це буде легше!» підтверджує його більш широку сферу застосування.

Отже, система порталів Великобританії – це модель, що забезпечує формування в мережі Інтернет єдиного центру відповідальності щодо надання державних послуг для заявників та єдиної інфраструктури їх надання. Система порталів США є моделлю об'єднання інформаційних ресурсів органів влади, які надають певну державну послугу «знизу», через розробку єдиного реєстру державних послуг.

Стратегія уряду США у сфері ІКТ дає можливість говорити, що шляхом забезпечення публічності й зручності у відносинах з органами влади, з громадянами і бізнесом, уряд – це лідер у сфері цифровізації економіки, уряд здійснює свою діяльність таким чином, що вона спрямована на орієнтацію потреб громадян.

Наразі федеральний уряд США приділяє особливу увагу:

- 1) цифровому ринку між органами влади та постачальниками товарів і надання послуг для задоволення державних потреб;
- 2) доступу населення та представників бізнесу до урядової інформації;
- 3) використанню смарт-карт, зокрема у федеральному уряді;
- 4) висвітленню інформації щодо діяльності органів влади;
- 5) застосуванню ІКТ в медицині та сфері охорони здоров'я [90, с. 120].

Завдяки системі Comlink, розробленій в Массачусетському інституті технологій, забезпечується доступність посадовців федерального уряду президента США для населення та країни. Ця система сприяє наданню послуг, публікує урядові документи і відкрита для доступу всім користувачам мережі Інтернет. Матеріали брифінгів, тексти виступів, звіти, проекти законів, які надаються канцелярією Білого дому, розмішуються на сервері розповсюдження електронної інформації системи Comlink. Ця система дозволяє користувачам отримувати ті документи і ту інформацію, що їх цікавить. Другу систему – Open Meeting – було створено в рамках національної ініціативи впливу громадян на управління державою. Однією з основних цілей створення вказаної системи є спрощення процедури опитування й отримання пропозицій з різних джерел. За сучасними даними, системою Open Meeting користуються понад 3 тис. осіб, які подали близько 1200 пропозицій. Інформація для обговорення структурована тематично, унаслідок чого кожен учасник обговорення ініціативи може вибрати певну тему. Система передбачає виключно вільний обмін думками, без дебатів і прийняття кінцевих рішень. Ці системи стали причиною підвищення доступності державних органів для населення країни та забезпечили громадян ефективнішими засобами доступу до державних документів. Крім того, федеральні службовці отримують інформацію про настрої виборців [36].

У США державні послуги для населення сьогодні надаються різними способами: через торговельні точки, банки та відділення зв'язку. Державні установи укладають з компаніями угоди з надання послуг. Наприклад, громадяни і приватні компанії отримали можливість оплачувати рахунки та

сплачувати податки через обраний ними банк. Мережу публічних послуг, яка діє у реальному світі, варто розвивати і у віртуальному вимірі.

У Канаді реалізоване завдання організації міжвідомчої взаємодії завдяки порталу з надання державних послуг, так звана централізована система, яка діє у Великобританії. Також передбачаються достатні функціональні можливості з пошуку та підбору подібних за тематикою обраної державної послуги інформаційних ресурсів сторонніх організацій та асоціацій (коли використовуються суміжні інформаційні ресурси як портал в США). Система порталів Канади з надання державних послуг за допомогою мережі Інтернет дворівнева (фронт і бек-офіс) та реалізується за аналогією з технологією «єдиного вікна».

Варто зауважити, що саме так вчиняють окремі європейські країни: Австрія, Бельгія, Португалія, Франція. Сучасна Європа незалежно від приналежності органів державної влади до різних гілок влади при наданні державних послуг створює горизонтальні механізми міжвідомчої взаємодії. У цьому випадку портали організовуються у формі дворівневих систем. Європейський владний портал є інтерфейсом взаємодії громадян і державних органів влади з надання державних послуг. На архітектурному рівні система порталів дворівнева. Точками входу у фронт-офіс є віртуальні (Інтернет) і фізичні (колл-центри, сервісні центри з надання державних послуг на муніципальному рівні) інтерфейси. Бек-офіс, в якому реалізується технологія «єдиного вікна», підтримується в рамках системи довіреної третьої сторони.

Цікавою є побудова владного порталу Бельгії www.belgium.be, що позиціонується як горизонтальна державна служба. Головним напрямом розвитку є впровадження в практику повсякденного життя персональних смарт-карт, які не лише надають доступ до віртуальних сервісів державних послуг, але і сприяють здійсненню будь-яких інтерактивних операцій: управління власним рахунком у банку, сплата штрафів тощо. Отже, в Бельгії портал також є «єдиною точкою» надання державних послуг (аналогічно з Великобританією), однак побудова сервісів і цифрових ресурсів йде знизу

– від органів державної влади, які відповідають за цей напрям (аналогічно з США) [35, с. 62].

«Електронна Європа» є ініціативою Європейської комісії, виконавчого органу Євросоюзу, спрямованою на прискорення трансформації європейського ринкового суспільства в цифрове. Європейці зацікавлені в покращенні доступу громадян до інформації, яка стосується діяльності органів державної влади, що, своєю чергою, забезпечує прозорість діяльності органів державної влади, а також гарантує більшу ефективність прийнятих Євросоюзом рішень. Щоб забезпечити громадянам доступ до вебпорталів органів влади варто проробити значний обсяг роботи. Обмеження доступу до головних статистичних та економічних даних гальмує розвиток бізнесу загалом, а також приватного сектора вторинних послуг, спрямованих на інформування суспільства. Тож варто полегшити одержання державної інформації, що стимулюватиме розвиток нових секторів послуг, заснованих на відкритих джерелах інформації. Потенційний ефект після вирішення вказаного завдання важко переоцінити: тоді уряд стане відкритим для громадян, а отримати послуги буде простіше, тим самим буде створений загальноєвропейський інформаційний ринок державної інформації [40].

У рамках реалізації Концепції «електронного урядування» уряд Естонії в червні 2001 р. створив та ввів у дію Інтернет-портал «Сьогодні вирішую я», завдяки якому будь-який житель країни може брати участь в управлінні державою, висловлюючи власну думку про поточні процеси в країні, пропонуючи поправки до законопроектів та ін. Протягом останніх декількох років у країні успішно функціонує Інтернет-портал, який забезпечує ефективнішу взаємодію між державними установами та громадянами Естонії.

Коментуючи новий пілотний проект, газета «Eesti Päevaleht» вказує на те, що портал «Сьогодні вирішую я» дає змогу користувачам висловлювати свою думку про ті чи інші події у країні, вносити зміни до законопроектів і голосувати. Якщо ідея змін або іншої пропозиції містить раціональне зерно та підтримується іншими Інтернет-користувачами, естонський прем'єр-міністр

відсилає цю пропозицію зі своєю резолюцією у певне міністерство. Для користування порталом «Сьогодні вирішую я» необхідно пройти процедуру реєстрації, що сприяє тому, що одна людина не матиме можливості голосувати декілька разів. Відтак, забезпечується ефективно волевиявлення.

Однак опозиційні сили в Естонії критикують такі дії, аргументуючи це тим, що влада прагне отримати підтримку молодого населення, оскільки саме вони володіють цифровими компетентностями, тим самим утискаючи права традиційно активних літніх виборців, які не мають техніки, навичок користування такими цифровими технологіями [39].

За даними ООН [228], Естонія є лідером на пострадянському просторі та посідає 15 місце в світі щодо готовності до електронного уряду. Естонський урядовий портал www.eesti.ee забезпечує єдиний доступ до необхідної інформації та сервісу послуг, що складається з двох секцій: інформаційної, яка забезпечує практичну інформацію про права та обов'язки громадян, їх взаємодію, та громадської, що дає громадянам змогу працювати з різноманітними національними реєстрами, заповнювати аплікаційні форми, підписувати та відправляти документи тощо.

Цифровий інструмент eID Card як спосіб ідентифікації дає можливість громадянам подавати та оформлювати документи з електронним підписом. За допомогою цього підпису користувач має доступ до інформаційної бази, також може здійснювати різні операції з муніципальними та загальнодержавними органами державної влади. Підприємці, які користуються послугами порталу, ідентифікуються на основі інформації єдиного державного реєстру, що дає змогу мати доступ до певних бізнесових послуг.

Сервіси, які надаються через портал, інтегровані з системою обміну даних X-Road, що зв'язує різноманітні урядові реєстри між собою. X-Road дає змогу посадовим, фізичним та юридичним особам користуватися інформацією національних реєстрів через мережу Інтернет у межах їхнього ступеня доступу. Окрім того, система дає можливість користування інформацією з

різних реєстрів. Тож спільним у підходах розвинених країн світу до побудови загальної системи порталів електронних державних послуг є виключно системний підхід до єдиної архітектури електронного урядування, орієнтація на підвищення прозорості інформаційних ресурсів про державні послуги та розвиток інтерактивних сервісів надання цих послуг; орієнтація на побудову дворівневої системи взаємодії із заявником з приводу надання державних послуг у вигляді фронт- і бек-офісів.

Ключовою частиною сінгапурської інформаційної стратегії є перша в світі державна інтерактивна мультимедійна мережа «Сінгапур-один», що дозволяє ефективно працювати в «інтелектуальному середовищі»: робити покупки, здійснювати банківські операції, знайомитися з новинами, розважатися. Станом на 2002 р. «Сінгапур-один» мала 60 тис. користувачів, а наприкінці 2007 р. – 50 % сімей країни. Послугами мережі Інтернет сьогодні користується кожен шостий житель.

Система обслуговування громадян e-citizen, («електронний громадянин» або «кожен громадянин» (every citizen)) розроблена Національною радою комп'ютеризації. Система об'єднує всі електронні операції, можливі для отримання тих чи інших послуг, надає доступ до податкових та інших платежів, а також системи державних закупівель. Тут є можливість зареєструвати товарний знак чи патент, одержати інформацію про різні урядові програми підтримки та розвитку бізнесу.

Підхід Сінгапуру є унікальним тому, що уряд країни ніколи не залишить поза увагою питання, пов'язані з реалізацією концепції «електронного урядування». Першу у світі Інтернет-систему урядових закупівель ввела в дію Служба інформаційних технологій Міністерства оборони, згодом Міністерство фінансів і Національна рада з питань обчислювальної техніки задумались над популяризацією цієї системи іншими органами державної влади. Електронні мережі Сінгапуру включають торговельну TradeNet (проходження по ній документів займає всього 3 хвилини), морську MarineNet,

портову PortNet та електронну систему обліку судових документів Electronic Filling System.

Варто зазначити, що такі країни, як Фінляндія та Сінгапур, пропонують своїм громадянам послуги через мобільний зв'язок. Робота пошти та фінансових станів (зокрема, податкових) є найбільш налагодженою в онлайн режимі. До прикладу, Верховний суд Сінгапуру посилає громадянам SMS для того, щоб нагадати дату засідання. Водночас громадяни Сінгапуру, які зареєстровані на сайті, мають можливість електронним способом подавати до суду позови в незначних справах онлайн за допомогою цифрових засобів [40].

Органами влади штату Вікторія було запроваджено систему MAXI, яка стала лауреатом різних премій. MAXI – єдиний вузол обслуговування населення, доступний не лише з персональних комп'ютерів з Інтернет-доступом, а й через 50 вебкіосків, по телефону цілодобово і завжди. Система покликана забезпечувати проведення операцій між місцевим урядом і фізичними та юридичними особами.

Австралійське податкове управління (АПУ) в податковій сфері сьогодні 100 % ввело електронну форму декларацій. Наразі 75 % усіх декларацій про прибутки надходить в електронному вигляді через портал податкового управління. На цьому порталі є такі інструменти: розумні бланки, звіти та засоби зворотного зв'язку. Податкове управління надає компаніям на програму «електронного обліку», яка враховує потреби малих підприємств, що допоможе їм в управлінні своїми фінансами та в бізнес-плануванні, тим самим полегшуючи перехід на нову податкову систему.

Варто зазначити, що з прийняттям службою зайнятості рішення надавати якомога більше послуг через мережу Інтернет, ця служба стрімко виявилась на 20-му місці щодо відвідуваності з-поміж усіх вебвузлів Австралії. Онлайн-служба зайнятості містить могутню пошукову машину щодо вакансій, інформацію про професії, аналізи та прогнози стосовно ринку праці, відомості про навчання і дані про умови працевлаштування. Зазначений вебвузол миттєво вплинув на всю промисловість країни: підприємства охоче

реєструються на ньому, а сама служба перетворилася для них на основний засіб пошуку співробітників. Завдання у сфері подолання інформаційної нерівності, які стоять перед урядами країн, що розвиваються, наділені унікальним характером, при цьому їх успішне вирішення позитивно впливає на створення інтегрованого суспільства та реалізацію електронного уряду в рамках усієї країни. У ПАР функціонує дві програми, що спрямовуються на подолання цифрової нерівності: SITA і Millennium Africa Renaissance. Діяльність Південноафриканського агентства з інформаційних технологій SITA (State Information Technology Agency of South Africa) спрямовується на активне впровадження інформаційних технологій в управлінні державою. Призначення проєкту Millennium Africa Renaissance («Африканське відродження на рубежі тисячоліть») полягає в підтриманні миру, безпеки і стабільності, а також впровадженні демократичних форм правління. У вказаному проєкті сформульовано стратегії у сфері розвитку африканської промисловості та людських ресурсів, запропоновано план інвестицій у сфері інформаційних технологій та механізму їх фінансування.

З огляду на проблеми, які потрібно подолати країнам, що розвиваються, та можливості, які можуть бути для цього використані, ПАР розробила поетапний план створення електронного уряду. Перша стадія, «єдиний уряд», спрямовується на те, щоб насамперед покращити взаємодію органів державної влади між собою. Для другої стадії, «універсальний доступ», дає змогу кожній людині без мовних перешкод підключатися до державних служб через мережу Інтернет.

Наразі проєкт SITA повністю реалізований. Водночас реалізована національна система ідентифікації особи користувача (user ID) на основі смарт-карт та окремі елементи електронної судової системи. Головними складовими успішного впровадження проєктів є: швидкість обслуговування користувачів, ринкова ціна, доступ до інформації та її актуальність.

Електронна мережа – це гарантія «прозорих» і чесних виборів у ПАР. Загальнонаціональні вибори 2 червня 1999 р. перенесли виборчий процес у

ПАР в інформаційну епоху. Для країни, в якій немає розвиненої технологічної інфраструктури, а в сільській місцевості в окремих місцях навіть відсутній телефонний зв'язок, це велике досягнення. Для складання першого в країні виборчого списку використовувались спеціальні пристрої зчитування штрих-коду. Загалом було зареєстровано понад 18 млн виборців. Для збору та оприлюднення результатів голосування було створено «Виборчий центр», обладнаний 25 високошвидкісними серверами та з'єднаний з автоматизованим центром обробки телефонних дзвінків. Система перевірки результатів працює з даними, які надходять з кожної з виборчих дільниць, порівнюючи інформацію, отриману факсом, телефоном і через глобальну супутникову мережу. У періоди пікового навантаження число її користувачів може сягати 2000 осіб [40].

Проаналізувавши світовий досвід впровадження електронного урядування, можна констатувати, що для України найбільш прийнятною є централізована модель електронного урядування із застосуванням портальних технологій з вибудовуванням сервісів «згори – вниз» [161, с. 214–217]. Однак водночас для запровадження електронного уряду в Україні важливим є не лише досвід Великобританії та США, але й досвід таких країн, як Естонія та Бельгія. Окрім того, впровадження електронного урядування можливе лише при всебічному забезпеченні його інформаційної безпеки.

Поділяємо думку вітчизняних науковців [86, с. 72–78], які визначають наступні принципи забезпечення інформаційної безпеки:

- пріоритет прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина;
- верховенство права, рівність усіх суб'єктів правовідносин перед законом;
- відповідальність держави перед людиною за свою діяльність;
- комплексний підхід до вирішення завдань забезпечення інформаційної безпеки;
- єдність і взаємозв'язок напрямів забезпечення інформаційної безпеки;
- розмежування сфер відповідальності й повноважень державних органів

і органів місцевого самоврядування з питань забезпечення інформаційної безпеки;

участь у міжнародних і регіональних системах інформаційної безпеки;

оперативність, своєчасність, превентивність і адекватність заходів щодо попередження і захисту від зовнішніх інформаційних загроз та нейтралізації джерел внутрішніх інформаційних загроз.

Відтак, наведені принципи забезпечення інформаційної безпеки можна вважати вихідними положеннями формування і функціонування системи інформаційної безпеки, норм і правил поведінки громадян, державних і суспільних інститутів України у сфері електронного урядування.

Висновки до розділу 1

На основі дослідження концептуальних основ електронного урядування як форми державного управління систематизовано історико-правові аспекти розвитку та функціонування електронного урядування та змістове наповнення поняття «електронне урядування», а також різні доктринальні підходи до визначення цієї дефініції.

Доведено, що плюралізм підходів до визначення терміну «електронне урядування» пояснюється наявністю різноманітних підходів, принципів, функцій, позицій функціонування та реалізації системи електронного урядування як форми державного управління.

Визначено, що е-урядування – це форма організації державного управління за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості публічного управління (діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування), що забезпечує формування держави, яка орієнтується насамперед на задоволення потреб громадян, так званого нового типу держави (виходячи зі змісту Концепції електронного урядування).

Захист державних інформаційних ресурсів електронного урядування передбачає забезпечення цілісності й вірогідності інформації; охорону конфіденційності інформації, доступ до якої обмежений законом або відповідно до закону; реалізацію права на інформацію.

Досліджено процес формування, реалізації та розвитку електронного урядування та виокремлено основні етапи його розвитку, серед яких: формування законодавчої та матеріально-технічної бази е-урядування, розвиток електронних послуг, розбудова інфраструктури електронного урядування, активне та системне впровадження електронного урядування в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Кожен з цих етапів характеризується певною метою, завданнями, індикаторами та ресурсами, необхідними для їх реалізації. Однак сукупність усіх етапів має на меті вирішення основного завдання – забезпечення прав та інтересів громадян через їх участь у публічному управлінні держави, шляхом впровадження електронного урядування в усі сфери суспільного життя.

Констатовано, що державне регулювання захисту інформації у сфері електронного урядування має на меті установлення вимог щодо забезпечення захисту та безпеки інформації, зокрема щодо її власників, які її розповсюджують, інформаційних систем, на яких вона міститься та користувачів, які власне цю інформацію використовують через інформаційно-телекомунікаційні мережі, а також встановлення санкцій за несанкціонований доступ до конфіденційної інформації чи інші види правопорушень у цій сфері.

Що стосується нормативно-правового забезпечення реалізації електронного урядування в Україні, акцентовано, що протягом останнього часу відбулися суттєві позитивні зміни в законодавстві України з питань адміністративно-правового регулювання електронного урядування як форми державного управління, а також практики діяльності органів державної влади та уповноважених осіб у цій сфері.

Головні нормативно-правові акти, що визначають напрями забезпечення та реалізації державної політики з питань електронного урядування, закладені

в Стратегії реформування державного управління України на 2016–2020 роки та Концепції розвитку електронного урядування в Україні, тоді коли мета цих нормативно-правових актів полягає в поступовій, але суттєвій модернізації діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Акцентовано, що система адміністративно-правового регулювання інформаційної безпеки базується на сукупності правових норм, що регулюють відносини у цій сфері та правовідносинах, які виникають на основі застосування цих правових норм та відповідних правозастосовчих актах. Правові норми, якими забезпечується інформаційна безпека у сфері електронного урядування, визначають ефективність діяльності держави, через відповідно органи влади та уповноважених осіб, а також суспільства в частині захисту національних інтересів України в інформаційній сфері. Встановлено, що принципи забезпечення інформаційної безпеки є основоположним щодо формування і функціонування системи інформаційної безпеки, норм і правил поведінки громадян, державних і суспільних інститутів України у сфері електронного урядування.

РОЗДІЛ 2

ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

2.1. Особливості забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Сполучених Штатах Америки

Сполучені Штати Америки завжди перебувають в авангарді всіх модернізацій та революцій світового рівня, а процес, що триває від ідеї становлення електронного урядування до його трансформації до рівня 2.0 (за відомою аналогією web 2.0), держава змогла пройти доволі швидко та успішно. Американська концепція електронного уряду послідовна протягом останнього періоду, з її головними принципами реформування уряду, спробою забезпечити громадяноцентризм в діяльності органів державної влади, яка орієнтована на конкретні результати та ринок.

Упровадження кращих практик США адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування передбачає проведення ґрунтовної роботи щодо адаптації національної системи адміністрування забезпечення інформаційної безпеки.

Переходячи безпосередньо до характеристики системи американської моделі адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування, варто розглянути досвід США у сфері впровадження електронного урядування.

Насамперед, зазначимо, що законодавство США у сфері забезпечення інформаційної безпеки включає федеральні закони та закони штатів, до яких віднесено закони «Про безпеку комп'ютерних систем», «Про свободу інформації», «Про охорону особистих таємниць», «Про таємницю», «Про висвітлення діяльності уряду», «Про право на фінансову таємницю», «Про

доступ до інформації про діяльність ЦРУ» «Про комп'ютерне шахрайство та зловживання», «Про забезпечення безпеки ЕОМ», а також низка Директив Президента США.

Так, досвід Сполучених Штатів у сфері впровадження електронного урядування розглянуто на рівні розділу колективної монографії «Зарубіжний досвід упровадження електронного врядування». Так, наприклад, викладено головні аспекти нормативно-правового регулювання електронного врядування в цій країні, розглянуто еволюцію американської моделі електронного врядування впродовж 2000-х рр. та ін. Один із найгрунтовніших підходів, що пропонує системний аналіз досвіду впровадження е-врядування у США, подається у збірці наукових праць «Інформаційні технології: інновації в державному управлінні». Сама проблема розвитку електронного врядування подана авторами монографії доволі симптоматично, будучи повністю співвіднесеною з парадигмами переважної більшості тематичних досліджень і законодавчих ініціатив у країнах постсоціалістичного простору та трансформованих суспільствах, зокрема «модернізація державного управління на основі активного використання потенціалу інформаційних технологій». Головний масив нормативно-правових актів, які регулюють упровадження концепції електронного врядування у США, що аналізуються або згадуються в пострадянських і вітчизняних джерелах (останніх років), зводиться до: Закону «Про безпаперовий документообіг та свободу інформації» 1995 р., Закону Клінджера-Коена «Про реформу використання інформаційних технологій» 1996 р., Закону «Про електронно-цифровий підпис» 2000 року, Стратегії розвитку електронного уряду 2002 р., Меморандуму Президента США 2009 р. При цьому предметом аналізу є виключно правові та політичні джерела програмного характеру, зокрема першим документом, що оперував поняттям «електронний уряд», є доповідь віце-президента США А. Гора «Від бюрократизму до результатів: створюючи уряд, що працює краще, а коштує менше», підготовлена за результатами вивчення ефективності публічного управління [217]. Вчені підкреслюють, що

основний вектор програми А. Гора спрямовувався на упровадження технологій електронної торгівлі (електронних платежів) і заохочення бізнесу за рахунок надання можливості використання державної інформації [197–198; 200].

Початок електронного уряду в США був покладений з моменту створення в 1993 р. вебсайту Президента США. Його головною метою була популяризація інформаційного забезпечення діяльності адміністрації Президента через мережу Інтернет. Але вже на початку 1994 р. була створена робоча група з електронного уряду, до складу якої увійшло понад 80 представників від 46 урядових агентств та бюро. Цією групою був розроблений документ «Стратегія електронного уряду», який спрямовувався на модернізацію ефективності діяльності уряду. Ця група зробила висновок про те, що федеральний уряд здатний значною мірою покращити ефективність обслуговування своїх користувачів у майбутньому, зосередившись при цьому на виконанні 23 високопріоритетних загальноурядових ініціатив. Усі пропонувані ініціативи дають змогу заощадити декілька мільярдів доларів, зменшуючи операційну неефективність, скорочуючи витрати та надмірні витрати, в тому числі щодо підготовки зайвої кількості документів. Ці ініціативи забезпечили надання послуг громадянам у терміни, вимірювані в хвилинали чи годинах, замість днів чи тижнів.

Робоча група з електронного уряду також змогла виявити наявні федеральні проблеми, що в подальшому знайшли своє рішення в рамках концепції електронного уряду й електронного бізнесу. Лідерство США в галузі формування національного інформаційного суспільства зумовлене тим, що федеральна влада чітко усвідомлює домінуючу роль інформаційних та телекомунікаційних технологій у розвитку своєї економіки і підвищенні її конкурентоспроможності на світовому ринку. Американський уряд провадить цілеспрямовану політику підтримки науки, високих технологій загалом та інформаційних технологій (ІТ) зокрема. Найбільш наочно принципи й результати такої політики відображені в щорічних виставках і конференціях

«Електронний уряд», присвячені використанню ІТ в роботі федеральних адміністрацій (www.exelgov.com), які проходять у Вашингтоні.

Аналіз загальних принципів стратегії уряду США в галузі ІТ дає змогу зазначити, що уряд: зацікавлений в забезпеченні великих зручностей для громадян у взаємовідносинах з органами державної влади та реорганізує свою роботу в рамках національної ініціативи щодо посилення контролю за своєю діяльністю з боку громадян (National Performance Review, www.npr.gov). Електронний уряд є однією із загальноурядових ініціатив. Перед федеральним урядом поставлене завдання покращити і здешевити свої послуги за допомогою створення орієнтованого на людей електронного уряду, що значною мірою підвищить ефективність федерального уряду та збільшить його значимість для всіх громадян країни. Необхідність перейти на електронний уряд є очевидною, тому що уряд є одним з найбільших споживачів інформаційних технологій. Нормативно-правову базу забезпечення діяльності е-урядування в США формують такі Закон «Про усунення паперових носіїв документів в державних органах», «Про електронний підпис», «Про свободу інформації (FOIA)», «Про впровадження в державних органах інтелектуальних карт для ідентифікації службовців, оплати витрат на відрядження, нарахування заробітної плати», «Про результати і ефективність уряду» (1993), Закон S.803 «Про е-уряд» (2002). Так, зокрема, Конгрес США у Законі про е-уряд 2002 р. визначив метою ухвалення цього акта сприяння використанню мережі Інтернет та інших інформаційних технологій задля створення широкого спектру можливостей участі громадян в управлінні. В той період команда тодішнього Президента США Б. Обама добре усвідомлювала місце і потенціал інструментів Веб 2.0, і яскравим прикладом став передвиборчий шлях, за допомогою якого Б. Обама став Президентом Америки. Його передвиборний штаб під час виборчої компанії широко застосовував соціальні мережі й блогосферу, проводячи організаційну роботу, підвищуючи обізнаність громадян з різних питань і звертаючись до виборців. Активність штабу Б. Обама в галузі Веб 2.0 значно перевершувала

активність штабу сенатора Д. Маккейна і Г. Клінтон. Вибори президента США 2012 р. стали найбільш обговорюваною подією в мережі Інтернет. Мільйони користувачів соціальних мереж коментували процес голосування і викладали фотографії, пов'язані з виборами, наприклад, виборчі бюлетені або черги на дільницях [200].

Американський уряд поступово став найбільшим споживачем ІТ в країні, його витрати на високотехнологічні рішення оцінюються в 40–50 млрд дол. на рік (дані Американської торгової палати). Американці до електронного уряду ставляться дуже цікаво. Якщо в 2000 р. електронний уряд у переважній більшості випадків розглядався як революційна ідея, то згідно з дослідженнями, проведеними в 2001 р., ця революція поступається місцем робочої діяльності. Електронний уряд, особливо це стосується штатів і місцевих рівнів, стрімко розвивається та поширюється. Лідерство США у сфері формування національного інформаційного суспільства спричинене тим, що федеральні органи чітко усвідомлюють вагому роль інформаційних і телекомунікаційних технологій у розвитку власної економіки та підвищення її конкурентоздатності на світовому ринку. Американський уряд провів цілеспрямовану політику щодо підтримки науки, високих технологій, зокрема інформаційних і комунікаційних технологій. Доступність федерального керівництва й Президента США для населення країни забезпечила система Comlink (www.ai.mit.edu/projects/iiip/doc/comlink/overview.html), розроблена в Массачусетському технологічному інституті. Система відзначається досконалими службами та засобами публікації урядових документів і є відкритою для доступу користувачам мережі Інтернет. Надані канцелярією Білого дому матеріали брифінгів, промови, звіти, проекти законів та інше розміщені на сервері розповсюдження електронної інформації системи Comlink і, за статистикою, щодня понад мільйон користувачів отримує їхні документи.

Іншу систему – Open Meeting (www.ai.mit.edu/projects/iiip/doc/open-meeting/abstract.html) – було реалізовано в рамках ініціативи National

Performance Review (NPR), що дає змогу в інтерактивному режимі за допомогою електронної пошти подавати пропозиції та отримувати відгуки на них. Однією з основних цілей створення системи було спрощення проведення опитувань та отримання з різноманітних джерел коментарів. Системою передбачався виключно вільний обмін думками, без дебатів і винесення остаточних рішень. Ці системи сприяли тому, що уряд став доступним для населення країни та забезпечили громадян необхідними інструментами доступу до публічних документів щодо діяльності органів влади. Водночас федеральні службовці отримали змогу відслідковувати настрої виборців. Американський уряд продовжує працювати над розвитком електронного уряду та проводить саміти Gov 2.0. «Уряд 2.0», даючи змогу бажаючим у реальному часі запитувати та отримувати будь-які відкриті державні дані за допомогою спеціального інтерфейсу без бюрократичної тяганини і створювати на їх основі вебдодатки. Уряд запустив «хмарний» сервіс Apps.gov з безліччю серверів користувальницької інформації, що об'єднує можливості великої кількості федеральних сайтів органів влади. Зменшення навантаження на бюджет знизилось, а половину ІТ-персоналу було звільнено. Ресурс дає змогу обговорити на форумі соціальної мережі міські поставки, отримувати державні дані та створювати на їх основі відповідні інформаційні інструменти. Паралельно з Apps.gov було запущено портал Data.gov з федеральними даними в машиночитаних форматах. Ресурс «Data.gov» був створений за ініціативою президентського апарату Б. Обама та мав на меті надавати широкому загалу можливість легко знайти, завантажити та використовувати відкриті дані, які згенеровані Федеральним Урядом. Платформа Open Government Platform – це новий вид спільної розробки, здатної принести користь завдяки підвищенню прозорості роботи уряду та покращення рівня обслуговування громадян. Вона стимулює технологічні можливості та спрямовується на те, щоб зробити державне управління більш прозорим та відкритим. Створення платформи розпочалось у грудні 2011 р. спільними зусиллями урядових розробників Індії та США. Заявлений термін реалізації

проєкту становив 6 місяців. Випуск бета-версії платформи для тестування та перші пілотні програми відбулися в травні 2012 р. Проєкт ініціювався спільними зусиллями США та Індії з метою просування відкритого уряду, прозорості, громадянської залученості й стимулювання розробників додатків. Яскравим прикладом широкого залучення громадськості до системи електронного врядування можуть слугувати громадські обговорення. В США обов'язкове проведення обговорень проєктів регуляторних актів закріплене законодавством, зокрема в Законі про адміністративну процедуру. Але цей Закон залишає на розсуд державних інституцій визначення щодо взаємодії з громадськістю. Організація е-консультацій урядом США має більш розгалужену структуру та практично спрямовується на процес управління. У порівнянні з Великою Британією американський портал FirstGov не висловлює власного бажання спілкуватись з громадськістю, однак дає змогу громадянам долучатися до консультацій в конкретних сферах суспільного життя. Додаткові можливості для впливу на прийняття регуляторних рішень запропоновані порталом Regulations.gov. Незважаючи на ці відмінності в підходах, дизайні обох порталів характеризується зручністю у використанні та спрямовані на інтереси користувачів [200].

Електронні петиції (е-петиції) є окремим інструментом участі громадян у процесі впливу на формування політики держави. Зазвичай для застосування вказаного засобу найбільш придатна мережа Інтернет, завдяки якій громадськість і відповідні стейкхолдери можуть ініціювати відповідне колективне звернення, зібрати групу його прибічників, згодних підтримати його своїми підписами, і направити до відповідного державного органу чи на адресу уряду. Вказана форма комунікації між громадськістю та владою, в якій ставляться колективні вимоги до уряду, має переважно політичне забарвлення і викликає певний соціальний резонанс. Варто зазначити, що петиції можуть розглядатись як певна форма колективної думки певної групи стейкхолдерів та їх впливу на інших суб'єктів суспільних відносин (до прикладу, на

політичних лідерів, представницькі організації), що здатна виконувати функцію регулювання (soft-law).

Зазначимо, що для досягнення позитивного результату від використання е-петицій доцільною вбачається належна організація самого процесу: планування, правильний вибір часу і місця, методів залучення учасників, технічного забезпечення такої участі та урахування зовнішніх чинників. Завдяки ІКТ на зазначений процес не впливають обмеження щодо часу, а це, своєю чергою, робить його зручним у використанні. Такий інструмент демократії стає можливим тільки за допомогою використання ІКТ, що дає можливість забезпечити прийняття, обробку та певне реагування на е-звернення громадян. Неналежна організація процесу обробки е-звернень, несвоєчасні, неадекватні або малоцінні відповіді на ці звернення можуть стати факторами, які знижують демократичний потенціал електронних комунікацій між громадськістю і владою, зумовляють громадську апатію та відмову від цієї техніки. Безумовно, використання такого інструменту електронної демократії вимагає не тільки технічного інформаційного забезпечення, але й законодавчого, що легалізує таку форму комунікації між громадськістю і державними установами, як петиція (колективне звернення). Незважаючи на те, що е-петиції – це одна з ефективних технік донесення думки громадян до влади, на практиці виникають різні складнощі юридичного характеру, насамперед у процесі збирання підписів, особливо в країнах, де електронні підписи як процедура автентифікації ще не стали звичайними атрибутами суспільного життя.

Щоб говорити про релевантність відповідних даних учасників е-петицій потрібне підтвердження цих даних, що зазвичай відбувається через взаємодію різних реєстрів, які містять інформацію про громадян.

У прямій демократії участь громадян у процесі прийняття рішень зазвичай здійснюється за допомогою голосування. Е-голосування – це одна з технік покращення й створення можливостей для участі громадськості в процесі формування політики та прийняття рішень на всіх рівнях влади:

місцевому, регіональному й національному. Системою електронного чи Інтернет-голосування є виборча система, яка практично використовує електронні бюлетені, що дають змогу виборцям передавати власне волевиявлення до уповноважених осіб виборчих дільниць через мережу Інтернет. Вказаний інструмент е-демократії спрямовується на посилення демократичності та легітимності врядування шляхом використання ІКТ з метою безпосереднього визначення волі виборців. Але США розглядають е-голосування в якості шляху до покращення участі громадськості у виборах. У федеральному дослідженні з питань інвестицій в е-врядування йдеться саме про вказаний критерій оцінки ефективності відповідних проєктів, зокрема, наголошено, що ефективність реєстрації виборців в онлайн може бути визначена відсотком зареєстрованих громадян, які мають право голосу; ефективність голосування в онлайн – збільшенням відсотка виборців [69]. Перше офіційне використання е-голосувань у США відбулось 11 березня 2000 р. на первинних виборах Демократичної партії в Аризоні, де перемогу здобув Ал Гор, випередивши Біла Бредлі (4 до 1). Зазначимо, що у виборах взяло участь вдвічі більше виборців, ніж на попередніх. Електронна система для е-голосування мала такі технічні проблеми, як перевантаження телефонних ліній, старі браузері, які не витримували навантаження. Але головною перешкодою для е-голосування можуть бути не тільки технічні труднощі, а й підстави щодо визнання виборів недійсних, через ту умову, що виборці могли не володіти рівними умовами доступу до виборчого процесу, оскільки могли не мати доступу до мережі Інтернет. Окремим механізмом участі громадян у прийнятті державних рішень є е-нормотворення (e-rulemaking), що дає змогу громадянам мати вплив на процес ухвалення регуляторних актів. У вказаному інструменті е-врядування поєднані ключові елементи демократичного впливу на процес прийняття рішень, притаманних е-консультаціям та е-голосуванню. У США в рамках Федеральної ініціативи e-gov з січня 2003 р. пропонується право участі громадян як у демократичному, так і законодавчому процесі, що стало можливим завдяки

удосконаленню доступу до якості нормотворення. Громадяни надсилають відповідні коментарі до регуляторних актів, а відповідний федеральний орган ураховує їхні погляди та обґрунтовує регуляторну діяльність. Повні тексти усіх проєктів актів й фінальні документи відкриті для доступу та коментарів в онлайн режимі на вебсайті <http://www.regulations.gov>, а його відвідувачі можуть направити коментарі до певного федерального агентства. До вказаних переваг, що пропонуються застосуванням ІКТ в процесі нормотворення, варто окремо віднести створення нових можливостей для взаємодії між органами державної влади й громадськістю, прозорості регуляторної діяльності та передбачуваності її наслідків для суб'єктів господарювання. З огляду на зазначені переваги використання техніки е-нормотворення набуває дедалі більшого значення не лише в якості інструмента е-врядування, а й засобу учасницької е-демократії [200].

Узагальнення розвитку правового регулювання електронного врядування у США та додаткова доктринальна інтерпретація нормативно-правових, політичних і концептуальних джерел у контексті специфіки правової системи США, північноамериканської адміністративної традиції та специфіки державотворення дає змогу обґрунтовано стверджувати, що початковий імпульс до активного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у практику публічного управління був сформований у лоні відкритої моделі публічного управління та публічної служби і не в останню чергу завдяки реалізації концепції суспільного договору на рівні Конституції США. Звичайно, цілісна система факторів реалізації та подальшої еволюції моделі е-врядування у США також включає власне становлення інформаційного суспільства як такого, а відповідний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, концептуально-ідеологічний вплив нового публічного управління на фоні традиційної для США маркетизації суспільних відносин та ефективна діяльність декількох послідовних президентських адміністрацій, починаючи з адміністрації президента Б. Клінтона (1993–2001 рр.). Однак ефективне й послідовне сприйняття

інновацій було полегшене шляхом використання традицій відкритої публічної служби, яка виходить з принципу плідної взаємодії держави, бізнесових структур і громадянського суспільства. Реалізацію е-уряду в якості етапу становлення е-врядування у США можна вважати способом осучаснення наявного суспільного договору, документально закріпленого Конституцією США, його новою ітерацією в умовах становлення інформаційного суспільства, зокрема на рівні щоденної практики публічного управління та здебільшого у формі плідної й зручної е-взаємодії громадян і державних агенцій.

Уряд США є одним з перших, хто впровадив електронний уряд. Наприкінці 90-х рр. XX ст. США прийняли цілу низку основоположних нормативних документів, які визначили напрям розвитку концепцій електронного уряду не лише в цій країні, а й в інших. Розвиток концепції електронного уряду охопив період діяльності п'яти американських президентів: Б. Клінтона (1993–2001 рр.), Дж. Буша-молодшого (2001–2009 рр.), Б. Обами (2009–2017 рр.), Д. Трампа (2017–2021 рр.) та Д. Байдена (2021 р. – дотепер). Перші документи, в яких почали використовувати поняття електронного уряду, можна віднайти в стратегіях і планах удосконалення публічного управління США. Зазвичай вони розроблялися на основі комплексних досліджень, які дали змогу зібрати необхідну для їх розробки інформацію. Перший документ, де згадується поняття електронного уряду, опублікований у США 10 вересня 1993 р. Це офіційна доповідь віце-президента США А. Гора «Створити уряд, що працює краще, а коштує менше», що була підготовлена за підсумками вивчення ефективності публічного управління, в якій цілий розділ присвячено електронному уряду. Програмою електронного уряду А. Гора передбачались такі головні дії: державні виплати, податкові декларації, пенсійні документи, створення електронних баз даних на федеральному і національному рівнях. Отже, головний вектор програми А. Гора спрямовувався на впровадження технології електронних платежів і заохочення бізнесу через надання

можливості використання державної інформації. Варто враховувати, що в цей період мережа Інтернет ще не отримала широкого розповсюдження. Як результат, не ставилися такі завдання, як інформування та можливість надання державних послуг через відповідні електронні портали органів державної влади. 21 вересня 1993 р. було опубліковано доповідь «Національна інформаційна інфраструктура: напрям дій», підготовлена Національною адміністрацією з телекомунікацій та інформації Міністерства торгівлі. Цей політичний документ містить докладно описану ідею електронного уряду, зокрема вказано, що адміністрація планує використовувати електронний уряд для забезпечення ефективної роботи федерального уряду, а це, своєю чергою, менше вартувало для державного бюджету. Важливі положення, що необхідні для реалізації цієї програми, закріплені Законами Клінгера-Коена (1996) і «Про припинення використання паперових носіїв у роботі уряду» (1998). Законом Клінгера-Коена створено законодавче підґрунтя для проведення реформи управління щодо використання ІКТ, зокрема передбачено звернення першочергової уваги державних агентств на результати, які вони отримують при впровадженні ІКТ. У Законі «Про припинення використання паперових носіїв у роботі уряду», зазначено, що до 2003 р. федеральні структури мають замінити використання паперових носіїв засобами, які забезпечують обмін інформацією в електронному вигляді, а також забезпечити використання та прийняття електронних підписів. Водночас вказаний закон дає змогу громадянам застосовувати електронні технології для комунікації з федеральними органами влади. Нормативна база електронного уряду в США продовжила своє формування при Президентові Б. Клінтоні, який 17 грудня 1999 р. підписав два меморандуми, що містили положення про створення електронного уряду – «Меморандум про електронний уряд» і «Меморандум про використання інформаційних технологій на користь суспільства». Поняття «електронний уряд» спочатку передбачало ідею перенесення елементів електронного бізнесу в публічне управління й поступово трансформувалося наприкінці 90-х рр. XX ст. у положення про активне

використання мережі Інтернет державними органами влади. Позиція і ставлення Дж. Буша-молодшого до електронного уряду були продемонстровані ще під час передвиборної кампанії. Дж. Буш-молодший сформулював свою ідею наступним чином: «Я розширю застосування Інтернету для того, щоб збільшити можливості громадян, дозволяючи їм запитувати спеціально підібрану інформацію з Вашингтону тоді, коли вона їм потрібна, а не тоді, коли Вашингтон хоче її дати їм. Істинна реформа полягає в тому, щоб не просто дати людям інформацію, але й дати їм свободу дій на основі цієї інформації» [218].

У травні 2001 р. було прийнято Закон «Про електронний уряд», у преамбулі якого оцінюється роль використання комп'ютерів і мережі Інтернет в публічному управлінні, а також демонструється соціальна взаємодія між громадянами, бізнесом, органами влади [225]. Окрім того, йдеться про успіхи федерального уряду у застосуванні ІКТ для більш якісного надання публічних послуг, забезпечення ефективної роботи державних органів і доступу до публічної інформації, а також рівня доступу участі громадян до участі в управлінні державою. Значна частина публічних послуг, які надаються за допомогою мережі Інтернет, надавалася на той момент кожним відомством окремо, а не інтегровано, залежно від теми чи питання. Закон «Про електронний уряд» містить визначення поняття «електронний уряд», під яким мається на увазі використання державними органами влади мережі Інтернет та інших ІКТ у поєднанні з процесами, що реалізують ці технології, для покращення доступу до публічної інформації й послуг і покращення діяльності державних органів, що включає підвищення ефективності та якості послуг. Отже, законодавством США закріплено доволі вузьке трактування електронного уряду, яке зводить це поняття до використання мережі Інтернет та інших ІКТ в публічному управлінні. Але наявність офіційного визначення все-таки відіграла вагомий роль, тому що це дало змогу визначити закріплення дефініцій на відповідному законодавчому рівні. У лютому 2002 р. підготовлено Стратегію створення електронного уряду, яка представляла

собою практичний план дій [225]. Документ був розроблений групою, створеною Бюро управління та бюджету у липні 2001 р. У вказаній Стратегії сформульовано чотири основні напрями реалізації програми електронного уряду, що співпадають з науковими дослідженнями електронного уряду того періоду:

уряд – громадяни (Government-to-Citizens, G2C) – надання публічних послуг через мережу Інтернет;

уряд – бізнес (Government-to-Business, G2B) – зменшення обтяжливого для бізнесу надлишкового збору даних використання для взаємодії технологій електронної торгівлі;

уряд – уряд (Govenment-to-Government, G2G) – організація міжорганізаційної взаємодії для спрощення процедури отримання інформації та надання послуг громадянам, а також для вдосконалення управлінських функцій;

внутрішня ефективність і результативність (Internal Efficiency and Effectiveness, IEE) – розширення використання сучасних технологій для зниження витрат і підвищення якості управління на рівні федеральних відомств [26].

Аналіз документів адміністрації Дж. Буша-молодшого демонструє те, що розвиток поняття електронного уряду у США у цей період переважно відбувався шляхом розширення можливостей використання ІКТ у публічному управлінні. Крім того, йдеться про електронну взаємодію між державними органами, громадянами та організаціями. Першим документом, підписаним Б. Обамою як президентом США, став Меморандум про інформаційну прозорість та відкритий уряд [215]. Ідея відкритого уряду базується на таких принципах: прозорість, взаємодія, участь громадян в публічному управлінні. Відповідно до цього Меморандуму, прозорість сприяє підзвітності державної влади за допомогою надання громадянам інформації про діяльність органів влади. Залучення громадян до управління державою дасть можливість уряду формувати політику на основі інформації, широко розсіяної в суспільстві.

Співробітництво, яке включає партнерство та кооперацію всередині федерального уряду, між різними органами державної влади і приватними організаціями, сприятиме підвищенню ефективності публічного управління. Згідно з вказівками Президента США, які містяться в аналізованому Меморандумі, директор Бюро управління та бюджету США 8 грудня 2009 р. видав Директиву про відкритий уряд [216]. Вона наказує федеральним органам виконавчої влади вжити цілу низку дій з упровадження сформульованих у вказаному президентському Меморандумі головних принципів відкритого уряду. Першочергово державні органи мають вживати необхідних заходів, що дає можливість доступу до інформації. Ключовим елементом прозорості вважається своєчасна публікація інформації. У 2010–2014 рр. у Конгресі США було обговорено законопроект про розміщення у мережі Інтернет публічної інформації, що спрямовувався на те, щоб всі нормативні документи були у вільному доступі для громадян. Цей процес повинен був регулюватись спеціально створеним федеральним консультативним комітетом. Наразі законопроект не схвалено. 2 травня 2012 р. представлено Стратегія спільного використання ІКТ, що присвячена розробці та використанню уніфікованих ІКТ в органах виконавчої влади [211]. Використання в публічних організаціях унікальних ІКТ призвело до вагомих витрат на їх створення, впровадження та підтримку. На думку авторів Стратегії, механізм використання однією публічною організацією вже створених і впроваджених в іншій публічній організації ІКТ завдяки співтовариствам програмного забезпечення з відкритим кодом, а також користуванню єдиним стандартом та архітектурою при створенні державних вебсайтів може вирішити цю проблему.

12 грудня 2014 р. Конгрес схвалив найважливіший з 1996 р. документ (Federal Information Technology Acquisition Reform Act, FITARA), який стосується використання ІКТ в органах влади [210]. Причиною його розробки стала статистика використання коштів для підтримки ІКТ продуктів і послуг урядом за 2013 рік – понад 80 млрд дол., половина цієї суми була використана

для підтримки застарілих систем. У FITARA акцент зроблено на важливості використання хмарних сервісів у федеральних ІКТ проєктах, програмного забезпечення з відкритим програмним кодом та уніфікації використовуваного програмного забезпечення. Таким чином, аналіз сукупності законодавчих та інших нормативних актів, які регламентують питання побудови електронного уряду, засвідчує, що розвиток поняття електронного уряду в державних органах США безперервний і цей процес взаємодіє з такими факторами, як розвиток ІКТ, розширення їх використання в органах державної влади та вдосконалення теорії публічного управління [26]. Водночас можна акцентувати на безсумнівних успіхах США щодо побудови електронного уряду: політика держави реформована таким чином, що структура публічного управління обов'язково має інформаційне забезпечення та ІКТ, зокрема створення електронного уряду – пріоритет держави; владні повноваження з проведення політики створення електронного уряду максимально сконцентрувались на федеральному рівні та рівні державних установ; створено систему персональної відповідальності за інформатизацію державних органів; політика і практика створення електронного уряду були уніфіковані, вони стали прозорими і підзвітними.

У США, що стали однією з перших країн у розробці систем електронного уряду, головний акцент зроблено на відкритості, прозорості й відповідальності влади перед громадянами. Так, 1997 р. адміністрація запускає ініціативу «Удосконалення урядової діяльності через нові технології», а 2000 р. започатковано проєкт FirstGov, що об'єднав близько 20 000 сайтів державних органів різних рівнів. Наступним кроком було створення єдиного сайту електронного уряду, який дозволив американцям спілкуватися в мережі Інтернет з представниками федерального уряду та органами урядування штатів і міст.

2.2. Особливості забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в країнах Європейського Союзу

Формування системи інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні з урахуванням сучасних вимог і потреб потребує впровадження позитивного досвіду країн-учасниць Європейського Союзу щодо забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування.

Європа успішно реалізує Стратегію єдиного цифрового ринку Digital Single Market Strategy, яка, на думку європейських експертів, здатна принести об'єднаній Європі додаткові 415 млрд євро щорічно й забезпечити створення сотень тисяч робочих місць. Проєкт цифрового перетворення індустрії започатковано ще у 2015 р. на Всесвітньому економічному форумі. Насамперед він орієнтувався на такі головні галузі економіки, як товари народного споживання, електроенергетика, автомобілебудування, охорона здоров'я, ЗМІ, логістика. Протягом 2016–2017 рр. він поширився і на такі галузі, як страхування, авіація, готельна справа, професійні послуги та телекомунікації, видобуток нафти й газу, хімічна та гірничодобувна промисловість. У 2015 р. Комісією ЄС було представлено Стратегію єдиного ринку, так звану дорожню карту для забезпечення розкриття повного потенціалу Єдиного цифрового ринку в якості одного з десяти політичних пріоритетів Єврокомісії [187].

Аналізуючи міжнародні стандарти е-урядування, варто наголосити на їх рекомендаційному характері для держав-підписантів, що впроваджують цифрові технології в сфері суспільного життя. В доктрині та на практиці сформувалася трьохскладова взаємодія між громадянами (C), бізнесом (B) і державою (G), шляхом використання цифрових технологій. Така модель реалізовується через наступні взаємозв'язки:

– взаємодія держави та громадян і зворотній зв'язок між ними G2C = C2G;

- взаємодія держави з бізнесом і зворотній зв'язок між ними G2B = B2G, у цьому взаємозв'язку держава створює для бізнесу сприятливі умови та правила для функціонування бізнесу;
- взаємодія органів державної влади між собою G2G, тобто через цифрові інструменти комунікації без бюрократії та паперових форм.

Однак наявна ціла низка міжнародних стандартів е-урядування, чітко зафіксованих у міжнародних актах з проблем становлення інформаційного суспільства, що є обов'язковими для виконання.

Європейський підхід до розвитку «електронної держави» значною мірою опирається на основні принципи макроекономічної політики країн Євросоюзу в частині становлення інформаційного суспільства. Громадяни ЄС отримують доступ до інформації щодо діяльності органів державної влади, що забезпечує прозорість діяльності таких органів та вселяє у громадян упевненість у правильності та доцільності прийнятих інститутами Євросоюзу рішень. Громадяни отримують доступ до вебресурсів урядів країн ЄС, окремих інститутів ЄС, тим самим зробивши їх простими засобами для пошуку й витягу необхідної інформації. Масштабна робота була проведена в урядах держав-членів та європейських інститутах з метою створення вебсайтів і надання громадянам доступу до урядової інформації. Метою розробки сайтів є задоволення потреб користувачів у доступі до широкого кола правової та адміністративної інформації. Реалізація концепції електронного уряду в Європейському Союзі сприяє публічності будь-якої інформації, робить її доступнішою за допомогою розширення й спрощення доступу до мережі Інтернет. Це, своєю чергою, стимулює розвиток нових послуг бізнесу на основі джерел даних, які стають доступними для юридичних та фізичних осіб. Така діяльність сприяє тому, що державні послуги стануть доступнішими для громадян, скоротяться витрати державного бюджету, будуть створені нові робочі місця, сформується глобальний ринок інформаційних послуг ЄС [228].

Варто вказати, що законодавче регулювання й упровадження відповідних технологій в європейському просторі істотно випереджають

українські реалії. До найбільш значимих правових актів варто віднести Положення 1049/2001 Європейського парламенту від 30 травня 2001 р. щодо громадського доступу до документів Європейського Парламенту, Ради та Комісії, Рекомендацію CM/Rec(2009)1 Комітету міністрів Ради Європи з електронної демократії, Директиву № 2002/58/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС щодо обробки персональних даних і захисту конфіденційності в секторі електронних засобів зв'язку, Директиву 2007/64/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 листопада 2007 р. про платіжні послуги на внутрішньому ринку, Директиву 2009/110/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 вересня 2009 р. про заснування, діяльність та нагляд за діяльністю організацій, що займаються електронними грошима. Окремо наголосимо на значному впливі судової практики, що стосується нових технологій, зокрема це рішення Європейського суду з прав людини та вищих судів деяких держав-учасниць ЄС.

Відтак, ураховуючи наявні правові практики конкретних норм, «Digital Agenda for Europe» корелюється з національними законодавствами і проєктами країн-членів ЄС згідно з *Acquis communautaire* Європейського Союзу. Загальноєвропейські стратегії формуються на основі інтересів та особливостей усіх держав-членів ЄС. Зобов'язання національних урядів щодо їх виконання зведені до необхідності дотримання встановлених стандартів, приписів і рішень, що поширюються на Європейський Союз загалом. Одним із ключових механізмів імплементації завдань «Цифрового порядку денного» в країнах-членах ЄС вважаються домовленості, досягнуті в рамках консультацій з урахуванням оперативних експертних оцінок. Водночас варто вказати, що задля забезпечення ефективної конкуренції розробка європейської нормативно-правової бази відбувається на принципах технологічної нейтральності до регулювання сфери електронних комунікацій.

Окремі автори, які аналізують теоретичні аспекти шведського бачення політики в сфері цифровізації, визначають її як приклад редукціоністського (спрощеного) підходу: технологічні зміни розглянуті в якості єдиних рушіїв

розвитку до суспільства знань, і громадянам надається право забезпечувати себе ресурсами й можливостями, що сприяють участі у процесах прийняття управлінських рішень. Якщо порівняти цю політику з більш пізнім баченням, то можна констатувати перехід до дуалістичного підходу, тобто важливість зростання галузі ІКТ, окрім особливої концентрації дій на розвиток ІКТ, поступається зміцненню демократії через цифрові інструменти, що, своєю чергою, забезпечує розвиток цифрового суспільства.

Швеція відзначається дуже потужною законодавчою базою регулювання інформаційного суспільства. Це перша держава в світі, що впровадила законодавство щодо свободи інформації, зокрема Закон про свободу преси (1766). Закон переглянуто в 1949 р. і наразі він діє в редакції 2011 р. й декларує вільний доступ до офіційних документів і негайну реакцію державних органів на запит щодо таких. При цьому Законом про громадський доступ до інформації та таємниці (2009) передбачено умови та положення щодо конфіденційного характеру державних документів, які не підлягають розголошенню. У 1998 р. з метою приведення шведського законодавства у відповідність до вимог Директиви ЄС про захист даних 95/46/ЕС прийнято Закон про захист особистих даних, що визначає порядок обробки персональних даних. Крім того, Швеція має необхідне нормативно-правове забезпечення сфери електронного урядування, що представлене Законом про кваліфікований електронний підпис (2001), Законом про електронну торгівлю та інші послуги інформаційного суспільства (2002), Законом про електронний зв'язок (2003), Законом про державні закупівлі (2008). Останнім Законом імплементовано директиви Європейського Союзу щодо електронних аукціонів і системи динамічних закупівель (Dynamic Purchasing system) [230].

Проекти, які спрямовувались на запровадження електронного урядування у Швеції, започатковані у 1997 р. Тоді шведським урядом було ініційовано проєкт Government eLink (GeL), метою якого є забезпечення доступного обміну інформацією між урядовими установами та їх користувачами. У вересні 2000 р. створено «Публічний електронний форум»

(Public eForum) – кооперативну раду урядових агентств, до складу якої увійшли члени правління різних агентств. Форум став платформою для обговорення розвитку електронного урядування. Наприкінці 2004 р. уряд Швеції запустив новий портал електронного уряду – sverige.se. До 2008 р. одним з центральних консультативних і координаційних органів уряду щодо впровадження електронного урядування було створене у січні 2006 р. Шведське агентство адміністративного розвитку (Swedish Administrative Development Agency, Verva). Агентство підготувало та представило цілу низку важливих пропозицій, зокрема щодо менеджменту електронної ідентичності (eIdentity Management), проєкт концепції сумісності та ін.

Відповідно до дослідження ЄС «Порівняльна оцінка стану електронного урядування» (eGovernment Benchmark) [203] з-поміж країн Європейського Союзу Швеція демонструє значний прогрес в сфері розвитку електронного урядування.

Швеція як світовий лідер у сфері розвитку інформаційно-комунікаційних технологій продовжує приділяти велику увагу розвитку цієї галузі, у тому числі у сфері нормативно-проєктного забезпечення. Як головні цілі в цьому напрямі шведський уряд задекларував збереження сталого розвитку та розширення доступу до переваг інформаційного суспільства. В Швеції чітко визначені державні інституції, які відповідають за окремі напрями у сфері ІКТ, що підкріплене потужною законодавчою базою. Остання характеризується давніми демократичними коріннями та/або імплементує кращий досвід ЄС. Швеція зазвичай займає передові місця у світових та європейських рейтингах розвитку електронного урядування. Незважаючи на те, що в останні роки спостерігається поступова втрата позицій, що можна пояснити більш активною політикою у цій сфері інших держав, все-таки Швеція залишається в категорії держав, які характеризуються високим рівнем розвитку електронного урядування [203].

Електронний уряд в Німеччині – це одна з центральних задач. Федеральний уряд працює з 2000 р. над наданням послуг з підтримки

федерального управління в режимі онлайн. Зусилля держави у вказаній сфері знайшли своє відображення в рамках програми «Електронний уряд 2.0», що була розрахована до 2010 року. Федеральні землі та муніципалітети тоді розробили власні плани з онлайн-сервісу. У 2003 р. уряд затвердив Стратегію з електронного врядування «Німеччина онлайн», метою якої було поєднання намірів центрального уряду з відповідними ініціативами на рівні земель і муніципалітетів. З 2010 р. вирішення питання впровадження та успішного функціонування Концепції електронного уряду було віднесено до компетенції Ради з ІТ-планування, якою 24 вересня 2010 р. було погоджено «Національну стратегію з питань електронного уряду», відповідно до якої федеральним урядом, землями й муніципалітетами вперше було погоджено подальший розвиток електронного адміністрування через мережу Інтернет. Стратегія базується також на Мальмській декларації Європейського Союзу від 18 листопада 2009 р., погодженій на міністерській конференції з питань електронного уряду. Стратегія окреслює шість ключових цілей, на які повинні спрямовуватись подальші проєкти, що орієнтовані на громадян і бізнес, а також взаємодії органів влади між собою. На підтримку Стратегії 25 червня 2013 р. прийнято Закон зі сприяння електронному урядуванню, а також щодо внесення змін до додаткових норм. Цей нормативний документ регулює публічно-правові відносини у сфері електронного урядування на національному та місцевому рівнях (федеральному). Органи державної влади мають забезпечити доступ федеральним органам до електронного документообігу, навіть якщо вони захищені цифровим ключем. А федеральні органи, своєю чергою, мають надати доступ до своїх послуг, використовуючи інформаційну службу De-Mail. Крім того, всі органи у встановленому порядку мають забезпечити осіб, котрі звертатимуться до них, електронними посвідченнями. Законом також передбачено обов'язок федеральних органів забезпечувати діловодство в електронному вигляді, з використанням носіїв, які забезпечують їх збереження протягом тривалого часу, зокрема електронні копії всіх паперових документів. Однак варто зауважити, що Закон не

поширюється на: сфери кримінальної відповідальності за порушення норм і правил, зокрема щодо правової допомоги іншим державам у кримінальних і цивільних справах.

У 2011 р. Законом щодо регулювання De-Mail-служб, а також стосовно внесення змін до додаткових норм визначено нормативно-правове забезпечення функціонування електронних інформаційних служб De-Mail [201]. Координацію проєкту здійснює Міністерство внутрішніх справ, яке визначає правове регулювання, разом з бізнесом розробляє технічні концепції. Функцію акредитації провайдерів послуг покладено на Федеральне відомство з безпеки у сфері інформаційних технологій. На ринку послуг De-Mail наразі акредитовані 4 організації. Електронні посвідчення, якими володіють громадяни, містять персональну інформацію про них. Варто зазначити, що громадяни самі визначають обсяг персональних даних, які вони хочуть опублікувати та передати електронним провайдерам тих чи інших послуг. Це дає змогу контролювати свої персональні дані.

За Індексом готовності у сфері електронного урядування Німеччина має високі показники. У 2014 р. країна посідала 21-е місце в Індексі, і сьогодні належить до країн з дуже високим показником. Проте відповідно до щорічних досліджень ЄС «Порівняльна оцінка стану електронного урядування» (eGovernment Benchmark) серед країн Європейського Союзу у сфері електронного урядування Німеччина демонструє середні показники [203]. Відтак, що стосується позиції Німеччини серед інших країн ЄС, то за індикаторами зазначених критеріїв вона має показники нижчі за середні. Варто зазначити, що Німеччина входить до групи країн зі значним прогресом за критерієм – орієнтованість на користувачів. За такими критеріями, як прозорість, транскордонна мобільність та активні дії в сфері електронного урядування, Німеччина відноситься до категорії країн з помірним ступенем готовності [203].

Австрія у сфері електронного урядування традиційно посідає провідні позиції, але вона поступається Німеччині щодо нормативно-правового

забезпечення ІКТ. Відповідальними органами, що впроваджують певні ініціативи та заходи в сфері електронного урядування, є уповноважені міністерства. Функцію координації при цьому покладено на Федеральне відомство канцлера Австрії, відділ з питань мас-медіа конституційної служби (Abteilung für Medienangelegenheiten im BundeskanzleramtVerfassungsdienst). Ключовими завданнями останньої є насамперед підготовка законопроєктів у таких галузях, як захист даних, медіаправо, право державних закупівель, право партійного фінансування та права меншин. Водночас до компетенцій конституційної служби віднесено контроль за дотриманням законодавства, представництво інтересів федерального уряду у конституційному суді тощо. В Австрії функціонує спеціальна Консультативна рада з питань інформаційного суспільства (Beirat für Informationsgesellschaft, BIG), завданням якої є організація регулярного й безперервного обміну інформацією та досвідом з питань цифрового розвитку між представниками федеральних міністерств, груп інтересів у сфері бізнесу, споживачами і провайдерами послуг. Ініціативи, що впроваджуються Радою Європи, Європейським Союзом та Організацією з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) також обговорюються у Раді.

Водночас згідно з дослідженням ЄС «Порівняльна оцінка стану електронного урядування» [203], у порівнянні з Німеччиною Австрія демонструє значно кращі показники. За критеріями орієнтованості на користувачів й активності у сфері електронного урядування країну віднесено до групи лідерів з високим ступенем готовності, що стосується прозорості та транскордонної мобільності. Важливо, що Австрія усвідомлює те, що небагато країн мають шанс стати конкурентоспроможними у світовій економіці. Важливою є орієнтація на міжнародні критерії щодо покращення власних позицій у сфері інформаційних технологій у майбутньому. Між тим, у галузі традиційного виробництва країна не має практично жодних шансів проти певних країн, наприклад Китаю. З огляду на це значна увага приділяється розробці Концепції електронного урядування. Задля надання електронних

управлінських послуг громадянам в країні створено Інтернет-портал www.help.gv.at. Окремо також функціонує спеціальний портал – <https://www.usp.gv.at/Portal.Node/usp/public> для підприємств, через який державою надаються такі онлайн-послуги, як реєстрація підприємств, сплата податків, різні фінансові операції або захист інтелектуальної власності тощо [203].

Функціонування австрійського порталу забезпечується відповідною правовою базою, зокрема Законами «Про електронний уряд» від 2004 р., з доповненнями та змінами, внесеними 1 січня 2008 р., «Про електронний підпис» та «Про порядок адміністративних процедур», а також цілою низкою інших нормативно-правових актів.

Якщо порівнювати з іншими країнами Європейського Союзу, Австрія – одна з перших держав-членів, що впровадили всеосяжне законодавство у сфері електронного уряду. Отже, Закон може розглядатися як зразковий. В якості основних принципів у Законі визначені такі: вільний вибір інструментів державного управління для комунікації з органами влади, безпека даних через створення «карти громадянина», доступ до послуг для людей з особливими потребами.

Законом також регулюються публічно-правові відносини щодо встановлення унікальної ідентичності та аутентичності, оформлення довіреності, спеціального особистого коду, створення спеціального цифрового реєстру, офіційного відомчого підпису та ін. Федеральний Закон про електронний підпис покликаний регулювати правові рамки електронних підписів. При цьому підписи умовно поділяються на прості, просунуті та кваліфіковані. Відповідно до Закону, останній повинен принципово збігатися з власноручним рукописним підписом і може використовуватись для підпису електронних договорів. Також Законом окреслено вимоги, що висуваються до підприємств, які видають кваліфіковані сертифікати, а також щодо визнання іноземних сертифікатів. Закон про порядок адміністративних процедур актуальний для електронного урядування в частині, що регулює можливості

встановлення контакту між громадянами й владою, включаючи форму подачі запиту та необхідну інформацію для особи, яка звертається.

У Польщі розвитком інформаційного суспільства опікується насамперед Міністерство управління та оцифрування (Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, MAC), створене у 2011 р. У відомстві наявна ціла низка профільних департаментів щодо розвитку інформаційного суспільства, інформаційних технологій, телекомунікацій, що займаються відповідною проблематикою. Так, зокрема, департамент розвитку інформаційного суспільства опікується координацією проєктів, пов'язаних з розвитком інформаційного суспільства інститутів, що виконують державні завдання і державні ініціативи; обробкою питань, які пов'язані з інвестиціями у розвиток інформаційного суспільства, проведенням популяризаційних заходів і розповсюдженням інформації в галузі інформаційного суспільства та цифровізації держави; опрацюванням питань щодо запобігання «цифрового виключення» (цифрових розривів) і використання інформаційних технологій в інформаційному суспільстві; проведенням освітніх заходів стосовно реалізації сучасних рішень і побудови інформаційного суспільства; міжнародним співробітництвом у сфері інформаційних послуг, зокрема діяльністю, пов'язаною з реалізацією «Порядку денного» для Європи; створенням механізмів вирішення відповідних завдань у сфері інформаційного суспільства в поточному і наступному фінансових перспективах Європейського Союзу; адміністративним обслуговуванням і технічними ініціативами в галузі інформаційного суспільства; наглядною законодавчою діяльністю щодо інформаційного суспільства; проєктуванням, розробкою та оцінкою стратегічних напрямів і програм моніторингу реалізації Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Польщі; розробленням пропозицій щодо внесення змін до Стратегії; забезпечення широкого доступу до публічної інформації та її повторного використання, в тому числі забезпечення основи для будівництва «відкритого уряду»; ініціюванням проєктів, пов'язаних з

будівництвом інформаційного суспільства; координацією проєктів стосовно надання доступу до публічної інформації та суспільних ресурсів.

З-поміж основних етапів впровадження електронного уряду в Франції можна виокремити такі етапи, як стратегічне планування та безпосередня реалізація. Під час першого етапу, що розпочався в січні 1998 р., органами державної влади було погоджено й затверджено генеральну стратегію формування в країні «інформаційного суспільства» і побудови структур «електронного уряду», метою якої є прискорення формування інформаційного суспільства й забезпечення його доступності для кожної людини. У програмі враховувались реальні можливості, які має для побудови загальнонаціональної та загальнодоступної системи цифрових послуг Франція; досвід країн світу, який накопичився в процесі створення подібних систем; головні вимоги та критерії плану «Електронна Європа 2002». Етапи плану PAGSI (план дій уряду по створенню електронного суспільства) містили: відкриття до кінця 2000 р. загального доступу до державних служб і документів; організацію швидкого доступу до мережі Інтернет; розвиток ІКТ, приведення в один стиль офіційних сайтів органів державної влади, які містять інформацію про їхню діяльність. Завданням цієї програми був розвиток напрямів інформатизації країни у сфері освіти, культури, діяльності органів влади, а також інформаційно-технологічна модернізація державних служб для надання підприємствам і громадянам доступу до інформаційних ресурсів й здійснення взаємодії з ними через мережу Інтернет; у проведенні наукових досліджень і впровадженні інновацій передбачалася підтримка розробки нових технологій й індустріальних нововведень з метою розвитку національної науки, промисловості та економіки загалом; у питаннях юриспруденції та права – вирішення проблем законодавчого регулювання діяльності держави, бізнесу та громадян в мережі Інтернеті; у сфері електронного підприємництва – розвиток бізнес-операцій в Інтернеті [209].

Для реалізації програми PAGSI в 1998 р. при французькому уряді було організовано два спеціальних міжвідомчих комітети: з питань інформаційного

суспільства (йому була доручена координація робіт із всіх національних проєктів, пов'язаних з розвитком цифрового суспільства) і розвитку інформаційних та комунікаційних технологій в органах влади.

Варто зазначити, що Франція показала успішний кейс щодо стимулювання розвитку е-підприємництва, що включає в себе реєстрацію ІТ-компаній онлайн, використання цифрового підпису. Все це призвело до того, що на ринку з'явилося 50 тис. нових компаній зі своїми сайтами, а це в 27 разів більше, ніж у попередні роки. Це також призвело до того, що в 7 разів збільшилися продажі в Інтернеті, що забезпечило сукупний дохід у сумі 53 млн дол., зокрема на зовнішніх ринках. У жовтні 2000 р. створено новий централізований адміністративно-державний Інтернет-портал «інформаційної адміністрації».

Отже, зусилля всіх інститутів державного управління протягом вказаного періоду зосереджувались на модернізації державної служби та її структури, зокрема щодо надання онлайн послуг і розвиток інформаційної взаємодії з громадянами та підприємствами. В країні функціонує 4,2 тис. державних сайтів органів державної влади та місцевого самоврядування. Відтак, інформаційні технології спростили контакт населення з державними установами. Кожна людина з будь-яких питань мала змогу звернутись за кваліфікованою консультацією до урядовця-професіонала. Переважна більшість проєктів «електронного уряду» спрямовувались у такі сфери, як оподаткування, митні збори та соціальне забезпечення. Крім того, велика частка цих проєктів швидко реалізувались, однак виявилися недостатньо ефективними чи не забезпечували належної безпеки. У подальшому зусилля державних органів спрямовувались насамперед на покращення діяльності в цій сфері. Що стосується розвитку електронного уряду у Франції, ще до 2002 р. відбулося практично повне виконання всіх головних положень програми PAGESI, що дало можливість новому уряду задекларувати завершення першого етапу формування інформаційного суспільства і перехід до наступного. Наступний етап мав на меті створення електронної державної адміністрації,

що дасть можливість надавати громадянам і підприємствам будь-які державні послуги через мережу Інтернет; перехід усього державно-адміністративного апарату на використання цифрових технологій, що сприяло економії бюджетних коштів на суму не менш як 7 млрд євро в рік [209].

Реалізація вказаних планів передбачала створення Міжвідомчої агенції з розвитку електронного врядування (The agency for the development of the electronic administration — ADAE). У 2003–2004 рр. при Міністерстві адміністративних реформ було розроблено стратегічну програму ADELE (ADministration ELEctronique 2004/2007), що передбачала техніко-економічне обґрунтування цілей і завдань, поетапний опис процесів адміністративної реформи, деталізацію 140 проєктів розробки й впровадження понад 300 нових електронних державних послуг. Головне управління з державної модернізації (General Directorate for the Modernisation of the State (DGME)) створено у грудні 2005 р. шляхом злиття органів влади, які відповідають за реформування державного управління. У січні 2007 р. урядом ініційовано створення нового централізованого для кожного громадянина країни власного персонального порталу – Інтернет-портал Mon.Service-Public.fr, який мав можливість оформити кожен громадянин. Як результат реалізації другого етапу перетворень, в рамках програми ADELE реалізовано декілька десятків нових державних Інтернет-послуг, що стали не лише задовольняти потреби громадян і бізнесу, а й сприяти підвищенню ефективності державного управління. Наприклад, громадяни наразі мають змогу відслідковувати в мережі Інтернет свою медичну страховку, подавати заяви на одержання грантів і пільг, а також сплачувати всі без винятку податки. Бізнес отримав можливість заповнювати електронним способом форми соціальних відрахувань, одержувати доступ до митних операцій, управляти власними податковими рахунками та перераховувати по мережі Інтернету ПДВ; у 2005 р. на реалізацію 40 найбільш важливих проєктів програми ADELE асигнували 188 млн євро, лише безпосередня економія від використання цих проєктів онлайн сервісів становила 490 млн євро. За період виконання програми витратили 1,8 млрд

євро, а наприкінці 2007 р. вже отримали від її результатів економію бюджету 5 млрд євро; підсумки загальнонаціонального опитування населення, проведеного у Франції декількома незалежними громадськими організаціями та соціологічними агентствами, вказують на те, що понад 25 % громадян користуються онлайн послугами, і 93 % з них були ними задоволені. На переконання 61 % респондентів, пропозиція онлайн послуг збільшилась за останні 12 місяців, а 46 % опитаних вказали, що мають намір скористатися послугами електронного уряду найближчим часом. Водночас 71 % респондентів зазначили, що задоволені якістю інформації, яку вони отримували від органів влади, 71 % громадян країни вважають електронні послуги основним інструментом держадміністрації в забезпеченні потреб населення, а 65 % назвали ці послуги такими, що економлять кошти державного бюджету [207]. Розглянемо стратегію і принцип дії е-уряду Франції. У 2003 р. Міністерством з питань забезпечення е-врядування та адміністративних реформ Франції було розроблено та видано стратегічний план ADELE (ADministration ELEctronique), що включає стратегічний і тактичний плани дій, які повинні перевірятися щороку й належним чином оновлюватися. Стратегічний план ADELE відзначається деталізованою структурою розвитку е-уряду Франції. В основу вказаної концепції покладено такі принципи: сконцентрованість уряду на громадянах, а не на бюрократії; результативність; інноваційність; прозорість і контрольованість з боку громадян; конфіденційність; сумісність послуг та інформаційних систем.

Головним завданням ADELE є здійснення е-адміністрування шляхом досягнення високого рівня доступності та забезпечення інтерактивності, даючи змогу користувачам виконувати всі адміністративні процедури в онлайн режимі. Стратегічними цілями забезпечення е-врядування та адміністративних реформ у Франції є: зробити життя громадян і бізнесу легшим шляхом надання різних державних послуг онлайн без обмеження в часі, а це, своєю чергою, забезпечить довіру, прозорість, безпеку та конфіденційність; використовувати безпечні системи ідентифікації

користувача й можливість громадян управляти особистими даними; сприяти модернізації публічного адміністрування завдяки покращенню роботи державних службовців, організації державної служби та допомозі у фінансуванні [198, с. 257].

Вагоме значення для ефективного впровадження інноваційних технологій і створення електронного уряду в Франції мало створення правової основи е-уряду Франції. До головних законів, які забезпечують правову основу електронної взаємодії між громадянами й державними органами, належать: Закон «Про електронну взаємодію між користувачами суспільних послуг (громадяни, бізнес-структури) та державними установами, організаціями та взаємодію між державними органами», відомий як «Закон про державні послуги» від 8 грудня 2005 р., що визначає правову основу електронної взаємодії між громадянами й державними органами. Цим документом було узаконено цифрову комунікацію між громадянами, бізнесом та органами влади всіх рівнів задля отримання суспільних послуг. Закон про доступ до державних документів, який був прийнятий 17 липня 1978 р., дає право будь-якій особі мати доступ до документів, наявних в державних органах влади, зокрема до всіх файлів, які містять ті чи інші інформації повідомлення.

Закон про доступ до державних документів, який був підписаний 17 липня 1978 р., відповідно до умов Директиви ЄС (2003/98/ЕС) було змінено та доповнено Законом від 6 червня 2005 р., яким визначено правила повторного використання інформації, наданої державним сектором. Франція стала однією з перших європейських країн, що від 6 січня 1978 р. прийняла Закон про інформацію і свободу. Закон про конфіденційність електронної економіки діє з 21 червня 2004 р. та встановлює правові підстави для електронної комерції у Франції. Законом про державні закупівлі електронних комунікацій, що набрав чинності 9 липня 2004 р., передбачено широке використання нематеріальних державних закупівель з метою підвищення ефективності поточних процедур. Закон про електронний підпис (Закон про

електронну взаємодію між користувачами та державними установами та між державними органами) від 13 березня 2000 р. покликаний легітимізувати електронні підписи і документи з електронним підписом. Водночас Закон про електронну взаємодію між користувачами та державними установами і між державними органами, прийнятий 8 грудня 2005 р., також надає законність електронному підпису громадянським (приватним, особистим) документам, що мають ручний підпис.

Розглянемо е-послуги, що надаються бізнес-структурам і громадянам в Франції після впровадження в країні е-уряду. За класифікацією, яку надає Євросоюз, передбачається 20 видів головних державних послуг, які повинні надаватися в електронному вигляді, що затверджені Радою ЄС в березні 2001 р. Методологію оцінки та рівень надання послуги в онлайн режимі також визначено Радою ЄС, відповідно до яких надається наступна інформація. Кожна послуга відзначається стадією готовності (рівень) надання її в онлайн режимі, тож визначають 5 стадій можливого обслуговування:

- 1) інформація: оперативна інформація про послугу;
- 2) взаємодія: завантаження форм;
- 3) двостороння взаємодія: обробка електронних форм, зокрема ідентифікація;
- 4) транзакція: повна електронна обробка даних, прийняття рішення та надання послуги (оплата);
- 5) персоналізація в автоматизованій формі [90, с. 120].

Головними державними послугами для громадян є: подання декларацій; послуги в сфері працевлаштування; соціальне страхування; отримання документів, що посвідчують особу; реєстрація автомобіля; дозвіл на будівництво; послуги в сфері освіти; реєстрація шлюбу; послуги в сфері охорони здоров'я.

До основних державних послуг для бізнесу віднесено такі: соціальні виплати працівникам; сплата податків; подання декларацій; реєстрація нових фірм онлайн; державні закупівлі. Вказані державні послуги надаються

громадянам і бізнес-структурам Франції за допомогою цифрових технологій. Для розуміння специфіки електронного уряду Франції варто з'ясувати його інфраструктуру, зокрема це портал service-public.fr, тобто державний Інтернет-портал, що діє з жовтня 2000 р., який забезпечив доступ до 2,6 тис. державних вебвузлів Франції. За перший рік роботи порталу його послугами скористалися понад 600 тис. французьких громадян, а загальна кількість користувачів мережі Інтернет у країні на той час сягала 6 млн осіб. Проект формування та фінансування єдиного адміністративного Інтернет-порталу «інформаційної адміністрації» був пріоритетним у 2000 р. Портал service-public.fr пропонує користувачам доступ до сайтів з відповідною інформацією, що носить суспільний характер, а також завантаження в онлайн форматі понад 1 тис. офіційних форм, довідок та ін. На початку 2001 р. офіційно був відкритий розділ урядового порталу під назвою «Телесервіси», що забезпечив користувачам доступ до 80 видів соціально орієнтованих онлайн сервісів, зокрема це оплата комунальних послуг, виплата матеріальної допомоги, послуги щодо працевлаштування, отримання довідок. За статистикою, протягом 2001 р. цими послугами скористалися 62 % громадян. За цей час 2,5 млн французів подали через Інтернет свої декларації у відповідні органи. Портал Адміністрація 24 г/24 (*Administration 24 h/24*), створений у січні 2007 р., став універсальним магазином, в якому громадяни та бізнес-структури здатні здійснити будь-які операції в онлайн режимі без обмежень у часі. Громадяни найчастіше використовують такі послуги в сфері працевлаштування. З-поміж бізнес-структур – це послуга наймання нового працівника, що передбачає заповнення 7 обов'язкових форм. Варто відмітити, що *Administration 24 h/24* підтримує цифровий підпис.

Портал Mon.service-public.fr є новим порталом, який побудований у формі діалогу, даючи змогу користувачу не лише в електронному вигляді заповнювати, відправляти всі державні форми (бланки), а й наступне просування їх особової справи (послуги) до повного виконання й отримання результату. Таким чином, портал забезпечить особистий доступ до багатьох

державних послуг, які доступні в онлайн режимі. Кожна юридична та фізична особа має змогу відкрити власний окремий електронний «рахунок» і з його допомогою встановлювати зв'язок з різними державними органами та здійснювати з ними різні фінансово-економічні операції. Портал також може бути використаний для реєстрації дітей для навчання у школах і сплати податків, отримання свідоцтва про народження. Для втілення в життя Проєкту «електронного уряду» державні органи активно використовують послуги приватного сектору, що має необхідний досвід реалізації ІТ-рішень. Отже, побудований на принципі взаємодії з клієнтами, електронний уряд Франції розвивається досить швидкими темпами. Державні портали стають дедалі популярнішими. Процес переходу до адміністративних Інтернет-форм завершений тільки наполовину, але більшість з них поки що не можна заповнювати та відправляти через мережу Інтернет [42].

Оцінюючи якість послуг, що надаються французьким урядом, варто зазначити, що за цим показником Франція поступається США, Великобританії та іншим європейським країнам. Але показники Франції є доволі високими та згодом країна може їх ще підвищити. Позитивними є дії французького уряду, що спрямовуються на стимулювання електронного бізнесу, зокрема можливість реєстрації інтернет компаній, розробка методик онлайн платежів, підготовка законодавства про цифровий підпис. Важливе місце займає практика проведення постійних програм підвищення комп'ютерної грамотності населення і державних службовців, що здійснюється через спеціальні урядові програми задля навчання чиновників роботі з персональними комп'ютерами та мережею Інтернет. Водночас постійна оцінка потреб користувачів здійснюється за допомогою спеціальних консультативних центрів, популізуючи таким чином серед громадян і державних службовців нові засоби взаємодії, також встановлюється діалог і відбувається презентація нових державних програм. Створення доступу до електронних послуг для кожного громадянина відбувається шляхом встановлення багатосервісних терміналів по всій країні.

У десятку країн з найвищим індексом розвитку е-урядування сьогодні входить Данія. Хоча відповідно до Звіту ООН за 2014 р. Данія відзначалась гальмуванням процесів впровадження е-урядування. Так, зокрема, вона опустилася на 16 сходинку рейтингу, але завдяки ефективній політиці уряду країни та певних центральних і місцевих органів влади, у 2016 р. Данія посіла 9 місце за Індексом розвитку електронного урядування серед 193 країн світу. Управління реалізацією електронного урядування в Данії здійснюється за складною схемою, оскільки залучені різні міністерства та департаменти, що виконують певні функції. Керівний комітет для спільної урядової співпраці (STS), сформований з центрального та місцевих урядів, виконує вагомую роль у координації процесу цифровізації. Місцевий Уряд Данії (LGDK) є об'єднанням органів місцевої влади на національному рівні, і представляє місцеву владу в Керівному комітеті міжурядової співпраці, доносячи актуальну інформацію від центрального уряду до місцевого. Муніципальними та регіональними органами здійснюються конкретні плани дій, які були раніше озвучені на міжурядовому та відомчому рівнях згідно із загальною національною стратегією електронного урядування. Міністерство фінансів за підтримки інших міністерств відповідає за координацію щорічних домовленостей між урядом і Данськими регіонами, а також стежить за угодами стосовно електронного урядування та споріднених проєктів. Успіх Данії в розвитку електронного урядування можна пояснити чітким плануванням на національному і місцевому рівнях. Варто вказати, що з самого початку розвиток електронного урядування був сфокусований на таких головних «данських цінностях», як демократія, соціальна включеність і прозорість. У червні 2001 р. на засіданні центрального уряду Данії були проголошені наміри щодо розвитку електронного урядування, а вже 10 листопада затверджено «Програму формування електронного уряду на 2002–2007 рр.». У лютому 2003 р. був запущений вебпортал електронного уряду Данії, де містилися інформаційно-довідкові матеріали про державні послуги. Протягом 2004–2007 рр. сформувалась інфраструктура електронного уряду, зокрема

були створені такі базові елементи, як електронний міжвідомчий документообіг; інфраструктура відкритих ключів; єдине транспортне середовище державних органів; вебпортал і шлюз електронного уряду; платіжний шлюз електронного уряду; національні реєстри ідентифікаційних номерів; електронні державні послуги. У 2008 р. з'явилися перші транзакційні послуги, що передбачали можливість проведення онлайн платежів, зокрема онлайн оплата податків, державних зборів, мита і штрафів за порушення правил дорожнього руху, а в 2009 р. – оплата комунальних послуг. Упродовж 2010 р. на вебпорталі була запущена ціла низка інших соціальних державних послуг, з-поміж яких послуги Міністерства охорони здоров'я, Міністерства внутрішніх справ і Міністерства освіти. Водночас було створено мобільний додаток для отримання таких найпростіших послуг, як адресна довідка; постановка в чергу в дитячий садок; сплата податків. Задля спрощення процедури навчання населення роботі з порталом було розроблено мультимедійну навчальну програму. Для покращення взаємодії між громадянами та урядом було реалізовано сервіс обговорення проєктів електронних послуг. Водночас для обговорення були також запропоновані нові закони.

Сервіси взаємодії громадян з урядом вивели в окрему категорію «Громадяни та уряд», що містить проєкти послуг і законів щодо електронних звернень громадян та інтернет комунікації. Задля збільшення безпеки зберігання й використання електронного цифрового підпису у квітні 2010 р. відбувся запуск послуги по запису електронного цифрового підпису на чіпи посвідчень особи нового зразка. З початку року було запущено послуги з реєстрації юридичних осіб і підприємців. Мали місце зміни, пов'язані із запуском електронних послуг з видачі паспортів, посвідчень особи, посвідчень водія, реєстрації місця проживання. Водночас було запущено безліч допоміжних сервісів для юридичних осіб і за тематикою земельних відносин [227].

Загалом розвитком електронного урядування в Данії передбачена організована та системна діяльність державних і місцевих інститутів публічного управління. Упровадження електронного урядування в Данії здійснюється на основі положень Закону про обов'язкове електронне самообслуговування. Данський уряд мав за мету до кінця 2015 р. на 80 % забезпечити цифрову комунікацію між громадянами та органами влади. Цей процес йшов повним ходом і був підкріплений законодавчо. В якості частини реалізації об'єднаної стратегії електронного урядування 2011–2015 рр. (центрального, регіонального та місцевого урядів) у червні 2012 р. данський уряд прийняв першу частину закону про обов'язкове електронне самообслуговування, який робить обов'язковим перший комплект цифрових рішень. Як частину реалізації об'єднаної стратегії електронного урядування 2011–2015 рр. у червні 2012 р. данським урядом було ухвалено Закон про електронну пошту. Відповідно до закону, щоб замість звичайних паперових листів традиційною поштою отримувати від влади електронні повідомлення, листи, документи тощо, громадяни та підприємства повинні мати електронні поштові скриньки. Закон окремо встановлює, що повідомлення, надіслані електронною поштою, мають аналогічний статус і значимість як паперовий документ. Для громадян Закон набув чинності 1 листопада 2014 р. і поширюється на громадян віком від 15 років незалежно від професії. 1 листопада 2013 р. вступив у силу Закон стосовно захисту та обробки персональних даних підприємств. Ефективна реалізація електронного урядування неможлива без належного захисту персональних даних. Як результат, на виконання Директиви 95/46/ЄС про захист особистих даних та їх вільний обіг у 2000 р. в Данії прийнято Закон щодо захисту та обробки персональних даних. Закон дав громадянам можливість отримати доступ до своїх записів, які є в наявності в державних установах і приватних організаціях. Datatilsynet (Агентство Захисту Даних) забезпечує дотримання Закону, до якого у 2007 р. були внесені відповідні зміни. До інших законів, що регулюють обробку персональної інформації державним сектором, віднесено:

Закоин «Про державне управління» (1985), «Про публічність і свободу інформації» (1985), «Про відкритість публічного реєстру» (1992), «Про державний реєстр» (2000). Цими законами встановлено головні принципи захисту інформації і визначено, які дані повинні бути доступні широкому загалу, а які мають залишатися засекреченими. Закон «Про мережі та сервіси електронного зв'язку» (2014) передбачено умови для врегулювання питань наповнення баз даних і використання масиву інформації. Відповідно до цього Закону, постачальники електронних мереж і послуг повинні інформувати компетентні органи електронного урядування про випадки витоків інформації, що мають значні наслідки для надання послуг або стосуються інформації щодо ідентифікації особи. Цю правову вимогу забезпечують Директиви 2009/140/ЄС і 2009/136/ЄС. До закону кілька разів вносилися правки, які об'єднали в Закон про поправки 2014 р.

У червні 2003 р. на виконання Директиви «Про приватність та електронні комунікації» 2002/58/ЄС до Закону про маркетингові практики внесено поправку, якою передбачено зміни в правовому регулюванні спаму. Так, відповідно до Директиви, люди, які надали свої адреси представникам бізнесу, можуть бути заспамлені рекламою, що заборонено дотепер данським законодавством. Поправки були об'єднані в Закон «Про об'єднані маркетингові практики» (2013). Закон про електронний підпис – це законодавчий акт, що забезпечив розвиток електронного урядування в Данії і мав на меті забезпечити виконання Директиви Європейського Союзу «Суспільні основи для електронних підписів» (1999/93/ЄС). Данським урядом було запроваджено офіційний цифровий підпис (NemID), що дало змогу отримати безкоштовний електронний підпис на основі програмного забезпечення (OCES – публічний сертифікат для електронних послуг), який забезпечує безпеку операцій державного та приватного сектора. Закон про електронні комунікаційні мережі та послуги набув чинності 25 травня 2011 р. і замінив попередній Закон про умови конкуренції та інтереси споживачів на ринку телекомунікацій 2000/2003 рр. Він був розроблений на основі директив

Європейського Союзу про електронні комунікації, зокрема Директиви 2002/21/ЄС («Базова» директива), 2002/20/ЄС (Директива про авторизацію), 2002/19/ЄС (Директива про доступ та взаємозв'язок), 2002/22/ЄС (Директива «Універсальний сервіс та права користувача») і 2002/58/ЄС (Директива про електронну приватність). Закон про електронні закупівлі, прийнятий 16 вересня 2004 р., містить у своєму додатку Директиву ЄС 2004/ 17/ЄС.

Підсумовуючи, зазначимо, що формування інформаційного суспільства в країнах Європейського Союзу характеризується інформатизацією суспільства, широким застосуванням технологій та інформаційних мереж, з-поміж яких провідне місце відведено саме електронному урядуванню.

Упровадження досвіду країн Європейського Союзу щодо забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування важливе задля приведення відповідного чинного законодавства України до вимог європейських стандартів, що, своєю чергою, сприятиме розбудові системи забезпечення інформаційної безпеки в сфері електронного урядування в Україні.

2.3. Адміністративно-правові засоби та механізми забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні

Дослідження засобів і механізмів адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування базується на вимогах Конституції України [65].

У контексті досліджуваної нами теми важливо розкрити змістовну сутність засобів і механізмів адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування, що і є метою цього підрозділу.

Основними засобами державного управління у сфері інформаційної безпеки загалом та інформаційної безпеки у сфері електронного урядування

зокрема, є адміністративні заходи впливу контролюючих органів публічної влади і передбачена законом відповідальність за порушення законодавства у сфері інформаційної безпеки [6, с. 5].

Одним із головних інструментів досягнення прозорості діяльності органів влади на всіх рівнях, підвищення довіри громадян до влади, а також ефективнішого публічного управління є системна інфраструктура електронного урядування. Поняття «електронне урядування» було визначене Концепцією розвитку електронного урядування в Україні [146] в якості форми публічного управління, що, своєю чергою, забезпечує відкритість та прозорість діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, шляхом використання цифрових технологій та інструментів для формування сервісної держави, що орієнтується на задоволення потреб громадян. Термін «е-урядування» вважається відносно новим, однак дедалі більше країн світу трактують його як фактор ідентифікації конкурентності держави на світовому ринку.

З 2001 р. Організація Об'єднаних Націй почала готувати звіт про розвиток е-урядування в світі, а з 2008 р. цей звіт формується раз у два роки. Останнім таким звітом є «United Nations E-Government Survey 2018» [227], в якому за результатами оцінювання розвитку е-урядування E-Government In Support Of Sustainable Development, у 2018 р. Королівство Данія посіло перше місце, Австралія – друге місце, а Республіка Корея – третє місце серед 193 країн, які брали участь в оцінюванні. Таким чином, Королівство Данія стало лідером розвитку е-урядування в 2018 р. На відміну від провідних країн світу, які внесли зміни в управлінські принципи ще у середині 1980-х рр., Україна значною мірою відставала за темпами впровадження е-урядування. Так, зокрема, щодо розвитку е-урядування Україна посіла 82 місце серед 193 країн, а за даними попередньої оцінки, у 2016 р. – 62 місце, у 2014 р. – 87 місце [58, с. 88]. З прийняттям курсу на діджиталізацію, у 2020 р. Україна перемістилася на 69-е місце у рейтингу країн з найбільш розвиненим електронним урядуванням, що на 13 позицій вище, ніж у 2018 р. Рейтинг був

створений на основі дослідження Організації Об'єднаних Націй «E-Government Survey 2020» [228].

В Україні е-урядування тлумачиться в Концепції розвитку електронного урядування в Україні, що схвалена 20 вересня 2017 р. [146] як форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості й прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій з метою формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян. Це визначення є вдалим, оскільки воно найбільш повно відображає методи та мету провадження е-урядування. Наразі електронне урядування є не тільки використанням сучасних інформаційних технологій або мережевої інфраструктури виконавчої влади, а й цілісною новітньою концепцією управління державою, фундаментом для публічного управління та функціонування інформаційного суспільства. Основною ідеєю адміністративної реформи в Україні стало створення ефективної системи публічного адміністрування за принципом «служіння суспільству». Досягнення цієї мети є можливим тільки за умови визначення реального стану речей, кінцевих цілей, створення стратегії розвитку згідно з матеріальними та організаційними ресурсами, оскільки впровадження е-урядування є дуже складним комплексним процесом, який вимагає значного й системного вирішення цілої низки матеріальних, технологічних, правових та адміністративних питань, створення нормативно-правової, організаційно-технічної та інформаційно-аналітичної бази, освоєння ІКТ державними службовцями. Загалом електронне урядування – це одна з новітніх форм публічного адміністрування, яка виражається у використанні різноманітних телекомунікаційних засобів, наприклад, локальних інформаційних мереж та глобальної інформаційної мережі [171, с. 276–278; 173, с. 148–150].

Динаміка участі України в EGovernment Development Index [204], на якому базується звіт ООН стосовно готовності країн до е-урядування, вказує

на певні системні проблеми в різних сферах розвитку та реалізації електронного урядування в Україні. Ратифікувавши Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, а також Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами [183], Україна взяла зобов'язання по виконанню вимог відповідності Копенгагенським критеріям, що дасть змогу нашій країні стати повноцінним членом Європейського Союзу. Стратегія сталого розвитку «Україна–2020» з-поміж 62 реформ і програм розвитку держави як вектор безпеки визначає програму е-урядування. Концепцією е-урядування передбачається створення електронної управлінської системи на різних рівнях управління. Головні зусилля в розбудові е-урядування в Україні спрямовуються на взаємовідносини в системах «держава-громадяни», «громадяни-держава», «бізнес-держава», «держава-бізнес». Інструменти е-урядування забезпечують:

1) громадянам – доступ до публічної інформації та до адміністративних послуг через мережу Інтернет; участь у творенні та реалізації державної політики;

2) бізнесу – мати через мережу Інтернет легкий доступ до інформації про діяльність органів влади та місцевого самоврядування, а це, своєю чергою, сприятиме економічному розвитку;

3) органам державної влади – забезпечити оперативність, ефективність, публічність і доступ громадян до діяльності органів влади, швидкість надання адміністративних послуг, участь громадян в управлінні державою через відповідні органи влади [61, с. 45].

Упровадження електронного урядування в Україні в якості форми державного управління за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій – це вимога часу в контексті розвитку інформаційного суспільства [223, с. 151–155]. Це доволі динамічний процес, що характеризується відповідними показниками, закладеними у відповідних нормативно-правових актах, якими регламентується реалізація державної політики у сфері електронного урядування. До них належать: Стратегія реформування

державного реформування державного управління України на 2016–2020 рр. [178] та Концепція розвитку електронного урядування в Україні [146]. Їхня мета полягає у поступовій, але суттєвій модернізації діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування і, як результат, підвищенні рівня конкурентоспроможності країни, коли інформатизація та цифровізація – це ключові показники.

Окремо варто зауважити, що наразі повна й глибока оцінка стану системи державного управління України згідно з Принципами державного управління не проводилась.

В Україні проведення такої оцінки передбачалось Стратегією реформування державного управління в Україні [178] в рамках напрямку реформи, яка зосереджується на стратегічних засадах реформування державного управління. На наше переконання, це дасть можливість виявити не лише стан державного управління, а й допоможе визначити потрібні напрями вдосконалення державного управління [213; 219, с. 118–121]. Стратегіями реформування державного управління врахована повна та глибока оцінка вихідного стану державного управління. Така оцінка, згідно з Принципами державного управління, проводилась у 2015 р. експертами SIGMA в країнах, що перебувають на етапі приєднання до ЄС, та у Молдові у 2016 р. Через те, що в Україні оцінка вихідного стану не проводилась, одним із завдань Стратегії визначено проведення повної оцінки вихідного стану згідно з Принципами державного управління не пізніше 2018 р. Таку оцінку можна провести із залученням міжнародних експертів. Оцінка SIGMA базується на Принципах державного управління, що охоплюють усі проблемні напрями реформування державного управління. Отже, оцінка вихідного стану дасть можливість створити методологічну «дорожню карту» з метою реформування системи органів державного управління [222, с. 141–144].

Проведення повної оцінки наявного стану справ вважається одним із заходів реалізації Стратегії, але дотепер Уряд не представив громадськості оцінку стану системи державного управління.

Електронне урядування в якості форми державного управління в контексті реалізації державної політики в цій частині згідно з Концепцією розвитку електронного урядування в Україні складається з трьох пріоритетних напрямів, з-поміж яких:

модернізація публічних послуг, яка включає електронні послуги, електронну ідентифікацію, залучення громадян, відкриті дані;

модернізація публічного управління, куди належать електронна взаємодія реєстрів, електронний документообіг та е-урядування базових галузей;

управління розвитком електронного урядування, з-поміж яких такі базові галузі, як ІТ-інфраструктура та ефективне управління [162, с. 156–159].

Ці напрями визначені Концепцією, а їх поетапне виконання відображене в Плані заходів з реалізації Концепції розвитку електронного урядування в Україні, що дає можливість розуміти механізм досягнення поставлених показників з чітко окреслених напрямів [123].

Наразі стан електронного урядування в контексті реформування державного управління має суб'єктів, на яких спрямовується ця діяльність, а з-поміж них громадяни, уряд і бізнес. Стан речей дає змогу вказати на значні досягнення в сфері електронного урядування в Україні безпосередньо для громадян, оскільки кожен громадянин України може скористатися електронними послугами. Станом на 2018 р. було запроваджено понад 20 пріоритетних електронних послуг для громадян і бізнесу. Однак уже сьогодні спостерігається значний розвиток е-урядування на національну та місцевому рівнях.

У галузі електронного урядування Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 червня 2017 р. був затверджений комплексний план розвитку електронних послуг на 2017–2018 рр. [124], а також у тестову експлуатацію запроваджено портал kmu.gov.ua, на якому представлені всі електронні публічні послуги. Це лише окремі приклади того, чим вже скористалися громадяни та бізнес під час своєї діяльності. Що стосується електронної

ідентифікації в якості складової наряду модернізації публічних послуг, то варто зазначити, що мобільна ідентифікація – це каталізатор розвитку комерційних та публічних е-сервісів і цифрової економіки. В Україні наявний правовий механізм забезпечення вказаної ідентифікації, тому що в 2017 р. було ухвалено Закон України «Про електронні довірчі послуги», який визначає правові засади електронної ідентифікації. З-поміж ключових заходів у цій сфері можна вказати запровадження інтегрованої системи електронної ідентифікації (всі засоби eID – ЕЦП, BankID, MobileID, ID-картка в одному сервісі), запровадження сервісу MobileID, при цьому активними користувачами є банки та фінансові установи, електронні державні сервіси, органи охорони здоров'я, інститути корпоративного ринку, онлайн-аукціони та е-освіта.

Одним з основних компонентів модернізації публічних послуг є відкриті дані, що являють собою механізм прозорості й ефективності роботи Уряду, і є водночас потужним джерелом для розвитку громадських і комерційних проєктів. У 2017 р. була розроблена Дорожня карта розвитку відкритих даних в Україні на 2017–2018 рр., удосконалено механізм публікації наборів даних – збільшено вдвічі (внесено зміни до постанови КМУ від 21 жовтня 2015 р. № 835), проведено національний конкурс інноваційних та самодостатніх IT-проєктів і рішень на основі відкритих даних Open Data Challenge, оприлюднено більше 30 000 наборів даних понад 2000 розпорядниками інформації на порталі data.gov.ua. Залучення громадян до впровадження електронного урядування в Україні теж є однією з ключових складових модернізації публічних послуг. Наразі чимало зроблено в цьому напрямі, а саме:

- схвалено Концепцію розвитку електронної демократії в Україні та план заходів щодо її реалізації (розпорядження Кабінету Міністрів України від 08 листопада 2017 р. № 797) [148];

- створено Коаліцію розвитку електронної демократії для взаємодії громадськості та органів влади;

- запроваджено зворотній зв'язок громадян та органів влади через інструменти цифрової комунікації;
- забезпечено використання цифрових інструментів в управлінні державою [63].

Вказані механізми дають змогу залучати до процесу реалізації електронного урядування форми державного управління всіх стейхолдерів, і цей механізм є ефективним. Що стосується розвитку електронного урядування в контексті безпосередньої діяльності уряду, варто згадати, що електронна взаємодія реєстрів – це один з ключових показників, оскільки кожна е-взаємодія є суттєвим спрощенням адміністративної послуги чи іншого процесу. Станом на сьогодні у цьому напрямі є такий результат:

- 6 млн користувачів застосунку Дія;
- 5,5 млн користувачів порталу Дія;
- 2,5 млн відвідувань порталу Дія.Цифрова Освіта;
- 1 млн користувачів порталу Дія.Бізнес;
- 1 млн відвідувань порталу Гід з державних послуг;
- 4000 потенційних е-резидентів;
- 5,8 млрд заощадили на закупівлях;
- 2 млрд зберегли бюджету, ліквідувавши податкові «скрутки».

Варто зазначити, що електронна взаємодія реєстрів дає можливість швидко та ефективно отримувати публічні послуги без залучення додаткового людського ресурсу. Електронний документообіг в якості одного з інструментів впровадження електронного урядування варто запровадити в усій системі державного управління. Наразі електронний документообіг запроваджений у системі центральних органів виконавчої влади. Щоденно за допомогою Системи електронної взаємодії органів виконавчої влади (далі – СЕВ ОВВ) забезпечується проходження 4000 документів в електронній формі. В СЕВ ОВВ працюють всі центральні органи виконавчої влади, обласні державні адміністрації, окремі районні державні адміністрації та державні підприємства стратегічного значення, до СЕВ ОВВ підключено 175 абонентів.

Крім того, прийнято Постанову Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 608 «Деякі питання підготовки проєктів актів законодавства в електронній формі», яка забезпечує правове регулювання цього процесу [23]. Також розроблено Інструкцію щодо документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами, якою визначено порядок проходження електронного документа з моменту його створення, відправлення або одержання до моменту передавання до архіву установи; засади організації документування управлінської інформації в електронній формі для установ, які тимчасово створюють документи у паперовій формі; загальні засади функціонування та використання системи електронної взаємодії органів виконавчої влади; оперативний інформаційний обмін з використанням службової електронної пошти [120].

У 2017 р. було повністю модернізовано системи електронного документообігу в пілотних центральних органах виконавчої влади в рамках реформи державного управління. Так, зокрема, проходження електронних документів в СЕВ ОБВ у 2017 р. становило – 890 000, а у 2016 р. – 278 000, що вказує на значні результати в цьому напрямі. Окремий показник роботи електронного документообігу: матеріали до засідань Уряду подані в електронній формі, у 2017 р. їх кількість становила 4700, а в 2016 р. – 3700. Окремий пріоритетний напрям реалізації електронного урядування в контексті реформування державного управління – це безпосереднє управління розвитком е-урядування. У цьому напрямі Постановою Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 р. № 356 було схвалено склад Міжгалузевої ради з питань розвитку електронного урядування [107]; Постановою Кабінету Міністрів України від 08 липня 2020 р. № 595 створено Міжгалузову раду з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації [152]; забезпечується реалізація принципу Digital by Default – цифровий за замовчуванням, тобто це дає змогу забезпечувати цифрову експертизу і цифровий спосіб реалізації актів Уряду.

Також було погоджено понад 470 запитів на проведення експертизи завдань (проектів) інформатизації, результатом цього стало розроблення проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Національну програму інформатизації»» [105] з метою спрощення процедури формування та виконання Нацпрограми, що є правовим механізмом управління розвитком електронного урядування. Також Закон України від 01 грудня 2022 р. № 2807-IX «Про Національну програму інформатизації» регулює правові відносини, що виникають під час формування та виконання Національної програми інформатизації та визначає електронне урядування як форму організації державного управління, що сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-комунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [139].

З-поміж інструментів управління розвитком електронного урядування варто вказати автоматизацію роботи ЦНАП. У цій частині проведено закупівлю із розроблення та впровадження інформаційної системи «Програмний комплекс автоматизації роботи центру надання адміністративних послуг» [155]. Крім того, розвиток програмної продукції відбувається відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 травня 2017 р. № 367-р «Про затвердження плану заходів з підтримки розвитку індустрії програмної продукції України на 2017 рік» [122].

До основних нормативно-правових актів варто віднести: Закони України «Про інформацію» від 01 січня 2017 р. № 2657-XII [134], «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 19 квітня 2014 р. № 80/94-ВР [128], «Про Національну програму інформатизації» від 01 грудня 2022 р. № 2807- IX [139], «Про Концепцію Національної програми інформатизації» від 04 лютого 1998 р. № 75/98- ВР [136], «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 р. № 851-IV [116], «Про електронний цифровий підпис» від 2 листопада 2016 р. № 852-15

[114], «Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 09 січня 2007 р. № 537-V [140], «Про захист персональних даних» від 01 червня 2010 р. № 2297-VI [129], «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р. № 2939-VI [113], «Про адміністративні послуги» від 06 вересня 2012 р. № 5203-VI [101], «Про електронні довірчі послуги» від 05 жовтня 2017 р. № 2155-VIII [115] та ін.

Одним з основних здобутків Кабінету Міністрів України та Міністерства цифрової трансформації України було створення застосунку «Дія» (Держава і Я). «Дія» є онлайн-сервісом, де можна отримати державні послуги, завантажити цифрові варіанти документів, такі як посвідчення водія, студентський квиток, і створити електронний кабінет громадянина.

Зокрема, через застосунок «Дія» можна:

- подати заяву на реєстрацію особи як фізичної-особи підприємця;
- подати заяву про надання статусу безробітного;
- отримати довідку про відсутність судимості;
- отримати витяг про земельну ділянку;
- перевірити ліцензію автоперевізників;
- отримати соціальну допомогу при народженні дитини;
- здійснити відновлення або обмін водійського посвідчення;
- здійснити підпис документів за допомогою електронного цифрового підпису;
- тощо.

Закон України «Про адміністративні послуги» [101] поклав початок формуванню відповідної законодавчої бази щодо надання адміністративних послуг в електронній формі. З-поміж останніх глобальних стратегічних документів України, в яких згадується е-урядування, варто виокремити Стратегію сталого розвитку «Україна–2020», схвалену Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 [145]. Так, зокрема, в рамках першочергових програм щодо реформи державного управління, в Стратегії зазначено, що метою реформи державного управління є побудова прозорої

системи державного управління, створення професійного інституту державної служби та забезпечення її ефективності [145]. Результатом упровадження реформи має стати забезпечення ефективної, прозорої, гнучкої структури публічної адміністрації із застосуванням новітніх ІКТ (е-урядування), що спрямоване на сталий розвиток країни та доступ громадян до необхідних публічних послуг. Іншим вагомим нормативно-правовим документом є Стратегія реформування державного управління України [178]. Варто зазначити, що Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р було схвалено Концепцію розвитку електронного урядування в Україні [146], реалізація якої передбачається на період до 2020 р. й має на меті підтримувати координацію дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а це, своєю чергою, забезпечить результативність е-урядування шляхом використання ІКТ, які визначені Стратегією сталого розвитку «Україна–2020». Упроваджується програма «Цифрова держава», що передбачає наступні заходи для широкого впровадження системи е-урядування в Україні:

- створення Єдиного вебпорталу органів виконавчої влади та інтеграція в нього вебсайтів та електронних інформаційних систем і ресурсів органів виконавчої влади з дотриманням вимог до захисту інформації;

- розробка порядку надання органами виконавчої влади державних (адміністративних) послуг фізичним та юридичним особам через мережу Інтернет;

- створення Інтернет-приймальні органів державної влади всіх рівнів;

- забезпечення створення й регулярного оновлення вебсайтів обласних органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

- сприяння поширенню використання програмного забезпечення з відкритим кодом для інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів державної влади та системи електронного уряду;

- забезпечення використання електронного цифрового підпису в органах державної влади;

створення електронної системи закупівель товарів і послуг за державні кошти;

надання фізичним та юридичним особам через мережу Інтернет адміністративних послуг загального призначення і таких, які потребують ідентифікації суб'єктів правових відносин і забезпечення цілісності та достовірності інформації (послуги спеціального призначення);

створення вебсайтів районних і сільських органів виконавчої влади;

організація надійної та захищеної інформаційної взаємодії між органами виконавчої влади [30].

Оцінка рівня розвитку е-урядування в органах публічної влади зазвичай здійснюється за наступними напрямками:

доступ до інформації; зворотний зв'язок з громадськістю;

адміністративні послуги;

доступ до публічної інформації;

зручність користування вебсайтом;

оцінка системи електронного документообігу органів публічної влади;

оцінка організації діяльності центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП).

Також на сайті Національного агентства з питань запобігання корупції (nazk.gov.ua) [89] було започатковано систему електронного декларування доходів публічних осіб. Водночас розпочато роботу в сфері «електронної медицини» (ehealth-ukraine.org), впроваджено «електронне судочинство», запроваджено систему електронних звернень з використанням Інтернету згідно із Законом України «Про звернення громадян», насамперед більш затребуваними стали петиції до Верховної Ради (itd.rada.gov.ua/services/petitions/) і Президента України (petition.president.gov.ua), окремих місцевих органів влади (Києва, Вінниці, Тернополя та ін.). Введено в експлуатацію Єдиний вебпортал використання публічних коштів (e-data.gov.ua), покращено можливості та розширено сферу застосування електронної звітності до органів Державної фіскальної служби

України, органів державної статистики та Пенсійного фонду України, відкрито доступ до електронного реєстру відшкодування ПДВ, реформовано систему державних і публічних закупівель. Так, зокрема, публічні закупівлі проводяться виключно в електронній формі в системі «ProZorro» (prozorro.gov.ua). Банки («ПриватБанк» і «Ощадбанк») розробили безпечну систему BankID, що дозволяє здійснити ідентифікацію користувача на офіційних сайтах через його акаунт в Інтернет-банкінгу. Варто зазначити про важливість упровадження електронного урядування на місцевому рівні. Наразі громадяни України оцінили переваги електронного урядування, коли відсутня потреба стояти в чергах чи звертатися до відомств, збираючи різні довідки. Збором необхідних документів повинні займатися самі службовці, використовуючи систему міжвідомчої електронної взаємодії. Винятком можуть бути лише так звані документи персонального зберігання (паспорт, водійські права та ін.), які громадянин зобов'язаний пред'являти особисто. Можна виокремити наступні головні переваги впровадження в Україні концепції електронного урядування:

- забезпечення населення повноцінною інформацією про діяльність державних органів влади в електронній формі;

- надання універсального доступу до цієї інформації;

- забезпечення ефективного моніторингу діяльності державних структур.

Правильно організоване електронне урядування дасть змогу громадянам здійснювати контроль за діями чиновників, відстежувати процес вирішення проблеми на кожному етапі, знати прізвища тих, хто з яких-небудь причин не виконав власні обов'язки. Підвищення доступності й прозорості інформації про державну діяльність, стимулювання участі громадянського суспільства в процесі формування та прийняття рішень підвищує підзвітність і рівень довіри до держави і, як результат, до пропонованих ними інновацій; організація міжвідомчого електронного документообігу [184]. Крім того, введення електронного документообігу дає можливість значною мірою скоротити трудові й фінансові ресурси на його забезпечення [90]. Коли увесь

документообіг здійснюється на паперових носіях, службовці витрачають чимало сил і часу на пошук, систематизацію та зберігання документів [8].

Найчастіше більше зусиль йде на роботу з паперами, ніж на виконання безпосередніх функціональних обов'язків. Використання системи електронного документообігу забезпечує низку вагомих переваг:

формування єдиного банку документів органів місцевого самоврядування та виконавчої влади;

доступ користувачів до реєстраційних карток, доручень та електронних зразків документів після їх реєстрації чи внесення змін;

прозорість виконавської діяльності на всіх рівнях;

оптимізація витрат на розвиток системи документообігу [8].

Водночас найбільш ефективним способом боротьби з корупцією в органах публічного управління є віддалення чиновників від бізнесу, зокрема позбавлення їх можливості впливати на умови розвитку та діяльності підприємств «за власним бажанням», що часто залежить від розміру подяки конкретного бізнесмена конкретному чиновнику [194]. Впровадження системи електронного урядування дасть змогу автоматизувати всі процеси прийняття управлінських рішень, що забезпечить можливість не лише бізнесменам, а й пересічним громадянам вирішувати свої питання віддалено, через мережу Інтернет. При цьому системою документується кожна дію обох сторін, що може значною мірою полегшити подальше вирішення спірних питань [8, с. 120]. Також варто зазначити, що впровадження платформи електронної демократії на основі системи електронного урядування, а також просування альтернативних механізмів участі громадян в діяльність органів влади всіх рівнів з метою удосконалення якості прийнятих рішень і вирішення інших питань, на які владі не вистачає внутрішніх ресурсів, стимулює використання технологічних інновацій як державними службовцями, так і громадянами [55, с. 228–237]. Наразі в Україні зроблено чимало для впровадження інформаційних технологій у діяльність органів виконавчої влади. На зміну великих черг за отриманням державних послуг прийшла

форма електронного запису через портал державних послуг. Час, який витрачається на отримання низки послуг, за допомогою впровадження системи «єдиного вікна» значно скоротився. Водночас спрощено порядок отримання державних послуг [77]. Однак сьогодні потребує вирішення низка істотних проблем. Також варто вказати на недостатню кваліфікованість кадрів сфери публічного управління. Працівники органів виконавчої влади та організацій, які надають послуги, дуже часто не вміють працювати на новому обладнанні, а якщо і вміють, то вважають за краще використовувати більш традиційні способи, що не настільки ефективні. Дослідження вказують, що головними причинами відставання в професійній інформаційно-комунікаційній підготовці кадрів є майже повна відсутність внутрішньої мотивації до використання інформаційних технологій у професійній діяльності [49]. Окремою вагомою проблемою є відсутність на державному рівні єдиної методології переведення послуг в електронний вигляд, що в окремих випадках надає можливість зробити процес надання послуг набагато швидшим або простішим [83].

Переважає більшість представлених на сайті Єдиного державного порталу адміністративних послуг [44] не надається «в електронному вигляді» в прямому сенсі цього слова, тобто повністю дистанційно, без особистої присутності заявника, а є переважно інформаційними сервісами [8, с. 121]. При всій інноваційності впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, більшість населення і співробітників органів влади вважають за краще працювати не з відомостями (з державних інформаційних систем, завірених електронним цифровим підписом), а з паперами [77]. Неготовність населення зумовлюється його консервативним мисленням, недостатньою популяризацією онлайн-послуг і відсутністю публічної системи інформування заявників державних послуг. Громадяни переважно користуються системою електронного урядування для отримання інформації, а не послуг. Водночас рівень їх використання залишається низьким, і багато громадян вважають онлайн-процедури не дуже зручними [8, с. 121].

Для вирішення зазначених проблем варто переглянути стратегію формування системи електронного урядування й розробити детальну стратегію переходу до електронних адміністративних процесів. Доцільно також скласти плани використання інформаційно-комунікаційних технологій для кожного органу державної влади [8, с. 121].

Своєю чергою, застосування електронних державних послуг повинне орієнтуватись на користувача. З точки зору громадян, електронне урядування має бути доступним завжди і всюди, бути персоналізованим, орієнтованим на вирішення конкретних завдань й викликати довіру. На переконання уряду, воно має бути «цифровим» і використовувати у роботі дані, а не документи. Водночас у системі електронного урядування єдині дані повинні використовуватися спільно всіма органами публічного управління, що зумовлює необхідність розробки інтегрованих сенсорів, аналітики та уніфікації автоматизованих рутинних процедур [8, с. 121].

Публічне адміністрування будується за принципом служіння суспільству та засноване на відкритості, що найповніше реалізується через електронне урядування, принцип відкритості та прозорості в якому реалізується через право:

- отримати інформацію;
- отримати адміністративну послугу;
- впливати на прийняття управлінських рішень.

Вагомим аспектом відкритості в публічному адмініструванні є доступність для громадян, що найповніше реалізується саме за допомогою інструментів, представлених в електронному урядування (мережа вебсайтів, центрів оброблення та зберігання інформації та ін.). Упровадження е-урядування покликане підвищити ефективність управління, широке використати ІКТ дає змогу реалізувати ресурси суб'єктів публічного управління й зменшити ресурсні витрати громадян задля задоволення постійно зростаючих суспільних потреб.

Важлива складова електронного урядування – це надання адміністративних послуг у реальному часі з різним рівнем застосування інформаційних інструментів, і кожен рівень відображає якісну характеристику інтеграції ІКТ у цю сферу. Першим і другим рівнем передбачене надання інформації та завантаження файлів у форматі PDF, третім рівнем передбачене подання заяви та оплата в онлайн режимі реального часу, четвертий рівень визначається повною інтеграцією адміністративних послуг.

Підкреслимо, що впровадження електронного урядування в якості складової публічного адміністрування сприяє спрощенню взаємодії приватної особи та держави, і, як результат, переходу до здійснення публічного адміністрування за принципом служіння суспільству, більш раціонального використання ресурсів при здійсненні управління, яке виявляється в матеріальних і часових ресурсах, дає змогу зменшити чи загалом виключити взаємодію громадянина з уповноваженою особою, що знижує корупційні ризики, оскільки за відсутності контакту між громадянином і посадовою особою зникає суб'єктивний фактор, а всі операції здійснюються зі знеособленим набором даних і сприяє рівності громадян при зверненні до органів державної влади.

Таким чином, упровадження електронного урядування дає змогу значною мірою покращити здійснення публічного адміністрування, раціонально розподіливши ресурси, пришвидшити особисту взаємодію та зменшити корупційні ризики. Унаслідок ігнорування електронного урядування відбувається нівелювання розвитку демократичних інституцій, міцність яких є необхідною для розвитку України. В сучасній Україні обсяг впровадження електронного урядування доволі обмежений через необхідність вирішення певних питань, що унеможливорює швидко дістатися рівня впровадження е-управління у провідних європейських країнах. Так, зокрема, найбільшим обмеженням є стан ІКТ-інфраструктури, тому що саме цей показник є основоположним у процесі впровадження е-урядування.

Конкретний рух у бік цифровізації державних послуг почався в 2013 р. з прийняттям Закону України «Про адміністративні послуги» [101], на виконання вимог якого було створено Єдиний державний портал адміністративних послуг. Згодом волонтери створили сервіс iGOV, через який громадянам і бізнесу надаються адміністративні послуги; наразі онлайн доступно понад 400 послуг. У питанні доступу до державних реєстрів рух розпочався ще в 2015 р., коли було створено Державне підприємство «Національні інформаційні системи», діяльність якого спрямовується на технічне й технологічне забезпечення створення та супроводження програмного забезпечення ведення автоматизованих систем Єдиних і Державних реєстрів, а також інших електронних баз даних, які створюються згідно із законодавством України, надання доступу фізичним та юридичним особам до автоматизованих систем Єдиних і Державних реєстрів, забезпечення збереження та захисту даних, які містяться в автоматизованих системах Єдиних та Державних реєстрів [20]. Державне підприємство «Національні інформаційні системи» підтримує Кабінет електронних сервісів, на базі якого громадяни мають змогу отримати інформаційну довідку, електронний витяг із державних реєстрів, скористатися функціоналом електронного суду, а також Онлайн Будинок Юстиції, де громадяни мають можливість отримати витяги з Державного реєстру актів цивільного стану громадян, здійснити державну реєстрацію громадської організації зі статусом юридичної особи та ін. Упровадження вказаних інструментів сприяє спрощенню взаємодії громадян з державою, а також зменшенню корупційних ризиків, значною мірою зменшуючи можливості незаконного захоплення майна, «рейдерства». Наразі основним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації; у сфері впровадження електронного документообігу; у сфері розвитку цифрових навичок і цифрових прав

громадян, розвитку інфраструктури широкосмугового доступу до Інтернету та телекомунікацій та ін. є Міністерство цифрової трансформації України, згідно з Положенням про Міністерство цифрової трансформації України, прийнятим Кабінетом Міністрів 18 вересня 2019 р. [94]. Мінцифра стимулює активний розвиток електронного урядування в Україні. В результаті був створений проєкт «ДІЯ. Цифрова держава», в рамках якого ведеться робота над порталом, де доступні державні послуги онлайн, де доступні електронні документи та певні данні з державних реєстрів, освітньою платформою, в рамках якої ведеться навчання громадян щодо цифровізації, бізнеспорталом, здійснюється допомога підприємцям, надаються адміністративні послуги [94].

У застосунку «ДІЯ» вміщаються електронні копії наступних документів фізичної особи: паспорта громадянина України у вигляді ID-картки; біометричного паспорта громадянина України для виїзду за кордон; картки платника податків (РНОКПП); водійського посвідчення; свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу; страхового полісу транспортного засобу; студентського квитка; довідки внутрішньо переміщеної особи; свідоцтва про народження дитини [28]. Україна – одна з перших упровадила дуже зручну для пересічних громадян практику, оскільки зникає необхідність мати при собі фізичні документи, достатньо завантажити застосунок і додати цифрові версії. Окремо варто зазначити, що в рамках проєкту «ДІЯ. Цифрова держава» було створено «Гід з державних послуг» – спеціальний портал, на якому акумульовано всі адміністративні послуги, згруповано послуги за сферами, спрощено пошук необхідної послуги для громадян, а також введено функцію пошуку за життєвою ситуацією [29]. У плані роботи Мінцифри України на 2020 р. було визначено завдання для вирішення проблем, які пов'язані з інфраструктурними питаннями, наданням адміністративних послуг та оволодінням цифровими навичками суспільством. Можна стверджувати, що планом Мінцифри України на поточний рік передбачається вирішення всіх головних проблем, які виникли в Україні в ході впровадження електронного урядування. Але вагомою особливістю визначених перешкод є їх

взаємопов'язаність і, як результат, вирішення окремо кожної проблеми не матиме вагомого результату, тому що рівень цифрових навичок суспільства або обсяг електронних послуг не мають значення без інфраструктурного забезпечення. Тож основною перешкодою для впровадження електронного урядування в Україні, без подолання якої будь-які інші дії не матимуть належного ефекту, є саме відсутність належної інфраструктури [172, с. 86–93; 224, с. 153–161].

Підсумовуючи викладене у підрозділі, наведемо слушну думку О. В. Олійника, з якою ми цілком погоджуємось. Відтак, оперативне прийняття рішень, своєчасне застосування запобіжних заходів і засобів, адекватних характеру загроз і небезпек національним інтересам України, напряду залежить від засобів адміністративно-правового регулювання інформаційної безпеки у сфері електронного урядування [84, с. 65–69]. З огляду на це важливим вбачається дослідження суттєвого змісту засобів забезпечення інформаційної безпеки особи, суспільства, держави загалом, а також забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування.

Висновки до розділу 2

Акцентовано, що формування інформаційного суспільства в Сполучених Штатах Америки та країнах Європейського Союзу характеризується інформатизацією суспільства, широким застосуванням технологій та інформаційних мереж, з-поміж яких провідне місце відведено саме електронному урядуванню.

Зроблено висновок, що впровадження позитивного досвіду окремих країн щодо забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування важливе задля приведення відповідного чинного законодавства України до вимог європейських стандартів, а також сприятиме розбудові

системи забезпечення інформаційної безпеки в сфері електронного урядування в Україні.

Дослідженням моделей електронного урядування в сучасному світі констатовано, що для України найбільш прийнятною є централізована модель електронного урядування, яка використовує порталні технології з вибудовуванням сервісів «згори – вниз». Зауважено, що для запровадження електронного уряду в Україні є важливим не лише досвід Великобританії та США, але й досвід Естонії та Бельгії. Світовий досвід налагодження взаємодії держави та суспільства через систему електронного уряду вказує на те, що найефективнішим способом її забезпечення є інтеграція владних Інтернет-порталів у єдину архітектуру порталів. Відповідно, найбільш ефективним пріоритетним напрямом реалізації взаємодії влади та суспільства в системі електронного уряду може бути надання державноуправлінських послуг через єдиний портал, який об'єднує наявні різноманітні інформаційні системи та Інтернет-ресурси органів державної влади й місцевого самоврядування. У Звіті ООН з електронного уряду США займають у рейтингах найвищі позиції. Саме США, за даними ООН, потрапили в першу групу країн з індексом EGDI понад 0,75 (very high EGDI).

Дослідженням стану реалізації електронного урядування в Україні встановлено наявність певних пріоритетних напрямів: модернізація публічних послуг, яка включає електронні послуги, електронну ідентифікацію, залучення громадян, відкриті дані; модернізація публічного управління, куди належать електронна взаємодія реєстрів, електронний документообіг та е-урядування базових галузей; управління розвитком електронного урядування, серед яких ІТ-інфраструктура та ефективне управління. Про ефективність забезпечення реалізації вказаних напрямів реалізації електронного урядування говорять рейтинги, в яких Україна посіла такі позиції за останніми дослідженнями: 62-е місце у рейтингу Розвитку Е-Уряду (EGDI) – United Nations E-government Survey 2016, що означає +25 позицій за 2 роки, 32-е місце у рейтингу Електронної участі – United Nations E-government Survey 2016, що говорить

про + 45 позицій за 2 роки та 24-е місце за рейтингом відкритих даних – Open Data Index 2017, що на 30 позицій за 1 рік краще, ніж у попередньому році, та 64-е місце у рейтингу рівня розвитку ІКТ – Global Information Technology Report 2016, що на 7 позицій краще в порівнянні з попередніми показниками. Такі показники вказують на розвиток електронного урядування в Україні, ефективну державну політику в сфері електронного урядування та її реалізацію. Однак для того, щоб забезпечити в Україні функціонування інформаційного суспільства всім стейхолдерам потрібно зробити ще багато у цій сфері.

Доведено, що впровадження електронного урядування в якості складової публічного адміністрування сприяє спрощенню взаємодії приватної особи та держави, і, як результат, переходу до здійснення публічного адміністрування за принципом служіння суспільству, більш раціонального використання ресурсів при здійсненні управління, яке виявляється в матеріальних і часових ресурсах, дає змогу зменшити чи загалом виключити взаємодію громадянина з уповноваженою особою, що знижує корупційні ризики, оскільки за відсутності контакту між громадянином і посадовою особою зникає суб'єктивний фактор, а всі операції здійснюються зі знеособленим набором даних і сприяє рівності громадян при зверненні до органів державної влади.

Зроблено висновок, що електронне урядування – це найбільш новітня форма публічного адміністрування, що сприяє раціоналізації витрат, покращенню взаємодії громадянина з суб'єктом владних повноважень, зменшенню корупційних ризиків при наданні публічних послуг.

Констатовано, що оперативне прийняття рішень, своєчасне застосування превентивних заходів, що відповідають характеру можливих загроз і небезпек національним інтересам України, напряду залежить від засобів адміністративно-правового регулювання інформаційної безпеки у сфері електронного урядування.

РОЗДІЛ 3

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Правові засади забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні

У теоретичному сенсі правові засади забезпечення інформаційної безпеки, зокрема у сфері електронного урядування, – це сукупність різних за юридичною силою права норм, що відносяться до різних галузей і відбивають сутність процесів, що відбуваються в сфері забезпечення інформаційної безпеки, й становлять єдину систему [92, с. 12].

Забезпечення інформаційної безпеки передбачає формування низки правових норм, якими забезпечується ефективність діяльності держави, суспільства та окремих громадян у контексті захисту національних інтересів України зокрема у сфері електронного урядування. До такої нормативно-правової бази віднесено міжнародні договори України, закони України, акти Президента України, постанови Уряду, нормативно-правові документи органів державної влади, спрямовані на регулювання відносин у сфері електронного урядування.

Інтеграція України до європейських і глобальних систем та інфраструктури – це результат свідомого та повноцінного впровадження інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій. Головними завданнями України на шляху до її цифровізації є подолання існуючих інституційних і законодавчих бар'єрів, а також створення та реалізація проєктів цифрових трансформацій на національному рівні, залучення інвестицій, коригування ринкових механізмів, створення умов як для розвитку цифрових

інфраструктур, так і для використання цифрових технологій та формування потреб у їх використанні громадянами відповідних цифрових компетенцій.

Останнім часом розвиток новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в Україні набув актуальності в усіх сферах суспільного життя та визначений одним із пріоритетних напрямів державної політики щодо бажання формувати інформаційне суспільство, орієнтоване на інтереси людей, в якому кожна людина матиме змогу користуватися інформацією та знаннями, обмінюватися інформацією [58].

Загалом цифрова епоха відзначається стрімким розвитком інформації. Цифровий розвиток відіграє вагомий роль у прискоренні економічного та соціального розвитку країни загалом. Міністерство цифрової трансформації України поставило за мету забезпечення переведення на 100 % усіх державних послуг в онлайн до 2024 р.; надання автоматизованим шляхом, без втручання посадової особи 20 % послуг; створення однієї онлайн-форми для заповнення, щоб у подальшому отримати пакет послуг у будь-якій життєвій ситуації [125]. На шляху до цифрової держави Україна повинна вирішити чимало проблем, починаючи з технічного забезпечення та закінчуючи законодавчим. Для вирішення вказаної мети державі необхідно оцифрувати всі адміністративні (публічні) послуги, модернізувати законодавчу базу, впорядкувати роботу державних реєстрів, забезпечити технічні можливості та захист даних. Також потрібно зосередити увагу не лише на адміністративних послугах, окремі зміни мають місце в галузях: охорони здоров'я, бізнесу, освіти, транспорту, суду, питань демократії та ін. Цифрова держава включає такі аспекти: електронне урядування, кібербезпека, електронний суд, електронна демократія, електронний бізнес, електронна охорона здоров'я, електронна освіта, електронна транспортна система, розумні міста, цифрові навички, повсюдний Інтернет. Кожен із вказаних напрямів має на меті сприяти забезпеченню реалізації прав людини і громадянина, зокрема цифрових. Електронне урядування є формою державного управління, здійснюваного завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій. І лише тоді,

коли внутрішні процеси управління на державному рівні здійснюватимуться за допомогою інформаційних технологій, можна стверджувати про їх ефективність і прозорість. У такий спосіб можна буде забезпечити доступ громадян до інформації, що стосується діяльності держави, через уповноважені органи. Водночас електронне урядування здатне забезпечити зрозумілість і доступність державних послуг, пропонованих в електронній формі, а органи влади та посадові особи завжди володітимуть достовірними даними, які в подальшому будуть використовуватись при ухваленні ефективних рішень. Однак електронне урядування має певні загрози, зокрема захист даних та їх безпеку, тобто кібербезпеку. Для її забезпечення потрібно захистити від несанкціонованого використання всю державну та приватну інформацію разом з її носіями. Для цього державі необхідно забезпечувати конфіденційність і цілісність даних, їх доступність у визначений час та у визначеному місці, а це можливо зробити через низку спеціальних заходів. Якщо згадати цифрову державу, то насамперед – це демократична держава, однією з характерних рис якої є участь громадян в її управлінні. Складовим компонентом цифрової держави є електронна демократія, суть якої полягає в тому, що громадяни теж залучені в управління державою за допомогою інформаційних технологій. До інструментів електронної демократії віднесено: громадські бюджети, референдуми, голосування, консультації та опитування, що здійснюються в електронній формі. В Україні є очевидним започаткування вказаної участі громадян. Загалом цифрова держава – це не лише державні послуги в електронній формі, а й електронний бізнес. Це означає, що бізнес організований таким чином, щоб працювати взагалі без паперових документів і тільки за безготівковими розрахунками. Усі необхідні документи (контракти, інвойси, накладні, договори та ін.) повинні бути в електронній формі, що дасть можливість зробити бізнесові процеси значно швидшими та ефективнішими, а також забезпечить економічне зростання.

Основоположними принципами в цифровій державі є верховенство права та верховенство закону. Забезпечення виконання зазначених принципів

є завданням держави і через орган державної влади, і через судову систему. Що стосується судової реформи та створення цифрової держави, електронний суд в Україні набуває значної актуальності. Під такою формою діяльності судової системи розуміється впровадження електронного документообігу між суб'єктами судового процесу. Також у подальшому доцільно забезпечити розгляд окремих категорій справ онлайн. Електронний суд є можливістю доступу учасників процесу до всіх відкритих документів, що стосуються розгляду конкретної справи, а також отримання повідомлень і результатів судового процесу в електронній формі [66]. Якщо аналізувати сферу охорони здоров'я, то тут варто говорити про медичну реформу, де одним із елементів є електронна охорона здоров'я. Тобто, її метою є наявність у кожного пацієнта власної електронної медичної картки. Всіх лікарів під'єднують до певних медичних онлайн платформ, а кожна лікарня матиме повну цифрову інфраструктуру, зокрема Wi-Fi, електронний обмін медичними даними пацієнта між різними установами (телемедицина) і систему дистанційного моніторингу стану пацієнта. Вже у 2022 р. в Україні запрацював електронний лікарняний, а це, своєю чергою, сприяє попередженню можливості корупційних правопорушень і мінімізує часові втрати для лікарів та пацієнтів.

Окрема мета сталого розвитку ООН – якісна освіта, оскільки освічена нація є запорукою розвитку держави. Тож «одна електронна освіта» є не лише складовою цифрової держави, також важливо забезпечити: безперечну можливість навчання за допомогою цифрових технологій та можливість дітей, які навчаються сьогодні, бути гнучкими і готовими до тих змін, які їм підготувало життя. В рамках реформи «нова українська школа» вже використовуються навчальні планшети для учнів і ноутбуки для вчителів. Електронні журнали з'являються замість паперових журналів, до них завжди матимуть доступ батьки. Сьогодні в школах активно використовуються електронні засоби навчання замість паперових, зокрема електронні тести й форми, навчальний контент на різних носіях, Wi-Fi у кожному класі. Саме

такий набір інструментів здатний забезпечити впровадження та розвиток електронної освіти.

Окремою складовою цифрової держави є електронна транспортна система. Для її впровадження необхідно забезпечити наступні інструменти: електронний квиток, що вже впроваджено у великих містах; створення проєктів мобільного паркування та управління трафіком. Усі важливі авто- та залізничні магістралі, вокзали й станції повинні бути забезпечені широкосмуговим мобільним Інтернет-покриттям. У такому випадку це дасть змогу говорити про якісну електронну транспорту систему.

Цифрова держава не здатна функціонувати без створення певних умов для кожної конкретної адміністративно-територіальної одиниці. Тому варто згадати таку складову цифрової держави, як розумні міста, мета яких – створення електронної моделі, яка допомагає вирішувати нагальні проблеми кожного міста. Так, зокрема, інтегровані інформаційні системи покликані розв’язувати проблеми з транспортом, упроваджуються «зелені» технології, кожне місто має доступний план забудови, розвитку промислового та природного капіталу. Це вказує на те, що міста стануть набагато продуманішими та зручними, а кожен містянин знатиме що саме, чому і для чого роблять у його місті. Для того, щоб електронними послугами можна було користуватися по всій країні, держава повинна розробити національний план розвитку широкосмугового доступу до мережі Інтернет, де особливу увагу потрібно приділити покриттю в сільській місцевості задля подолання цифрового розриву, створення нових робочих місць і зменшення міграції сільських мешканців до міст. Частина проєкту цифрової держави має назву «повсюдний Інтернет», і наразі вже спостерігаються результати роботи держави в цьому напрямі. Цифрова держава має на меті реалізацію прав та інтересів людини і громадянина, роблячи це доволі швидко. Одним із вказаних інструментів є запусканий застосунок «Дія», що з 6 лютого 2020 р. дав змогу користуватися цифровим паспортом громадянина України, закордонним паспортом, КОВІД сертифікатом, посвідченням водія і свідоцтвом про

реєстрацію транспортного засобу, єДокументом (створення якого було спричинене повномасштабною війною в Україні) [28]. Водночас це перший крок у реалізації стратегії «держава у смартфоні», який може використати кожен українець. Це унікальний проєкт не лише для України, а й світу, оскільки Україна є четвертою країною в Європі та десятою у світі, де громадяни мають цифрове посвідчення водія у своєму смартфоні. Варто зазначити, що ці цифрові документи мають таку саму юридичну силу, як і фізичне посвідчення. Крім того, їх можна буде використовувати для ідентифікації особи в якості документа, який засвідчує особу на внутрішніх залізничних та авіарейсах. Відповідне рішення уряду вже прийняте. Застосунок «Дія» є зручним у використанні, власник смартфона має змогу безкоштовно завантажити його у App Store і Play Market. Ідентифікація користувачів відбувається завдяки використанню технологій BankID через систему Національного банку України та Приватбанку. Застосунок «Дія» зможе працювати як при наявності мережі Інтернет, так і в офлайн режимі. Своєю чергою, такі провідні оператори країни, як Київстар та Lifecell, не здійснюють тарифікацію абонентів під час користування застосунком в режимі онлайн. Застосунок «Дія» надає можливість верифікувати дані власників документів. Завдяки механізму верифікації даних водії у разі потреби можуть виправляти дані про себе в реєстрах і отримувати електронні версії документів у застосунку «Дія». Функції застосунку «Дія» згодом розширюватимуться, і наступними документами, що стануть доступними в цифровому вигляді є: ID – паспорт, біометричний паспорт, поліс страхування автомобіля та студентський квиток [29]. Але виникає проблема захисту персональних даних та їх безпека. Тому варто зазначити, що всі користувачі застосунку «Дія» проходять ідентифікацію через банки, в яких обслуговуються. Коли користувач завантажив «Дію», спершу він авторизується з програми завдяки використанню технології BankID. Вказана технологія надає громадянину можливість пройти ідентифікацію через свій банк, який зберігає необхідну інформацію про клієнта. Цей спосіб

ідентифікації досить надійний і його застосування є традиційною практикою для багатьох розвинених країн світу. До застосунку «Дія» підключений Приватбанк, а також система BankID Національного банку України, до складу якої входять 12 банків. До банківських систем пред'явлені високі вимоги безпеки, саме тому вказаний спосіб ідентифікації користувачів є цілком безпечним [187].

Застосунок «Дія» зазнав масштабного тестування, що дає нам можливість говорити про якість його використання, а також безпеку. Забезпечення високого рівня захисту застосунку «Дія» відбулось за рахунок співпраці з компанією ЕРАМ, одного зі світових лідерів у сфері ІТ-розробок. Багато уваги ця компанія приділяє питанню захищеності інформації. Архітектура застосунку «Дії» побудована наступним чином: серверна частина програми не зберігає на постійній основі персональних даних користувачів. При цьому передача інформації в каналах передачі даних відбувається в зашифрованому вигляді, а на окремих етапах використовується подвійне шифрування, що свідчить про його надійність. Захист персональних даних у мобільному застосунку «Дія» виконується за кращими практиками безпеки для рішень такого типу, використовується підхід «глибокого захисту» (defensein-depth). Разом з ІТ-фахівцями ЕРАМ відбулося тестування застосунку. Так, зокрема, були проведені так звані пен-тести, тобто тестування безпеки програми. Це вказує на те, що фактично відбувалися цілеспрямовані спроби, зокрема із залученням зовнішніх ІТ-фахівців з метою виявлення всіх уразливих місць. Це дозволяє нам стверджувати, що наразі «Дія» є доволі захищеним застосунком для використання. Механізм верифікації документів у «Дії» базується на QR-коді, який генерується застосунком. Він не містить жодної персональної інформації і дійсний тільки протягом 3 хвилин. По суті це тимчасовий лінк, тож ризик того, що хтось встигне сфотографувати код, отримавши у такий спосіб доступ до документа, є мінімальним. Важливим є те, що перевірити достовірність документів за допомогою QR-коду можуть не лише представники поліції, а й самі користувачі. За допомогою будь-якого

смартфона, який має встановлений на ньому застосунок «Дія», з іншого смартфона можна зчитати QR-код (за допомогою камери чи спеціального застосунку для зчитування QR-кодів) та переконатися в достовірності документа. Цікавим є те, що цифрові документи в смартфоні є більш захищеними, ніж фізичні. «Дія» надає можливість завантажити техпаспорт лише власника авто. Водночас Єдиний транспортний реєстр містить записи-клони, і це доволі поширена практика в Україні. Всі дані користувачів «Дія», а також усі сервери мобільного застосунку «Дія» знаходяться в Україні. Тож ніяка інформація про користувачів не йде за кордон. Серверна частина системи є розгорнутою в хмарній інфраструктурі ще одного партнера – компанії De Novo, що має всі необхідні сертифікати безпеки. Єдиним випадком, коли було залучено закордонну компанію, був захист від атак розподіленого доступу (DDOS-атак). Для цього було використано інфраструктуру компанії Amazon, частково розташовану в Німеччині. Але забезпечення безпеки є не результатом, а процесом. Саме тому над «Дією» повинна систематично працювати команда, що постійно розвивається та покращує мобільний застосунок, однак неможливо на 100 % убезпечитися від абсолютно всіх уразливостей. Метою реалізації проєкту «цифрова держава» є забезпечення цифрових прав громадян. Але для цього варто забезпечити розвиток цифрових навичок, оскільки лише тоді всі ініціативи у сфері діджиталізації матимуть успіх серед українців. Дослідження Міністерства цифрової трансформації України щодо цифрових навичок громадян демонструє те, що 53 % українців бракує базового рівня цифрових навичок; 15,17 % віком 60–70 років не володіють цифровими навичками, а 47 % віком від 18 до 70 років зацікавлені в набутті цифрових навичок. Це соціологічне дослідження є першим в історії України, і його результати вказують на гостру потребу у вирішенні цієї проблеми. Тож державою було створено Національну онлайн-платформу «Дія. Цифрова освіта», що є однією з флагманів проєктів Міністерства цифрової трансформації України [94]. Навчання планується проводити через серіали за наступними напрямками: базова цифрова грамотність, цифрові навички для

вчителів та освітній серіал для батьків «безпеки дітей в Інтернеті». Також через Міністерство цифрової трансформації України держава надала можливість кожному українцю перевірити рівень цифрової грамотності шляхом проходження спеціального тесту на онлайн-платформі osvita.diia.gov.ua. Вказані заходи спрямовуються на набуття цифрових навичок у громадян.

Організація Об'єднаних Націй 12 грудня 2003 р. прийняла Декларацію принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті» [17], яка проголошує те, що освіта, знання, інформація та спілкування – це основа розвитку, ініціативності й благополуччя особистості. Де б не перебувала особа, у неї має бути можливість брати участь в інформаційному суспільстві, її неможливо позбавити пропонованих цим суспільством переваг. Значний вплив майже на всі аспекти нашого життя мають інформаційні та комунікаційні технології, стрімкий прогрес яких є основою для абсолютно нових перспектив досягнення набагато вищих рівнів розвитку на благо мільйонів людей у світі. Здатність сучасних технологій дає людству можливість послабити вплив багатьох традиційних перешкод, особливо пов'язаних з часом і відстанню. Скорочення «цифрової прірви» і забезпечення гармонійного, справедливого та рівноправного розвитку для всіх, а також формування комплексного інформаційного суспільства проголошене в Декларації ЮНКТАД XI (2004) [18].

Діяльність Єдиного цифрового ринку спрямована в першу чергу на усунення бар'єрів в частині транскордонної активності за допомогою спрощення правил транскордонної електронної комерції й посилення захисту інформації, яка є об'єктом правового регулювання під час покупок через мережу Інтернет, підвищення довіри до онлайн-магазинів і продажу через кордони, зменшення податків та адміністративного регулювання, з яким зіштовхуються підприємства з різноманітними режимами ПДВ. Безумовно, українське суспільство зацікавлене в інтеграції в європейський цифровий простір, оскільки від цього головним чином залежить розвиток української

економіки, приплив інвестицій, поява нових робочих місць, розвиток малого й середнього бізнесу, потенційна робота у глобальних спільних європейських проєктах. Загалом «цифрова» галузь включає електронні комунікації, інформаційне суспільство й аудіовізуальний ринок та зазнала найшвидших і найсуттєвіших змін за сучасних умов [38].

Для прискореного розвитку інформаційного суспільства в Україні було прийнято Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 9 січня 2007 року № 537-V [140], де окреслено передумови формування сприятливих економічних умов розвитку інформаційного суспільства, поступового переходу від індустріальної економіки до економіки знань, розвитку загальнодоступної інформаційної інфраструктури, повсюдного доступу до телекомунікаційних послуг та інформаційних ресурсів, створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів, збільшенню різноманітності та кількості електронних послуг та ін. Завдяки функціонуванню електронно-цифрових пристроїв, засобів і систем, інформаційні ресурси генеруються та забезпечують електронно-комунікаційну взаємодію в сфері життєдіяльності, що є головною метою цифровізації [43].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р схвалено «Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки», в якій зазначається, що цифровізація є насиченням фізичного світу цифровими інструментами та пристроями та забезпечити цифрову комунікацію між ними, що по суті робить можливою інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, створюючи у такий спосіб кіберфізичний простір [150]. Цифровізація – це визнаний механізм економічного зростання завдяки спроможності технологій мати позитивний вплив на ефективність та результативність тої чи іншої діяльності.

Концепція формулює головні принципи цифровізації України:

1) цифровізація має забезпечувати безперешкодний доступ до електронних послуг, користування інформацією та знаннями, що

забезпечується через використання інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій;

2) цифровізація повинна спрямовуватись на створення переваг у різних сферах повсякденного життя;

3) цифровізація здійснюється завдяки механізму економічного зростання шляхом підвищення ефективності, продуктивності й конкурентоздатності від використання цифрових технологій;

4) цифровізація має сприяти розвитку інформаційного суспільства та засобів масової інформації;

5) цифровізація має на меті інтеграцію України до Європейського Союзу, шляхом імплементації міжнародного, європейського законодавства;

6) стандартизація – це основа цифровізації, один із основних факторів її успішної реалізації;

7) цифровізацію потрібно супроводжувати підвищенням рівня довіри та безпеки;

8) цифровізація в якості об'єкта фокусного й комплексного державного управління [150].

17 січня 2018 р. Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 67 р затверджено План заходів щодо реалізації Концепції розвитку цифрової економіки й суспільства України на 2018–2020 роки [96], де детально визначено головні цілі цифрового розвитку, принципи цифровізації, напрями цифрового розвитку й напрями гармонізації з цифровими європейськими ініціативами, цифровий порядок денний для Європи. Беручи до уваги положення Концепції, протягом 2018–2020 років Україна забезпечувала поступове приведення своїх чинних законів або прийняття нових у відповідність до європейського законодавства за трьома напрямками:

1) інтероперабельність (interoperability) й електронні сервіси (eServices), тобто долучення України до Програми ЄС Interoperability Solutions for European Public Administrations 2, проєктів e CODEX, e Invoicing, а також ініціативи Single Digital Gateway.

Концепція розвитку електронного урядування в Україні [146] має на меті підтримку координації та взаємодію органів влади та органів місцевого самоврядування між собою, що за умови широкого застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій по всій країні сприятиме ефективності й результативності розвитку електронного урядування, просуванню ідеї реформування державного управління та децентралізації. Кожному суб'єктові господарювання державної і приватної форми власності необхідний доступ до певного державного реєстру чи бази даних, зокрема до єдиного митного вікна, системи електронних декларацій, системи електронних закупівель тощо, повноцінне функціонування яких потребує інтеграції із зовнішніми державними реєстрами та базами даних. Ефективність функціонування сучасної держави визначається переважно швидкістю і якістю прийняття рішень, що унеможлиблюється без наявності в державних структурах електронного документообігу. Локальний електронний документообіг (на рівні одного відомства) дає змогу державній структурі автоматизувати всі процеси роботи з документами, максимально відмовитись від паперу, вдосконалити внутрішню дисципліну та пришвидшити процес прийняття управлінських рішень.

Постановою Кабінету Міністрів України від 08 вересня 2016 р. № 606 «Деякі питання електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів» передбачено запровадження системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів у процесі надання адміністративних послуг і здійснення інших повноважень згідно з покладеними на них завданнями та підключення до електронної взаємодії відповідно до вимог ЄС [21].

Трансформація України в цифрову державу зосереджується на таких важливих аспектах, як відкриті дані та електронна ідентифікація. Що стосується відкритих даних, то їх розвиток в Україні здатний забезпечити підвищення відкритості, прозорості та ефективності роботи державних органів і є засобом розвитку нової для України цифрової індустрії – індустрії

відкритих даних. Основним завданням цього напрямку є інтеграція державного вебпорталу відкритих даних України data.gov.ua до центрального європейського порталу відкритих даних europeandataportal.eu і data.europa.eu. Центральний європейський портал відкритих даних – це точка входу до відкритих даних установ і організацій Європейської Комісії, а також держав-членів ЄС. Ним встановлено єдині вимоги до політики розвитку відкритих даних і вимоги до їхніх стандартів. Водночас відкриті дані характеризуються потужним антикорупційним ефектом, сприяють прозорості влади та мають позитивний вплив на розвиток економіки [27].

Водночас електронна ідентифікація (eID) – не менш важливий аспект розвитку інфраструктури цифрової держави. У 2014 р. ЄС ухвалив Регламент № 910 (eIDAS), мета якого – запровадження єдиних вимог до розвитку електронної ідентифікації, надання електронних довірчих послуг у країнах ЄС і розвиток трансграничної е-ідентифікації [157]. Проєкт сфокусований на виробленні стандартів, форматів та ідентифікаторів для засобів електронної ідентифікації у сферах е-медицини, електронних публічних послугах, е-банкінгу і повинен сприяти розвитку EU Digital Single Market, запровадженню транскордонної взаємодії, а також підвищенню мобільності громадян та бізнесу ЄС. Сьогодні електронна ідентифікація реалізується за допомогою впровадження, розповсюдження та популяризацію електронного підпису і технологій MobileID та BankID, ДІЯ.Підпис тощо.

Постановою Верховної Ради України від 29 липня 2019 р. був створений Комітет з питань цифрової трансформації [64], до сфери відання якого віднесено питання формування законодавчих засад цифровізації та цифрового суспільства в Україні, робота над законодавчими засадами адміністрування, функціонування та використання мережі Інтернет в Україні, а також робота над Національною і державною програмами інформатизації, програмами ЄС «Єдиний цифровий ринок» (Digital Single Market, EU4Digital) [186] та іншими програми цифрового співробітництва, питання електронного урядування й публічних електронних послуг, смарт-інфраструктури (міста, громади),

кібербезпеки та кіберзахисту тощо. Водночас для оптимізації системи центральних органів виконавчої влади Кабінет Міністрів України своєю Постановою від 02 вересня 2019 р. № 829 сформував Міністерство цифрової трансформації України [22], реорганізувавши шляхом перетворення Державне агентство з питань електронного урядування.

18 вересня 2019 р. Постановою Кабінету Міністрів України № 856 було затверджене Положення про Міністерство цифрової трансформації України, що стає центральним засвідчувальним органом у сфері електронних довірчих послуг, забезпечує формування й реалізацію державної політики у сфері цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, розвитку ІТ індустрії [94]. А вже 27 вересня відбулась публічна презентація Міністерства цифрової трансформації та бренду Цифрової держави.

Орієнтирами для України стають викладені Єврокомісією в комплексному програмному документі «Єдиний цифровий ринок для Європи» такі напрями:

- кращий доступ до мережі Інтернет для споживачів і підприємств;
- створення належних умов для регулювання передових цифрових мереж;
- розбудова цифрової економіки через інвестиції, оперативну сумісність і стандартизацію [186].

Крім того, вагоме значення має Додаток XVII 3 до Розділу IV Угоди про асоціацію [184], що зобов'язує Україну здійснити імплементацію низки актів ЄС, які встановлюють спільні норми на ринку надання електронних комунікаційних послуг, разом з Директивами щодо електронних комунікацій, режимів авторських прав, захисту прав споживачів, кур'єрських служб, аудіовізуальних послуг.

До основних проблем, які наразі потребують вирішення, віднесено:

- зростання кіберзлочинності в умовах збільшення кількості інформаційних систем, що використовують персональні дані;

захист персональних даних; обмін даними між фізичними та юридичними особами, які використовуються в реєстрах; електронна ідентифікація.

Інструменти трансформації України в цифрову державу – це стратегічні кроки на шляху діджиталізації. Однак їх досягнення є неможливим без базового рівня цифрових навичок і компетентностей. Не дивлячись на те, які кроки Україна робить у сфері цифрової освіти як елемента цифрової трансформації держави, цього є недостатньо. Адже мало задекларувати можливість набуття цифрових навичок, необхідно створити стратегічний документ, який забезпечить створення комплексної національної системи розвитку цифрової грамотності, а також розробити інструменти, які будуть сприяти досягненню необхідних цілей, зокрема створити інструменти моніторингу та оцінки цифрових навичок і компетенцій. Також на законодавчому рівні потребують визначення такі базові поняття, як «цифрові навички» і «цифрові компетенції».

Для забезпечення розвитку цифрової грамотності, на наш погляд, необхідно:

по-перше, розробити комплексну національну стратегію в сфері цифрових навичок і компетенцій в Україні, залучивши до її розробки представників усіх зацікавлених стейкхолдерів відповідних сфер;

по-друге, ініціювати створення Коаліції за цифрові навички і робочі місця в Україні, що можна зробити на основі уже існуючої Коаліції за цифрові навички і робочі місця в Європейському Союзі. Найближчим часом Уряду доцільно було б започаткувати дискурс щодо створення відповідних структур;

по-третє, на базі фреймворка Digital Competence 2.1 розробити повний перелік цифрових навичок і компетенцій, які є необхідними окремих категорій населення в окремих сферах суспільного життя в Україні;

по-четверте, розробити комплексну методологію для проведення досліджень ситуації в сфері розвитку цифрових навичок і компетенцій в Україні.

Відтак, ефективність забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування залежить від можливостей спеціально призначених для цього державних структур загалом і кожного суб'єкта інформаційних відносин в частині самозахисту в інформаційній сфері зокрема.

3.2. Шляхи підвищення ефективності та вдосконалення законодавства у сфері забезпечення інформаційної безпеки в системі електронного урядування в Україні

Розвиток інформаційних технологій і сучасних глобалізаційних процесів вимагає удосконалення правового забезпечення інформаційної безпеки, зокрема у сфері електронного урядування.

Проблемам правового забезпечення інформаційної безпеки присвячено праці низки таких вітчизняних науковців, як В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, О. А. Баранов, Л. Р. Біла, Ю. П. Битяк, В. М. Брижко, В. М. Гаращук, О. Д. Довгань, Р. А. Калюжний, І. В. Клименко, О. В. Копан, В. А. Ліпкан, Г. М. Линник, Г. Ю. Лук'янова, Ю. Є. Максименко, А. І. Марущак, О. А. Ніщименко, О. В. Олійник, В. В. Остроухов, О. А. Палій, В. Ю. Степанов, Т. Ю. Ткачук, В. В. Шемчук, ІП. О. Яковлев та інші.

Удосконалення правового забезпечення інформаційної безпеки в Україні потребує комплексного перегляду вітчизняного інформаційного законодавства, створення стабільної основи підтримання стану захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави в інформаційній сфері [176, с. 514–516].

Запровадження елементів електронного урядування в Україні на загальнодержавному рівні розпочалося у 2008–2009 роках. Наразі ми маємо окремі вагомі результати.

У чинному законодавстві електронне врядування розглядається як форма державного управління, що сприяє підвищенню ефективності,

відкритості й прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян. І чи не вперше на законодавчому рівні термін «електронне урядування» було визначено в Концепції розвитку електронного урядування в Україні [146].

Упровадження е-врядування передбачає реалізацію комплексного та індивідуального підходу до надання управлінських послуг користувачам з унеможливленням впливу людського фактору через контакт з державними службовцями.

Однак для впровадження е-врядування держава повинна забезпечити якісне та достатнє нормативно-правове регулювання, яке є однією з передумов створення та належної діяльності електронного уряду, зокрема та е-урядування загалом, і тим самим забезпечити безпеку інформації, що надається.

Сучасне законодавство України щодо регулювання питання електронного врядування, в тому числі технологій його впровадження та використання, нараховує кілька десятків нормативно-правових актів, в яких електронне врядування розглядається як складова інформатизації, а не як окрема сфера. Також наявні різного рівня нормативно-правові акти, які опосередковано регулюють це питання. Проте варто зазначити, що виникненню е-урядування передувала саме інформатизація діяльності органів влади, а уже сьогодні ми говоримо про цифровізацію сфер суспільного життя та управління [88, с. 125–138; 169, с. 17–22].

Концептуальні засади державної політики у сфері інформатизації, розвитку інформаційного суспільства та електронного врядування визначено, насамперед, у низці таких законодавчих актів, як закони України «Про основні засади розбудови інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [140], «Про інформацію» [134], «Про Національну програму інформатизації» [138], «Про доступ до публічної інформації» [113], «Про адміністративні

послуги» [101], «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [128], «Про електронні документи та електронний документообіг» [116], «Про електронний цифровий підпис» [114], «Про захист персональних даних» [129], Концепція розвитку електронного урядування в Україні [146] та Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні [179] тощо [88, с. 125–138].

Цими та іншими законодавчими актами окреслено головну мету, принципи, основні завдання, шляхи розв'язання проблем щодо розвитку електронного урядування та його впровадження в різні сфери суспільного життя, завдання та функції органів влади, механізми взаємодії між собою та суспільством, громадянами й бізнесом, а також правове забезпечення інформаційної безпеки тощо.

Відповідно до інформаційного законодавства на державу покладається головна організуюча, координуюча та контролююча роль у відносинах, що виникають у процесі впровадження електронного урядування між основними її суб'єктами: державою та бізнесом, міжнародними і громадськими організаціями, громадянами. З огляду на це вказані вище джерела інформаційно-правових норм дозволяють підтвердити висновок про належність до інформаційного законодавства положень, статей нормативно-правових актів адміністративного законодавства. І, навпаки, в адміністративному законодавстві містяться інформаційно-правові норми.

До адміністративного законодавства у сфері електронного урядування можемо віднести такі законодавчі акти: Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» [111]; Закон України «Про звернення громадян» [133], в який, окрім інших змін, Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції» [104] були внесені важливі, в контексті розвитку електронного урядування, зміни щодо розширення можливостей реалізації права громадян на звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування із застосуванням ефективних

новітніх методів, зокрема електронної петиції та електронного звернення; Закон України «Про доступ до публічної інформації» [113], в який також, окрім інших змін, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу до публічної інформації у формі відкритих даних» було внесено зміни щодо доступу осіб до публічної інформації у формі відкритих даних». Цей Закон було прийнято з метою забезпечення реалізації права особи на доступ до інформації, що становить суспільний інтерес, забезпечення прозорості в діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування шляхом упровадження механізму оприлюднення публічної інформації у вигляді відкритих даних. Закон зобов'язав розпорядників інформації надавати публічну інформацію у формі відкритих даних на запит, оприлюднювати і регулярно оновлювати її на єдиному державному вебпорталі відкритих даних та на своїх вебсайтах [103].

Упровадження електронного урядування як форми державного управління є наслідком інформатизації суспільства та його сфер діяльності. 20 вересня 2017 р. Кабінетом Міністрів України схвалена нова Концепція розвитку електронного врядування в Україні [146]. Її розробка та прийняття було викликане тим, що відповідно до Указу Президента України від 12 січня 2015 р. № 5 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020» [145], розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275 «Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік» [127] розвиток електронного врядування визначено одним з першочергових пріоритетів реформування системи державного управління. Також у рамках реалізації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Україна має забезпечити комплексний розвиток електронного урядування відповідно до європейських вимог [183].

Окрему увагу варто зосередити на механізмі реалізації електронних петицій і звернень, що закріплений у Законі України «Про внесення змін до

Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції» [104]. Прийняття цього Закону розширило можливість реалізації права громадян на звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, передбаченого Конституцією України [65], із застосуванням ефективних новітніх методів, зокрема шляхом електронної петиції та електронного звернення. Законом впроваджено механізм подання звернень в електронній формі, а також такий новий інструмент звернення до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та до органів місцевого самоврядування, як електронна петиція. Електронні петиції подаються через офіційні вебсайти відповідних органів або вебсайти громадських об'єднань [65].

Нормативно-правове забезпечення електронного врядування носить переважно декларативний характер, через те, що велика кількість нормативно-правові актів є стратегічними та впровадженими в чинне національне законодавство з метою виконання Угоди про асоціацію з ЄС.

Відтак, упровадження технологій електронного врядування на належному рівні та, відповідно, їх правове забезпечення не є миттєвим і потребує часу й значних зусиль, пов'язаних з адаптацією вже наявного українського законодавства.

У 2017 р. Уряд схвалив Концепцію розвитку електронного урядування в Україні, якою передбачено за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій модернізувати публічне управління та публічні послуги. Здійснити модернізацію планувалося за допомогою подальшого розвитку напрямів електронної взаємодії, електронного документообігу, відкритих даних, електронних інструментів залучення громадян (на принципах спільної роботи, прозорості та відкритості для громадян) та електронної ідентифікації. Згідно з Концепцією, досягнення ефективного управління пов'язане: з автоматизацією обробки великих даних та прийняття управлінських рішень на основі інформаційно-аналітичного забезпечення; автоматизацією та оптимізацією

адміністративних процесів (у тому числі реінжиніринг та проектування нових адміністративних процесів); використанням електронних форм взаємодії [67].

Наголосимо, що впровадження інформаційно-телекомунікаційних систем з підтримки та прийняття управлінських рішень залишалося актуальним під час розвитку електронного урядування в органах публічного управління; нагальною постала потреба в автоматизації адміністративних процесів.

У 2018 р. схвалено Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, якою визначено напрями цифрової трансформації адміністративних процесів в органах публічного управління, зокрема: впровадження «цифрового» робочого місця; залучення громадян до стадій адміністративних процесів через соціальні мережі; прогнозування діяльності органу публічного управління на підставі відкритих даних; застосування технологій блокчейн та інтернет-речей; створення цифрових державних платформ [150]. Таким чином, можливий подальший цифровий розвиток суттєво вплине на проходження адміністративних процесів в органах публічного управління [96].

Варто згадати, що спрощення пошуку й звернення до електронних документів потребує захисту персональних даних, що містяться в автоматизованих інформаційних системах, згідно з нормами Закону України «Про захист персональних даних» (2010) [129], який встановлює порядок забезпечення права кожного на доступ до інформації, якщо такою інформацією володіє суб'єкт владних повноважень. Також Закон регулює відносини, пов'язані із захистом та обробкою персональних даних, і спрямовується на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина.

Іншими важливими нормативно-правовими документами у сфері захисту інформації є Закон України «Про доступ до публічної інформації» (2011) [113], що регулює порядок здійснення й забезпечення права кожного на доступ до інформації, яка знаходиться у володінні суб'єктів владних

повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес. Метою цього Закону є забезпечення доступу громадян та бізнесу до публічної інформації, однак варто зазначити, що це не стосується отримання інформації суб'єктами владних повноважень при здійсненні ними їхніх функцій, а також на відносини у сфері звернень громадян, що регулюються спеціальним законом.

Окремою групою нормативно-правових актів є закони України, які затверджують програми, концепції, стратегії державної інформаційної політики України, а також регулюють головні напрями її впровадження та шляхи подальшого розвитку. Насамперед, це Закон України «Про Національну програму інформатизації» (2022), який визначає стратегію розв'язання проблем, що пов'язані із забезпеченням інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення [139]. Цим Законом розкриваються загальні засади формування, виконання та коригування Національної програми інформатизації, де головна мета – створити умови для реалізації права громадян на своєчасне отримання інформації, через використання цифрових інструментів комунікації.

Метою прийняття Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» стала необхідність забезпечення публічного управління, створення правового регулювання створення та використання цифрових інструментів комунікації органів державної влади та органів місцевого самоврядування між собою з громадянами та бізнесом. Згаданий Закон став тимчасовою національною стратегією побудови інформаційного суспільства [140].

У 2012 р. Указом Президента України «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації» визначено необхідність розвитку механізмів електронного урядування й електронної демократії [144].

Розглядаючи проблемні аспекти впровадження електронного урядування, варто звернути увагу на питання фінансового забезпечення. Так, 14 березня 2012 р. Уряд затвердив Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для створення електронної інформаційної системи «Електронний Уряд» та автоматизованої системи «Єдине вікно подання електронної звітності» [126].

В Україні з-поміж умов для якісних змін у сфері інформатизації можна виокремити такі:

державні органи майже повністю забезпечені обчислювальною технікою та базовим програмним забезпеченням;

вжито певних заходів щодо створення телекомунікаційної інфраструктури, яка має на меті забезпечити діяльності сектору публічного управління, зокрема в частині підключення до мережі Інтернет органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

запроваджено систему інформаційно-комунікаційних інструментів та мереж, зокрема електронний документообіг, автоматизація типової діяльності (щодо різноманітних облікових функцій) та систем забезпечення підтримки прийняття управлінських рішень;

переважно всі державні службовці володіють основними навичками щодо використання інформаційних технологій.

5 вересня 2012 р. Уряд України схвалив Концепцію створення та функціонування інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів, яка доручала Державному агентству з питань науки, інновацій та інформатизації разом з іншими зацікавленими центральними органами виконавчої влади розробити та подати в місячний строк Кабінетові Міністрів України план заходів щодо реалізації Концепції. Цей акт визначав те, що основною складовою електронного урядування має стати система електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів [151].

28 листопада 2012 р. було запроваджено Національну систему індикаторів розвитку інформаційного суспільства, з-поміж яких є індикатор – «рівень розвитку електронного урядування» [118].

На наш погляд, наявні деякі проблемні питання щодо розвитку електронного урядування пов'язані з відсутністю відповідної Стратегії розвитку електронного урядування та плану заходів щодо її реалізації.

Зазначимо, що Концепція не може замінити Стратегію, оскільки попередня є документом короткострокового планування. Таким чином, упроваджуючи електронне урядування в усі без винятку сфери суспільного життя, органи влади та їх посадові особи не бачать комплексної картини та не мають чіткого бачення на довгострокову перспективу. На наш погляд, розробка Стратегії розвитку електронного урядування могла б комплексно вирішити це проблемне питання.

Вітчизняні науковці не раз наголошували на необхідності розробки Стратегії розвитку електронного урядування в Україні, програмних документів з питань впровадження електронного урядування та проєкту Закону України «Про розвиток електронного урядування». Зокрема, на законодавчому рівні мають бути чітко визначені: режими функціонування електронного урядування; обмеження на електронне урядування для кожного з його режимів; критерії переходу електронного урядування з одного режиму на інший режим тощо [4, с. 8–16; 10, с. 28–32; 14; 25; 48; 51; 81; 98].

Підсумовуючи викладене вище, вважаємо, що Уряду обов'язково потрібно прийняти базовий документ, який має окреслити наріжні орієнтири розвитку та впровадження електронного урядування до 2030 року, враховуючи динамічні та трансформаційні зміни системи електронного урядування. В той же час, розробка Стратегії розвитку електронного урядування та відповідного плану заходів її реалізації, має відбуватись у контексті адаптованих Україною Цілей сталого розвитку та мати на меті досягнення конкретних цілей і показників. Зокрема інформаційно-комунікаційні технології відіграють ключову роль в створенні інноваційних

рішень та впровадженні сучасних управлінських практик, в тому числі і в сфері публічного управління. Важливим є також електронне урядування, розвиток якого є важливим для забезпечення сталого розвитку держав, зокрема для досягнення та реалізації 16 та 17 ЦСР. Прогрес у сфері електронного урядування безпосередньо впливає на реалізацію згаданих ЦСР, але в той же час сприяє досягненню багатьох інших, які стосуються удосконалення сфери управлінської діяльності. Роль електронного урядування й надалі зростатиме з точки зору надання публічних послуг та реагування на виклики, які потребують зміцнення цифрового співробітництва держав на глобальному та регіональному рівнях (наприклад пандемії та війни).

Стратегія електронного урядування до 2030 року має узгоджуватись з положеннями Стратегії сталого розвитку України до 2030 року, яку поки що не прийнято. Переконані, що це лише питання часу, адже вже підготовлено проєкт Закону України про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року (законопроєкт № 9015 від 07 серпня 2018 р.) та альтернативний Проєкт Закону про Стратегію впровадження моделі збалансованого розвитку України до 2030 року (законопроєкт № 9015-1 від 20 серпня 2018 р.) Однак є Указ Президента України Про цілі сталого розвитку на період до 2030 року, яким імплементовано в національне законодавство важливість та необхідність досягнення проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року [54].

Надалі, відповідно до затвердженої Стратегії електронного урядування до 2030 року, мають прийматись відповідні державні програми розвитку електронного урядування з конкретними завданнями, виконавцями, індикаторами виконання завдань та обсягами фінансування на конкретний термін. Як показує досвід зарубіжних країн, тільки міцна політична воля, спрямована на досягнення чітких завдань, закріплених у відповідних стратегіях, програмах, законах з питань розвитку та впровадження електронного урядування, з відповідними обсягами фінансових ресурсів,

здатна підняти країну на провідні позиції у світі за рівнем розвитку електронного урядування [54].

3.3. Напрями удосконалення організаційних засад забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування

Сьогодні вкрай нагально постає питання забезпечення інформаційної безпеки держави, суспільства та особи, зокрема і у сфері електронного урядування. Аналізом стану формування і використання інформаційних ресурсів у сфері електронного урядування виявлено низку проблем щодо впровадження заходів, спрямованих на удосконалення організаційних засад забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування.

Важливим напрямом державної інформаційної політики є забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування. Процес забезпечення інформаційної безпеки системи електронного урядування потребує наукових інноваційних підходів для вироблення концептуальних положень створення і подальшої модернізації системи захисту інформації, побудови базових теоретичних моделей і програмних механізмів функціонування системи захисту інформації з урахуванням міжнародного досвіду, а також прогнозування результатів і наслідків у процесі її впровадження та експлуатації [56].

Науковцями [56] доведено, що ефективне забезпечення інформаційної безпеки в умовах впровадження електронного урядування в Україні потребує розробки інтегрованої системи методологічних, науково-технічних і правових механізмів з урахуванням перспектив розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і систем, а також спеціальних засобів реалізації загроз.

Окрім того, реалізація завдань щодо забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування має відповідне практичне значення

у контексті побудови інформаційного суспільства та створення відповідної ефективної системи публічного управління в нашій державі.

Відтак, удосконалення організаційних засад забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування спрямоване на:

створення інформаційних ресурсів, необхідних для виконання завдань державного управління і реалізації конституційних прав різних категорій громадян на доступ до електронних послуги;

забезпечення ефективного використання державних інформаційних ресурсів у діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування;

забезпечення вільного доступу громадян і організацій до інформаційних ресурсів відповідно до чинного законодавства України [31];

створення адекватної нормативно-правової бази;

координацію галузевих і регіональних державних структур з формування та використання державних інформаційних ресурсів, визначення порядку та умов їх використання;

реєстрацію та облік державних інформаційних ресурсів, у формуванні й забезпеченні доступності інформації про склад, розміщення та умови їх використання;

встановлення відповідних прав та обов'язків органів державної влади, та інших суб'єктів щодо формування, захисту і використанню державних інформаційних ресурсів;

визначення складу державних інформаційних ресурсів, необхідних на кожному рівні державного управління, для забезпечення їх формування, форм подання, збору, введення, збереження, обробки і використання;

моніторинг і корекцію актуальності стану інформаційних ресурсів;

організацію захисту державних інформаційних ресурсів, контроль цілісності їх використання [56].

Розвиток електронного урядування має на меті забезпечення якісно нового рівня управління державою та суспільства загалом, зміст якого полягає

в забезпеченні довіри до держави загалом та органів влади, місцевого самоврядування й посадових осіб зокрема, а також у вдосконаленні взаємодії між усіма учасниками суспільних відносин: органами влади та органами місцевого самоврядування, бізнесом, громадянами, громадським сектором тощо.

Розбудова системи електронного урядування України є актуальною в контексті реалізації різноманітних реформ, які мають місце в українському суспільстві, що тим самим зможе забезпечити розбудову соціальної та правової держави, з впливовими інституціями громадянського суспільства та відкритою взаємодією органів публічної влади з суспільством, статус якої задекларований в Конституції України.

Активне впровадження та розвиток електронного урядування є необхідною передумовою для інтеграції України до єдиного цифрового ринку ЄС, а також розвитку якісно нового рівня цифрової економіки та цифрового ринку в Україні.

Умови сьогодення вимагають зміни функцій держави через відповідні органи публічного управління щодо надання електронних послуг громадянам та бізнесу. А для цього потрібен системний підхід держави до розвитку електронного урядування через ведення єдиної інформаційної політики, що формується на основі аналізу цифрових трендів.

Ще в XX ст., говорячи про цифрові тренди України, мова йшла про швидкий Інтернет, соціальні мережі, смартфони тощо. А вже сьогодні цифровими трендами стають такі явища, як штучний інтелект; масиви даних, що є головним джерелом інформації та конкурентоспроможності; цифровізація галузей економіки.

Розвиток суспільних відносин вимагає і розвитку цифрових інструментів, тому цифрові тренди на період 2020–2030 рр. – це штучний інтелект, технології імплантатів, робототехніка, блокчейн і криптовалюта, самокеровані машини, економіка спільного користування, нові технології в енергетиці, електронний уряд, викриті дані, кібербезпека тощо.

Однак на шляху до розвитку трендів електронного урядування в Україні є певні перешкоди, з-поміж яких можна виокремити наступні: відсутність єдиного підходу до збору, формування та класифікації відкритих даних на різних рівнях; питання захисту прав інтелектуальної власності; питання, пов'язані з ризиками кібербезпеки; відсутність цифрових компетентностей у громадян.

Аналіз стратегічних документів і законодавства щодо розвитку електронного урядування в Україні дає можливість систематизувати ключові завдання, що стосуються розвитку електронного урядування в різних сферах суспільного життя.

Розглянемо базові.

Сфера охорони здоров'я. В цій сфері електронне урядування повинно розвиватися через забезпечення виконання таких завдань держави: створення медичних реєстрів, в яких має міститися інформація щодо медичних установ, лікарських засобів і медичних працівників; системне запровадження єдиної медичної карти пацієнта та електронних рецептів; забезпечення доступу до медичних даних кожної окремо взятої людини.

Екологія та природні ресурси. У цій сфері державі необхідно забезпечити систему екологічного моніторингу України (стану водного балансу тощо); створення єдиного електронного дозволу щодо використання природних ресурсів.

Освіта і наука. Електронне урядування у цій сфері отримало швидкий розвиток через пандемію COVID-19 в світі та повномасштабну війну в Україні, що було викликом для всього освітянського й наукового середовища і водночас стало запорукою швидкого розвитку цифрових технологій та цифрових інструментів забезпечення здійснення освітньої діяльності на всіх рівнях. Однак електронне урядування в сфері освіти вимагає розвитку навчальних інформаційних систем, які мають на меті оптимізувати роботу закладів освіти через використання електронного щоденника, електронного підручника.

Соціальний захист. У цій сфері держава має забезпечити запровадження та функціонування єдиного державного реєстру в сфері соціального захисту та інтеграції до нього інших уже наявних реєстрів і відкритих даних; створення можливості використання електронних трудових договорів, забезпечення автоматичної перевірки даних щодо адресної соціальної допомоги тощо.

Органи влади та місцеве самоврядування. У цій сфері розвиток електронного урядування має на меті оптимізувати взаємодію держави через відповідні органи влади та органи місцевого самоврядування. Уже сьогодні Дія надає можливість отримати велику кількість послуг зі свого смартфона не виходячи з дому. Однак невирішеними залишаються питання спроможності територіальних громад щодо виконання нових повноважень через створення та функціонування інформаційно-аналітичних систем.

Розвиток і забезпечення надання державою якісних електронних послуг дасть можливість зменшити корупційні ризики, створить умови мобільності для фізичних осіб та бізнесу в частині взаємодії з державою [61].

Технології надання електронних послуг мають низку переваг. Основними заходами щодо стратегування електронного урядування є:

- створення можливостей використання електронних послуг в усіх, без винятку, сферах суспільного життя;

- реалізація принципу єдиного вікна («one-stop-shop») через функціонування Єдиного державного порталу адміністративних послуг, який є майданчиком доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг;

- розвиток електронних публічних закупівель, електронних рахунків, договорів тощо;

- стимулювання використання громадянами й бізнесом саме електронних послуг.

Використання ІКТ у відносинах держави та громадян створює унікальні можливості для участі суспільства в управлінні державою, через вплив на прийняття тих чи інших рішень, а також новий якісний рівень взаємодії між державою через органи влади та громадян чи бізнес.

Дійсно, електронні інструменти залучення громадян до управління державою мають низку переваг, тому можна виокремити базові заходи щодо забезпечення розвитку електронного урядування в Україні, серед яких:

- розвиток інституту електронних звернень та електронних петицій;
- розвиток цифрових інструментів участі суспільства у прийнятті управлінських рішень («відкритий бюджет», «громадський бюджет», «участь в обговоренні законодавчих актів»);
- розвиток електронних інструментів комунікації між органами влади та громадянами і бізнесом;
- забезпечення участі громадськості у формуванні стратегування електронного урядування в різних сферах суспільного життя.

І тут постає важливе питання стосовно розвитку інфраструктури електронної ідентифікації громадян, оскільки це є основним елементом щодо участі громадян у прийнятті тих чи інших рішень відносно управління державою.

Основними заходами щодо забезпечення розвитку електронного урядування в частині електронної ідентифікації є:

- забезпечення розвитку електронних довірчих послуг відповідно до вимог Регламенту (ЄС) № 910/2014 Європейського Парламенту та Ради від 23 липня 2014 р. про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій в межах внутрішнього ринку та про скасування Директиви 1999/93/ЄС [157];
- забезпечення наповнення єдиного демографічного реєстру шляхом поширення паспортів громадянина України у формі ID-карти та створення в демографічному реєстрі унікального номеру для кожного громадянина;
- розвиток нових та уже наявних інструментів електронної ідентифікації;
- реалізація принципу «single-sign-on» через використання інформаційно-телекомунікаційних технологій в органах влади.

Розвиток публічного управління в Україні потребує оновлення адміністративних процесів, що можливе через реінжиніринг уже наявних систем управління та використання сучасних цифрових інструментів і інформаційно-комунікаційних технологій. Це все, насамперед, забезпечить можливість електронної взаємодії держави з громадянами та прозорість і відкритість діяльності органів влади та органів місцевого самоврядування. Також сприятиме швидкому здійсненню обміну інформацією між інформаційно-телекомунікаційними системами органів влади, а це, своєю чергою, забезпечить рівень ефективності роботи органів влади та їх посадових осіб.

Стратегування електронного урядування за цим напрямом має на меті забезпечити:

- якісну та швидку взаємодію інформаційних ресурсів;
- розвиток інфраструктури інформаційно-телекомунікаційних систем органів влади;
- розвиток транскордонної цифрової взаємодії між суб'єктами владних повноважень.

Варто зазначити, що розвиток і функціонування цифрових інструментів електронного урядування вимагає матеріальних й технічних ресурсів. Інструментами інформаційного простору в органах влади та органах місцевого самоврядування є електронний документообіг. Однак його функціонування на рівні окремої інституції системи органів державної влади загалом має певні складнощі, зокрема:

- неузгодженість українського законодавства з міжнародним у сфері електронного документообігу;
- відсутність законодавчого закріплення виключної юридичної сили електронному документу як об'єкту електронного документообігу;
- практика паралельної маршрутизації паперового та електронного документообігу, що, своєю чергою, суперечить принципу однократності у реєструванні документів;

- питання захисту зберігання електронних документів і можливості доступу до них;
- питання цифрових компетентностей працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Водночас розвиток електронного документообігу забезпечить підвищення ефективності роботи органів влади та органів місцевого самоврядування, а також відкритості й прозорості їхньої діяльності.

До напрямів стратегування електронного урядування щодо електронного документообігу управлінської діяльності органів влади віднесено:

- розвиток системи внутрішнього електронного документообігу в органах влади та системи їх електронні взаємодії;
- створення та функціонування державного електронного архіву та електронних архівів на рівні органів державної влади, створення правил і процедур доступу до таких архівів.

Оптимізувати та підвищити ефективність роботи органів публічної влади можливо через упровадження електронної міжвідомчої взаємодії та електронного документообігу.

Для удосконалення процесу документування управлінської діяльності на рівні органу державної влади, зокрема, та держави загалом необхідно здійснити конкретні кроки.

На рівні держави необхідно створити законодавче забезпечення щодо використання електронних документів та їх обігу, тим самим створивши єдині правила для всіх користувачів.

На рівні кожного окремого органу необхідно проаналізувати стан електронного документообігу й забезпечити використання цифрових інструментів, ураховуючи особливості конкретного органу влади. Водночас необхідно забезпечити захист електронного документообігу різними програмами та засобами. І як результат, на виході держава отримає цілісний процес організації взаємодії в системі органів влади виключно в електронній

формі, тим самим будуть забезпечені права і законні інтереси користувачів електронного документообігу та встановлено системне нормативно-правове забезпечення щодо обігу електронних документів на рівні органу влади, зокрема, та системи публічного управління загалом.

Розглянемо аспекти, що вказують на організаційну готовність до електронного урядування.

Організаційна стратегія в сфері електронного урядування, що є важливою для ефективної реалізації електронного урядування. Сам стратегічний план здатний забезпечити дорожню карту організації з переходу від поточного стану до бажаного середнього чи довгострокового майбутнього стану. Так, Стратегія сталого розвитку «Україна–2020» [145] окреслює певні бачення та цілі, що підтверджують її вагомість і перевіряють ступінь їх досягнення. Стратегією визначено можливі виклики, технологічні, економічні й політичні проблеми. Отже, розвиток електронного урядування повинен бути узгодженим на всіх рівнях, власне Концепція розвитку електронного урядування тісно пов'язана зі Стратегією «Україна–2020».

Доступ користувачів електронного урядування. Канал доступу є засобом зв'язку користувачів з державними адміністраціями (вхідні) чи для державних адміністрацій для того, щоб зв'язатись зі своїми користувачами (вихідними) для придбання чи надання державних послуг. Е-урядування має орієнтуватися на попит користувачів, а не тільки на цілі зниження витрат. Ці вимоги користувачів включають економію часу, підвищення зручності й доступності, вплив потреби в наданні користувачам ширших та ефективніших каналів взаємодії з урядом за допомогою вебсистем. Надання послуг безпосередньо стосується процесу надання державних послуг за допомогою відповідних вебпорталів. Канали доступу важливі для електронного урядування й посиляються на засоби, за допомогою яких користувачі мають змогу отримати різноманітні державні послуги. Користувачами можуть бути громадяни, службовці, державний сектор, приватний сектор та інші групи або громади. Канали доступу включають онлайн і офлайн-канали доставки, за допомогою

яких продукти, послуги та інформація використовуються, отримують доступ і передають такі технології, як Інтернет, банкомати, ПК, стаціонарні й мобільні телефони (WAP) та кіоски в громадських місцях.

Програма електронного урядування. Цей аспект стосується інтеграції цифрових даних різноманітних організацій в єдиний вебпортал електронного урядування. Метою програми е-урядування є забезпечення сумісності та інтеграції послуг між усіма урядовими організаціями (G2G), між урядовими організаціями та замовниками (G2C), між урядовими організаціями та організаціями бізнесу (G2B), а також між урядовими організаціями та їхніми працівниками (G2E). Програма електронного урядування прагне досягти найвищої ефективності в роботі державних органів у процесі підвищення ефективності послуг і транзакцій задля користувачів із різних верств суспільства з легкістю та професіоналізмом. Електронні послуги можуть включати: оплату ставок, ліцензування чи інформаційні запити. Експерти описують портал як «програму трансформації послуг», оскільки він слугує парасолькою для всіх державних відомств, органів влади та адміністрацій. Програма електронного урядування може спричинити підвищення ефективності та ефективності уряду в наданні відповідних послуг різним секторам клієнтів через безліч каналів доставки. Національну програму електронного урядування України розроблено з метою досягнення цілей, включаючи підвищення продуктивності та ефективності державного сектору; надання кращих і зручніших послуг для індивідуальних та ділових клієнтів; підвищення прибутковості інвестицій; своєчасне й високоточне надання необхідної інформації.

Архітектура посиляється на фундаментальну технологічну архітектуру порталу електронного урядування. В архітектурі ІКТ стабільність і масштабованість є вирішальними для успішної реалізації порталу електронного урядування. Портал урядової організації має бути готовим і здатним пропонувати доступ до всіх державних допоміжних послуг з каналів доставки; для задоволення різноманітних бек-офісних потреб; обслуговувати

різні рівні технологій; обробляти цифрову авторизацію; керувати підвищеним ступенем руху. Реалізація проєктів електронного урядування проблематична для багатьох органів влади, тому що ці проєкти часто не в змозі підвищити вартість та якість електронних послуг.

Бізнес-процеси та інформаційні системи. Діловий процес та інформаційні системи включають зустрічі між керівництвом бізнесу й спеціалістами у сфері ІТ для визначення, узгодження та передачі бачення, цілей, дій, вимог у розумінні інтегрованої модифікації бізнесу за допомогою інформації, що підтримується ІТ-ресурсами. Елементи електронного урядування можуть відігравати важливу роль у реформуванні внутрішніх робочих процесів уряду для підвищення ефективності. Зокрема, вдосконалення робочих процесів уряду з використанням інформаційних технологій призводить до підвищення точності завдяки наданню інтегрованих систем звітності центральних і місцевих органів влади. Водночас це сприятиме підвищенню ефективності під час обміну інформацією як усередині, так і між агенціями. Одним із важливих інструментів, що використовуються для впровадження інновацій бізнес-процесів, є реінжиніринг бізнес-процесів (РБП), що включає перепланування робочого потоку всередині департаментів або між ними для підвищення ефективності й результативності процесів.

Інфраструктура. Успішна стратегія електронного урядування вимагає, щоб урядові організації створили відповідну ІТ-інфраструктуру для підтримки інформаційних систем і додатків. Багато країн, що розвиваються, страждають від реалізації ІТ-проєктів і не в змозі встановити відповідну інфраструктуру для розгортання електронного урядування.

Людські ресурси. Область людських ресурсів орієнтується на роль та обов'язки, необхідні для досягнення цілей організації. Людські ресурси є одним із найважливіших факторів успіху електронного урядування, через забезпечення таких елементів як задоволеність користувачів, вплив на працівників, навчання і сприяння розвитку відповідних кадрів.

У процесі запровадження електронного урядування і на державному, і на місцевому рівнях потрібно враховувати проблеми, актуальні для загальнодержавного рівня. Досі залишається нагальною проблема сумісності – усі різноманітні технології електронного урядування, які мають місце в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, обов'язково повинні бути сумісними одна з одною. Без вирішення цієї проблеми унеможлиблюється ефективна взаємодія між місцевими, між центральними органами влади; між органами влади та органами місцевого самоврядування. Окреме місце займає проблема національної безпеки: чим прозорішою та відкритішою стає діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, шляхом використання цифрових технологій комунікацій, тим більшою є ймовірність використання цієї інформації на шкоду суверенітету України [168, с. 31–32].

Окремої уваги потребують різноманітні кіберзлочини, зокрема хакерські атаки на сайти органів влади та місцевого самоврядування, віруси-шпигуни, які зчитують і передають інформацію зацікавленим особам з інших країн, ведення інформаційних війн за допомогою сучасних ІКТ та ін. Особливим є прояв зазначеної проблеми в умовах протистояння з росією: став можливим доступ до багатьох баз даних і він був використаний на шкоду інтересам України; збій в енергетичній системі; «зависання» важливих систем життєзабезпечення та ін. [68].

Проблема захисту приватності теж заслуговує на увагу. Особливо актуальною стає ця проблема в умовах розвитку так званих «розумних міст». Її невирішення може спричинити прихід орвелівського «1984», коли громадяни втрачають право на приватне життя. Використання баз даних органів влади та органів місцевого самоврядування має бути чітко регламентоване, зокрема в частині доступу до цих даних без даних громадян та бізнесу, що забезпечують довіру громадян до цих органів і несприйняття будь-яких нововведень у сфері електронного урядування. Ця проблема є актуальною в контексті розвитку «розумного міста», як його розуміють великі

ІТ-компанії: масова автоматизація, збір даних, можливість тотального стеження, відслідковування настроїв та думок людей – усе це можна легко використати за певних обставин проти людини на користь тоталітарного режиму. Потребує окремої уваги проблема посилення відповідальності за збереження й захист інформації персонального характеру [68].

Спостерігаються проблемні питання щодо персональної відповідальності про надання доступу до інформації. Особливо це очевидно під час проведення виборчої та рекламної кампаній та ін.

Не втратила своєї актуальності проблема «форс-мажорних» обставин, зокрема мається на увазі переведення всієї документації в електронний формат без резервної копії. Окрім того, навчання фахівців з використанням сучасних ІКТ з різних галузей знань під дією форс-мажорних обставин здатне стати причиною повного державного колапсу [68].

Вагомим питанням для України також є проблема прозорості прийняття державних рішень і надання електронних послуг населенню. На наше переконання, застосування електронного управління здатне допомогти реалізувати права громадян на доступ до відкритої державної інформації, тим самим підвищуючи рівень їх довіри до влади [160, с. 80–85; 170, с. 66–70]. Водночас варто відзначити, що в процесі прийняття законопроектів державні інститути повинні надавати громадянам ознайомитись з документом, висловлювати власну думку і лише потім затверджувати, роблячи процедуру прийняття рішень прозорішою, практикуючи принципи демократичності й субсидіарності [166, с. 167–169]. Яскравим прикладом вказаного процесу є Ісландія.

В Україні вплив на процес управління за допомогою цифрових ресурсів поки що можливий в обмеженому обсязі. В українському просторі електронні петиції є однією з доступних послуг у сфері електронного управління. На сайті надання електронних послуг громадянам українці можуть отримати послуги не в повному обсязі. Зі списку, який містить понад тисячу послуг, працює менше половини. Переважна більшість з них не діє для низки областей

України. Також в країні досі залишається проблема номінального функціонування електронного документообігу.

Загалом розвиток сфери ІКТ і подальше поширення онлайн технологій в Україні дасть змогу втілити концепцію сервісної держави в національних ініціативах e-government – держави, яка використовує ІКТ з метою зв'язку та інтеракцією з громадянами й бізнесом як споживачами послуг. Розширення доступу громадян та бізнесу до урядової інформації, насамперед у сфері освіти, медичного обслуговування й соціального забезпечення, зайнятості, оподаткування, ліцензування та ведення бізнесу, державних закупівель і державного замовлення, міжнародних торгових операцій, в подальшому дасть можливість розвивати е-демократію в українському політичному просторі [164, с. 206–209; 220, с. 64–71].

На підставі зазначеного вище до основних напрямів стратегування щодо успішного впровадження цифрового порядку державою належать:

- розробка стратегії розвитку електронного урядування як на рівні держави, так і на рівні окремо взятої інституції, а також конкретного плану дій та індикаторів оцінки їх виконання;
  - розробка інфраструктури для реалізації цифрової стратегії держави;
  - законодавче забезпечення цифрового порядку денного як на рівні держави, так і на рівні окремих державних інституцій;
  - матеріальне забезпечення розвитку цифрових інструментів упровадження публічного управління;
  - забезпечення навчання цифрової грамотності серед населення
- [163, с. 121–127].

Отже, цифровізація – це без перебільшення сучасний тренд розвитку економіки та суспільства. Наразі 100 % публічних послуг доступні громадянам і бізнесу онлайн; 95 % населення, соціальних об'єктів і головних автошляхів мають покриття швидкісним інтернетом; 6 млн українців залучені до програми розвитку цифрових навичок і 10 % – частка ІТ у ВВП держави тощо [125]. Відтак, для успішного удосконалення механізмів електронного урядування в

умовах цифрових перетворень сьогодні наявні всі передумови.

Підсумовуючи викладене у підрозділі, зауважимо, що ефективне забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні є неможливе без розробки інтегрованої системи методологічних, науково-технічних і юридичних механізмів з урахуванням перспектив розвитку цифрових технологій і систем, а також спеціальних засобів реалізації загроз.

Висновки до розділу 3

Констатовано, що ефективність забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування залежить від можливостей спеціально призначених для цього державних структур загалом і кожного суб'єкта інформаційних відносин щодо захисту інформації у цій сфері зокрема

Зроблено висновок, що удосконалення адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні потребує комплексного перегляду національного законодавства у сфері захисту інформації, створення умов щодо підтримання стану захищеності життєвоважливих інтересів людини, суспільства й держави в інформаційній сфері.

Досліджено актуальні питання вдосконалення нормативно-правового забезпечення електронного урядування в Україні, зокрема державні програми в сфері електронного урядування, які визначають стратегічні напрями його розвитку та реалізації.

Законодавче забезпечення системи електронного урядування характеризується великою кількістю нормативно-правових актів, однак аналіз цих актів дав можливість виокремити їх певні недоліки, а саме фрагментарність, нечіткість, неповноту, неузгодженість, колізію застосування, суперечливість деяких документів, невідповідність і

неадаптованість міжнародним актам законодавства тощо. Такий стан речей свідчить про те, що в більшості випадків законодавчі акти розроблялися без прорахунку можливих ризиків застосування тієї чи іншої законодавчої процедури, а також поза активного громадського обговорення, яке б, своєю чергою, дало б можливість взяти участь усім зацікавленим сторонам в обговоренні та напрацюванні відповідних рішень.

На основі проведеного аналізу законодавчого впровадження моделей електронного урядування в органах державної влади України сформовано інституційний механізм їх забезпечення, що включає в себе структуру, елементи, суб'єкти, результат від реалізації їх функціональних повноважень. Зроблено висновок, що ефективний інституційний механізм впровадження електронного урядування дасть можливість мінімізувати корупційні ризики, а також забезпечить спрощену процедуру отримання публічних послуг і швидкий та прозорий доступ громадян до діяльності органів влади та органів місцевого самоврядування.

З'ясовано, що стратегування розвитку електронного урядування в Україні характеризується модернізацією національної інформаційно-технологічної інфраструктури. Успішний досвід впровадження електронного урядування в зарубіжних країнах дає можливість визначити базові елементи механізму розвитку цифрової інфраструктури електронного урядування в Україні, серед яких: відкриті дані, безпека інформації, постійний та безперешкодний доступ до мережі Інтернет, хмарні сервіси та технології, електронні публічні послуги, кібербезпека тощо.

Доведено, що результативність упровадження електронного урядування в державному управлінні України має врахувати наступні виклики: підвищення рівні засвоєння цифрових компетентностей та навичок серед населення, зміна парадигми щодо місця і ролі громадянина в управлінні державою через використання електронних інструментів участі, зрозумілий та прозорий доступ до публічних послуг тощо.

До основних напрямів стратегування щодо успішного впровадження

цифрового порядку державою віднесено: розробку стратегії розвитку електронного урядування як на рівні держави, так і на рівні окремо взятої інституції, а також конкретного плану дій та індикаторів оцінки їх виконання; розробку інфраструктури для реалізації цифрової стратегії держави; законодавче забезпечення цифрового порядку денного як на рівні держави, так і на рівні окремих органів державної влади та органів місцевого самоврядування; фінансове забезпечення розвитку цифрових інструментів упровадження публічного управління; забезпечення навчання цифрової грамотності серед населення.

Доведено, що ефективне забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні потребує розробки інтегрованої системи методологічних, науково-технічних і юридичних механізмів з урахуванням перспектив розвитку цифрових технологій і систем, а також спеціальних засобів реалізації загроз.

ВИСНОВКИ

У рамках дослідження узагальнено історико-правові аспекти функціонування електронного урядування в контексті розвитку інформаційного суспільства як об'єкта адміністративно-правового забезпечення, розкрито поняття та ознаки інформаційної безпеки у сфері електронного урядування; окреслено принципи адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування у вітчизняній та міжнародній практиці, проаналізовано особливості забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Сполучених Штатах Америки та країнах Європейського Союзу; охарактеризовано адміністративно-правові засоби та механізми забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні; проаналізовано правові засади забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні, виокремлено інструменти реалізації та правове забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування; окреслено шляхи підвищення ефективності та вдосконалення законодавства у сфері забезпечення інформаційної безпеки в системі електронного урядування в Україні, вироблено пропозиції щодо удосконалення законодавства України у цій сфері, розкрито практику його застосування; окреслено підходи до практичної реалізації політики безпеки в системах е-урядування та напрями удосконалення організаційних засад забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування, сформульовано висновки щодо стратегування електронного урядування та його перспективи в Україні. Ці дослідження дали змогу вирішити актуальну наукову проблему щодо сучасних моделей електронного урядування та їх нормативно-правового забезпечення та інформаційного забезпечення. Отримані результати розкриваються в таких висновках і положеннях:

1. На основі дослідження історико-правових аспектів формування та функціонування електронного урядування в контексті розвитку

інформаційного суспільства узагальнено різні підходи до розуміння поняття «електронне урядування». Визначено основні етапи формування та функціонування електронного урядування як форми державного управління в різних сферах суспільного життя. Такі етапи умовно узагальнено за такими напрямками: створення законодавчого та матеріально-технічного забезпечення функціонування електронного урядування; розвиток мережі електронних послуг; впровадження такої форми державного управління, як електронне урядування, в діяльність системи органів публічного управління, зокрема органів місцевого самоврядування; розбудова інфраструктури електронного урядування на державному та місцевому рівнях в умовах розвитку цифрових технологій. Також на основі вивчення системоутворюючих елементів та етапів функціонування електронного урядування визначено основні його функції, принципи та завдання.

2. Констатовано, що державне регулювання у сфері захисту інформації в системі електронного урядування передбачає установлення відповідних вимог щодо захисту інформації до громадян, які є власниками інформації, інформаційних систем, де власне зберігається інформація та користувачів інформаційно-телекомунікаційних мереж, а також встановлення відповідальності за несанкціонований доступ до конфіденційної інформації або за інші види правопорушень у сфері захисту інформації й права на інформацію.

Аналіз змістового наповнення та функціонального призначення електронного урядування дав змогу запропонувати теоретичний підхід до визначення поняття «електронне урядування» та розкрити його як форму організації державного управління за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, що сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості публічного управління (органів державної влади та органів місцевого самоврядування), що забезпечує формування держави, яка орієнтується насамперед на задоволення потреб громадян, так званого нового типу держави (виходячи зі змісту Концепції електронного урядування).

Реалізація такої форми державного управління можлива через активну участь громадян і бізнесу, а також інших зацікавлених сторін у прийнятті рішень у сфері публічного управління, а це, своєю чергою, забезпечує прозорість та ефективність діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування й здійснення діяльності на засадах розвитку інформаційного суспільства та використання цифрових інструментів.

3. Визначено наступні принципи забезпечення інформаційної безпеки: пріоритет прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина; верховенство права, рівність усіх суб'єктів правовідносин перед законом; відповідальність держави перед людиною за свою діяльність; комплексний підхід до вирішення завдань забезпечення інформаційної безпеки; єдність і взаємозв'язок напрямів забезпечення інформаційної безпеки; розмежування сфер відповідальності й повноважень державних органів і органів місцевого самоврядування з питань забезпечення інформаційної безпеки; участь у міжнародних і регіональних системах інформаційної безпеки; оперативність, своєчасність, превентивність і адекватність заходів щодо попередження і захисту від зовнішніх інформаційних загроз та нейтралізації джерел внутрішніх інформаційних загроз, що є вихідними положеннями формування і функціонування системи інформаційної безпеки, норм і правил поведінки громадян, державних і суспільних інститутів України у сфері електронного урядування.

Дослідження змісту поняття «електронне урядування» в національній та міжнародній доктрині дало можливість окреслити концепт «електронного урядування» у вітчизняній та міжнародній практиці й виокремити основні підходи до тлумачення його змісту, зокрема технократичні та теоретичні. Згідно з технократичним підходом електронне урядування розглядається як базис інформаційного суспільства, або як один з етапів реалізації інформаційно-комунікаційних технологій в публічне управління. Щодо теоретичного підходу, то електронне урядування виступає як відповідна теорія, концепція, ідеологія, або як одна з сучасних форм державного

управління, що конкурує або базується на політичні мережі, новому державному менеджменті, синергетичному та новому інституційному підході.

Акцентовано, що електронне урядування – новітня форма публічного адміністрування, що дозволяє раціоналізувати витрати, покращити взаємодію громадянина з суб'єктом владних повноважень, зменшити корупційні ризики при наданні публічних послуг.

Доведено, що система правового регулювання інформаційної безпеки включає сукупність правових норм, що регулюють відносини у цій сфері, а також правовідносини, які виникають на основі застосування правових норм, й відповідні правозастосовчі акти. Правові норми, якими забезпечується інформаційна безпека у сфері електронного урядування, визначають ефективність діяльності держави, через відповідні органи, суспільства та окремих громадян із захисту національних інтересів України в інформаційній сфері. Встановлено, що принципи забезпечення інформаційної безпеки є вихідними положеннями формування і функціонування системи інформаційної безпеки, норм і правил поведінки громадян, державних і суспільних інститутів України у сфері електронного урядування.

4. Аналізом особливостей забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування та його функціонування в США констатовано, що така модель є доволі ефективною, оскільки за результатами звіту ООН з електронного уряду, США потрапили в першу групу країн з індексом EGDI понад 0,75 (very high EGDI). Політика американського уряду спрямована на підтримку науки, високих технологій, зокрема інформаційних і комунікаційних технологій. У США державні послуги для населення надаються через торгові точки, банки та відділення зв'язку. У впровадженні цифрової економіки держава виступає регулятором, що визначає правила і норми, й забезпечує використання інформаційних технологій під час надання тих чи інших публічних послуг.

5. Систематизація досвіду впровадження електронного урядування та забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в

європейських країнах (Австрії, Бельгії, Болгарії, Великобританії, Данії, Естонії, Ірландії, Іспанії, Італії, Латвії, Литви, Німеччини, Португалії, Румунії, Фінляндії, Франції, Чехії, Швейцарії тощо) дала змогу дослідити практику впровадження моделей електронного урядування в країнах Європейського Союзу та розкрити основні принципи електронного урядування країн ЄС. До таких принципів віднесено: цифровий розвиток, принцип однократності, інклюзивність і доступність, відкритість й прозорість, транскордони, взаємосумісність, надійність та безпеку. Аналізом практики впровадження моделей електронного урядування країн ЄС виокремлено спільні для всіх країн риси, які могли б бути запозичені для розвитку електронного урядування в Україні. До таких рис можна віднести спеціальне законодавче забезпечення, що регулює функціонування електронного урядування; збільшення матеріально-технічного забезпечення, що сприятиме розширенню інфраструктури електронного урядування (розширення переліку публічних послуг і цифрових інструментів); розширення мережі навчання для громадян щодо засвоєння цифрових навичок тощо.

6. Зроблено висновок, що впровадження позитивного досвіду окремих країн щодо забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування важливе задля приведення відповідного чинного законодавства України до вимог європейських стандартів, а також сприятиме розбудові системи забезпечення інформаційної безпеки в сфері електронного урядування в Україні.

Вивченням світового досвіду впровадження електронного урядування та забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування підтверджено доцільність впровадження його в Україні. Констатовано, що найбільш прийнятною для України є централізована модель електронного управління із застосуванням портальних технологій з вибудовуванням сервісів «згори – вниз». Наголошено на важливості впровадження досвіду таких країн, як Великобританія, США, Естонія та Бельгія. Вивченням світового досвіду налагодження взаємодії держави та суспільства через систему електронного

уряду встановлено, що інтеграція владних Інтернет-представництв у єдину архітектуру порталів сприяє забезпеченню системи електронного уряду. До ефективних пріоритетних напрямів реалізації взаємодії влади та суспільства в системі електронного уряду віднесено надання державноуправлінських послуг через єдиний портал, що об'єднує різні інформаційні системи та Інтернет-ресурси органів державної влади й органів місцевого самоврядування. Встановлено, що в Україні здебільшого застосовуються технології електронного урядування, спрямовані на розвиток електронного уряду. Зроблено висновок, що для максимально ефективного використання переваг від електронного урядування варто мінімізувати ризики від його впровадження, з цією метою та задля подальшого розвитку електронної демократії необхідно налагодити активний діалог влади й громадян, координацію зусиль органів державної влади та місцевого самоврядування щодо напрацювання механізмів вирішення певних проблем і запобігання виникнення їх у подальшому.

7. Констатовано, що оперативне прийняття рішень, своєчасне застосування запобіжних заходів і засобів, адекватних характеру загроз і небезпек національним інтересам України, напряму залежить від засобів адміністративно-правового регулювання інформаційної безпеки у сфері електронного урядування.

Аналізом стану реалізації електронного урядування в Україні окреслено певні пріоритетні напрями: модернізація публічних послуг, зокрема електронних послуг, електронної ідентифікації, залучення громадян, відкритість даних; модернізація публічного управління, а саме електронна взаємодія реєстрів, електронний документообіг та е-урядування базових галузей; управління розвитком електронного урядування, серед яких ІТ-інфраструктура та ефективне управління. На ефективність забезпечення реалізації зазначених напрямів реалізації електронного урядування вказують рейтинги, в яких, за останніми дослідженнями, Україна посіла такі позиції: 62-е місце у рейтингу Розвитку Е-Уряду (EGDI) – United Nations E-government

Survey 2016, що ознає +25 позицій за 2 роки, 32-е місце у рейтингу Електронної участі – United Nations E-government Survey 2016, що говорить про + 45 позицій за 2 роки та 24-е місце за рейтингом відкритих даних – Open Data Index 2017, що на 30 позицій за 1 рік краще, ніж у попередньому році, та 64-е місце у рейтингу рівня розвитку ІКТ – Global Information Technology Report 2016, що на 7 позицій краще в порівнянні з попередніми показниками.

8. Констатовано, що ефективність забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування залежить від можливостей спеціально призначених для цього державних структур загалом і кожного суб'єкта інформаційних відносин щодо свого самозахисту в інформаційній сфері.

Зроблено висновок, що удосконалення адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки в Україні потребує комплексного перегляду національного інформаційного законодавства, що слугуватимені базисом стабільної основи підтримання стану захищеності життєвоважливих інтересів людини, суспільства й держави в інформаційній сфері.

Доведено, що ефективне забезпечення інформаційної безпеки в сфері електронного урядування в Україні потребує розробки інтегрованої системи методологічних, науково-технічних і юридичних механізмів з урахуванням перспектив розвитку цифрових технологій і систем, а також спеціальних засобів реалізації кібер-загроз.

9. Окреслено суттєві позитивні зміни, що відбулися в законодавстві України з питань правового регулювання електронного урядування у сфері публічного управління та забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування, а також практики діяльності уповноважених суб'єктів у цій сфері. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення реалізації електронного урядування, зокрема Стратегію реформування державного управління України на 2016–2020 роки, де визначено напрями формування та реалізації державної політики з питань електронного урядування, та Концепцію розвитку електронного урядування в Україні. Виявлено недоліки законодавчого регулювання сфери забезпечення

функціонування електронного урядування, до яких, зокрема, віднесено неповноту, нечіткість, фрагментарність, неузгодженість, суперечливість, невідповідність міжнародним актам законодавства у цій сфері тощо. Для забезпечення ефективного функціонування електронного урядування та реалізації стратегічних документів, якими реґраментовано розвиток системи електронного урядування в Україні, належать Стратегія розвитку інформаційного суспільства, Стратерія реформування державного управління України на період до 2024 року, Стратегія сталого розвитку «Україна–2020». Обґрунтовано необхідність приведення у відповідність законодавчого забезпечення електронного урядування до динаміки розвитку цифрових технологій та розвитку інновацій у цій сфері.

9. На основі систематизації ключових викликів і потреб щодо розвитку електронного урядування визначено стратегічні напрями забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування в Україні. Ключовими елементами запропонованого механізму стратегування електронного урядування визнано законодавче, інституційне, організаційне та цифрове забезпечення. Реалізації запропонованого механізму сприятиме розвиток елементів цифрової інфраструктури та підвищення ефективності використання цифрових технологій суб'єктами державного управління, громадянами і бізнесом. Результативність впровадження електронного врядування в державному управлінні України повинна базуватись на врахуванні обставин щодо ліквідації цифрової нерівності в аспекті забезпечення однакових рівнів володіння персональними комп'ютерами для всіх громадян й однакових можливостей доступу до публічної інформації; усвідомленого розуміння громадянського суспільства, місця та ролі громадянина в управлінні державою, тому що за умов упровадження електронної демократії на громадянина поширюється відповідальність за прийняті за його участю колективні рішення; формування в громадян довіри до електронних форм комунікацій, електронної інформації управлінського характеру в частині інформаційної безпеки та гарантованості недоторканності

персональних даних; запровадження в державному управлінні планування як важливого та водночас забутого складника дасть змогу громадянам брати участь в обговоренні плану розвитку на майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абраменко Ю. Ю. Зарубіжний досвід е-урядування та проблеми його імплементації в Україні. *Публічне адміністрування: теорія та практика*: електрон. зб. наук. праць. 2009. Вип. 2 (2). URL: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2009-02/09ayupiu.pdf>.
2. Александрова М. В. Правова політика у сфері електронного урядування в контексті досягнення цілей сталого розвитку: перспективи для України. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2023. Вип. 3 (23). С. 120–125.
3. Баєв В. Концептуальний аналіз електронного уряду та електронного урядування в контексті сучасних наукових розвідок. *Вісник державної служби України*. 2004. № 3. С. 33–39.
4. Бакуменко В. Д. Держава як об'єкт управління. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління*. 2013. Вип. 3. С. 8–16.
5. Баранов О. Електронний уряд в Україні? Буде! Коли? URL: <http://www.dt.ua/3000/3050/33406/>.
6. Березовська І. Р. Адміністративно-правові засоби забезпечення інформаційної безпеки України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. внутрішніх справ. К., 2012. 18 с.
7. Бідюк П. І., Кожухівський А. Д., Кожухівська О. А. Система підтримки прийняття рішень для аналізу і прогнозування стану підприємства. *Радіоелектроніка, інформатика, управління*. 2013. № 1. С. 128–136.
8. Болдуєв М. В., Болдуєва О. В., Ісіков С. М. Стан та перспективи розвитку електронного урядування в публічному управлінні України. *Економічний вісник*. 2020. № 3. С. 118–125.
9. Брижко В. Нормативно-правові та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин. К.: ПанТот, 2009. 324 с.

10. Вітер М., Сендзюк М. Тищенко О. Інформаційна взаємодія державних органів у системі управління державними фінансами. *Світ фінансів*. 2014. Вип. 2. С. 28–32.
11. Войтович Р. Особливості впровадження електронного уряду в Україні. *Аспекти місцевого самоврядування*. 2004. № 4. С. 18–26.
12. Волох О. К. Адміністративно-правовий статус Державного агентства з питань електронного урядування України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 5. С. 148–152.
13. Голубуцький О. П., Шевчук О. Б. Електронний уряд. К.: ЗАТ «Атлант UMS», 2002. 173 с.
14. Гонюкова Л. В. Основні напрями співпраці влади та громади і необхідні для цього умови. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 3. URL: http://www.gov.ua/content/priorytetni_napryam
15. Давидюк В. С. Нормативно-правові аспекти безпеки інформаційних ресурсів у системах електронного урядування. *Електронне урядування: міжнародний науковий фаховий журнал*. 2016. № 2. С. 133–146. URL: https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/ZHurnal_Elektronne-uryaduvannya_1_2010.pdf
16. Данілін А. В. Технології інтеграції державних інформаційних систем та організації міжвідомчої взаємодії. URL: <http://www.microsoft.com/ukr/docs/government/analytics/integration.doc>.
17. Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті». URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id122459/tasks>
18. Декларація ЮНКТАД XI – Дух Сан-Паулу, прийнята на XI сесії ЮНКТАД, Сан-Паулу, Бразилія, 13–18 черв. 2004 р. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/unctad11_decl.shtml
19. Демкова М. Електронне урядування – запорука прозорості та ефективності влади. *Юридичний журнал*. 2007. № 3 (57). С. 124–126.

20. Державне підприємство «Національні інформаційні системи».
URL: <https://nais.gov.ua/about>
21. [Деякі питання електронної взаємодії електронних інформаційних ресурсів](#): Постанова Кабінету Міністрів України від 08 верес. 2016 р. № 606.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606-2016-%D0%BF#Text>
22. Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 02 верес. 2019 р. № 829. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/829-2019-%D0%BF#Text>
23. [Деякі питання підготовки проєктів актів законодавства в електронній формі](#): Постанова Кабінету Міністрів України від 18 серп. 2017 р. № 608. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/608-2017-%D0%BF#Text>
24. Деякі питання цифрового розвитку: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січ. 2019 р. № 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-%D0%BF>
25. Дзвінчук Д. І., Петренко В. П. Про вдосконалення управління освітою і наукою України на основі концепції інтелектуалізації. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2016. № 1. С. 56–62.
26. Дзюндзюк Б. В. Зарубіжний досвід взаємодії органів влади з громадянами в умовах розвитку інформаційного суспільства. URL: https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol5/visnyk_nuczu_14_2016_2.pdf
27. Дія. Відкриті дані. Європейський портал відкритих даних. URL: <https://diia.data.gov.ua/info-center/eudp>
28. Дія. Державні послуги онлайн. URL: <https://diia.gov.ua/>
29. Дія. Цифрова держава. URL: <https://plan2.diia.gov.ua/>
30. Дія. Цифрова Держава. *Програма «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP)*. URL: https://egap.in.ua/project/diya_cifrova_gromada

31. Доступ до інформації та електронне урядування / Автори-упорядники М. С. Демкова, М. В. Фігель. К.: Факт, 2004. 336 с.
32. Дрешпак В. Розвиток електронного урядування як напрям державної інформаційної політики України: організаційний аспект. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2012. Вип. 4. С. 78–87.
33. Дрожинов В. Електронний уряд інформаційного суспільства. URL: www.pcweek.ru/year2000/n15/cp1251/strategy/index.htm
34. Дубов Д. В. Інформаційна безпека в умовах впровадження електронного урядування. *Вісник книжкової палати*. 2006. № 7. С. 34–38.
35. Дубов Д. В. Основи електронного урядування : навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 176 с.
36. Дубов Д. В. Проблеми формування державної політики щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні: у пошуках стратегічного бачення. *Політологічні студії*. 2016. Вип. 5. С. 126–134.
37. Дурман М., Рогальський Ф. Зміна парадигми державного управління через призму застосування електронного урядування. *Дні інформаційного суспільства–2012*: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 24–25 квіт. 2012 р.). / упоряд.: Н. В. Грицяк, С. Г. Соловійов. Київ: «Салютіс», 2012. С. 56–59.
38. Духовна О. Україна «в цифрі»: напрямки реформування. *Юридична газета online*: всеукраїнське професійне юридичне видання. 2019. № 45–46 (699–700). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/ukrayina-v-cifri-napryamki-reformuvannya.html>
39. Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації. Результати дослідження / О. А. Баранов, І. Б. Жияєв, М. С. Демкова, І. Г. Малюкова; за ред. І. Г. Малюкової. К.: ТОВ «Поліграфі-Плюс», 2007. 254 с.

40. Електронне урядування: навч. посіб. / Семенченко А. І., Жиляєв І. Б., Дзюба С. В., Рубан І. А., Усаченко Л. М., Руденко О. М.; За ред. А. І. Семенченка. Херсон: Грінь Д.С., 2014. 392 с.
41. Електронний уряд: наук.-практ. довідник / Укладачі: Чукут С. А., Клименко І. В., Линьов К. О. 2016. 85 с.
42. е-Проекти у світі/е-Уряд США. *Інтернет-портал «e-gorod.ua»*. URL: <http://www.e-gorod.ru/e-project/proj6.htm>.
43. Єдина система місцевих петицій: ініціюй, підтримуй, впливай. *Асоціація міст України*. 2016. URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/yedyna-systemamiscevyh-petyciy-iniciyu-pidtrymu-vplyvay>.
44. Єдиний державний портал адміністративних послуг. URL: <https://my.gov.ua/>
45. Желюк Т. Організаційно-правові основи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади з використанням інформаційної системи «Електронний уряд». *Наука молода*. 2006. № 6. С. 135–139.
46. Зарубіжний досвід упровадження електронного врядування / Авт. кол.: Т. Камінська, А. Камінський, М. Пасічник та ін.; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. С.А. Чукут. К.: Вид-во НАДУ, 2008. 200 с.
47. Інституційні та організаційні засади впровадження електронного урядування: кращі зарубіжні практики / За заг. ред.: С. А. Чукут, О. В. Загвойської. К.: НАДУ, 2011. 172 с.
48. Інтелектуальні системи підтримки прийняття рішень: навч. посіб. / Герасимов Б. М., Локазнюк В. М., Оксіюк О. В., Поморова О. В. Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2007. 335 с.
49. Інтерв'ю Голови Державного агентства з питань електронного урядування Олександра Риженка для ІА «УКРІНФОРМ». *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/intervyu-goloviderzhavnogo-agentstva-z-pitan-elektronnogouryaduvannya-oleksandra-rizhenka-dlya-ia-ukrinform>

50. Інформаційна система «Електронний уряд». URL: <http://www.znannya.org/?view=concept:421>
51. Інформаційно-комунікативна діяльність органів публічної влади: монографія / В.С. Куйбіда, О.В. Карпенко, О.В. Риженко та ін.; за заг. ред. В. С. Куйбіди, О. В. Карпенка. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: ЦП «Компринт», 2019. 358 с.
52. Іщенко В. М. Міжнародний досвід упровадження електронного урядування. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2012/5.pdf.
53. Кагановська Т. Є. Електронне урядування як форма державного управління в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Форум права*. 2014. № 2. С. 176–182.
54. Калішенко Є. Правове забезпечення розвитку електронного урядування в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 140–146. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/7/26.pdf>
55. Кислюк К. В. Розвиток електронного урядування в Україні як фактор соціокультурної динаміки. *Культура України*. Серія: Культурологія. 2018. Вип. 60. С. 228–237.
56. Клименко І. В. Проблеми та пріоритети державного управління інформаційною безпекою в системі електронного врядування. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2009. № 2. <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=18>
57. Клименко І. В., Линьов К. О. Технології електронного врядування. К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2006. 192 с.
58. Клімушин П. С. Електронне урядування в інформаційному суспільстві: монографія. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. 312 с.
59. Клімушин П. С. Особливості впровадження світового досвіду електронного урядування із застосуванням порталних технологій в систему національного державного управління. *Державне будівництво*. 2010. №1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua>.

60. Клімушин П. С., Серенок А. О. Електронне урядування в інформаційному суспільстві: монографія. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. 312 с.
61. Козак В. І. Адміністративна реформа в Україні як механізм протидії корупції: дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.02 / Академія муніципального управління. К., 2015. 246 с.
62. Коліушко І. Б., Демкова М. С. Електронне урядування – шлях до ефективності та прозорості державного управління. *Інформаційне суспільство. Шлях України*. К. : Бібліотека інформаційного суспільства. 2004. С. 138–143.
63. Колодюк А. Застосування новітніх технологій в муніципальному управлінні. *Електронне урядування міста*. URL: www.municipal.gov.ua/data/loads/kolodyuk_2007.doc.
64. Комітет з питань цифрової трансформації: офіційне Інтернет представництво. URL: <https://komit.rada.gov.ua/>
65. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
66. Концепція розвитку електронного урядування в Україні / О. А. Баранов та ін.; за ред. А. І. Семенченко. К., 2009. 16 с.
67. Концепція розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 верес. 2017 р. № 649-р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>
68. Коров'як О. Я. Проблеми впровадження електронного урядування в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2(23). С. 5–9. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v2_2018/12.pdf
69. Кращі практики впровадження електронного урядування: зарубіжний досвід. Методичні матеріали до навчальної дисципліни: «Теоретикометодологічні, організаційні та інституційні основи електронного урядування» / авт. кол.: К. Синицький, Я. Олійник, М. Міхальова та ін.; за заг.

ред. д.н.держ.упр., проф. С.А. Чукут, к.н.держ.упр. О.В. Загвойської. К., 2010. 166 с.

70. Куспляк І. С. Електронне урядування: досвід Великобританії. *Актуальні проблеми європейської інтеграції*. 2008. № 4. С. 45–61.

71. Куспляк І. С. 100 міст – крок вперед. Моніторинг впровадження інструментів електронного урядування, як основи надання адміністративних послуг в електронному вигляді. Вінниця: ГО «Подільська агенція регіонального розвитку», 2014. 86 с.

72. Куц Б. Ю. Популяризація електронного урядування в Україні як запорука ефективності процесу демократизації: політико-культурний ракурс. *Сучасне суспільство*. 2019. Вип. 2 (2). С. 69–78.

73. Линьов К. О., Линьов В. К. Управління розвитком ІКТ-компетентності керівника закладу освіти. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2017. Вип. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu_2017_3_26

74. Лисицький В. І. Електронний уряд України: з чого починати? : Форма співпраці уряду з громадянами. *Вісник Національного банку України*. 2004. № 3. С. 16–19.

75. Лопушинський І. П. Упровадження електронного урядування в роботу органів виконавчої влади України як вагома складова реформування державної служби. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pubupr/2010/2010.pdf.

76. Лопушинський І. П., Ковнір О. І. Європейський та світовий досвід реформування освіти в процесі децентралізації влади. *Педагогічний альманах*. 2017. Вип. 33. С. 230–237.

77. Мазур О. Г. Сучасні тенденції упровадження електронного урядування в публічному управлінні: зарубіжний досвід. *Аспекти публічного управління*. 2019. Т. 7. № 12. С. 147–156.

78. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. 254 с.
79. Матвієнко О., Цивін М. Основи організації електронного документообігу: навч. посіб. К.: Центр учб. літ., 2008. 112 с.
80. Мельничук Н. Ю. Електронне урядування: сучасний стан та перспективи застосування у бюджетній сфері. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 5(2). С. 97–105.
81. На парламентський слуханнях були названі пріоритетні напрями розвитку електронного урядування в Україні. *Державне агентство з питань електронного урядування України*. URL: <http://e.gov.ua/content/priorytetnina pryamyrozvytkuelektronnogou>.
82. Надолішній П. Концепція демократичного урядування: сутність і проблеми формування та реалізації. *Актуальні проблеми державного управління*: зб. наук. праць ОРІДУ. Одеса: ОРІДУ НАДУ. 2007. Вип. 2 (30). С. 46–55.
83. Нестеренко О. В. Основи побудови автоматизованих інформаційно-аналітичних систем органів державної влади. Київ: Наук. думка, 2005. 628 с.
84. Олійник О. В. Адміністративно-правові засоби забезпечення інформаційної безпеки. *Юридичний вісник*. 2015. № 1 (34). С. 65–69.
85. Олійник О. В. Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки в Україні. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 132–137. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/3_2012/28.pdf
86. Олійник О. В. Принципи забезпечення інформаційної безпеки України. *Юридичний вісник*. 2016. № 4 (41). С. 72–78.
87. Олійник О. В. Принципи забезпечення інформаційної безпеки України. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія ПРАВО. 2012. Вип. 18. С. 170–173.

88. Отамась І. Діджиталізація в Україні в контексті європейських інтеграційних процесів. *Український Щорічник з Європейських Інтеграційних Студій*. 2020. № 4. С. 125–138. URL: https://lib.iitta.gov.ua/724178/1/Bulletin_13_42_Social_and_behavioral_sciences_Kurychenko_Otamas.pdf
89. Офіційний портал Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/>
90. Павлишин З. Я. Електронне урядування як інструмент модернізації державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 24. С. 119–124.
91. Панчук А. М., Ралдугін Є. О., Клименко І. В. Інформаційні засади електронного урядування. *Моделювання, інформаційні системи і технології в державному управлінні*: навч. посіб. / За заг. ред. Г. С. Литвинова. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 263 с.
92. Перун Т. С. Адміністративно-правовий механізм забезпечення інформаційної безпеки в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2019. 20 с.
93. Питання інформатизації: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 серп. 1994 р. № 605 (Постанова втратила чинність згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 10 лип. 1995 р. № 505). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP940605?an=6>
94. Питання Міністерства цифрової трансформації: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 верес. 2019 р. № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#n12>
95. Питання реалізації пілотного проекту впровадження технологій електронного урядування: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 берез. 2010 р. № 360-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2010-%D1%80#Text>

96. План заходів щодо реалізації Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки. URL: <https://compu.fandom.com/uk/wiki/>

97. Половцев О. В. Системний підхід та інформаційні технології підтримки прийняття рішень в державному управлінні: монографія. Донецьк: Східний видавничий дім, 2010. 206 с.

98. Полумієнко С. К. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб.: у 15 ч. Ч. 6: Моніторинг, оцінювання та прогнозування розвитку системи електронного урядування. К.: ФОП Москаленко О.М., 2017. 64 с.

99. Портал державних послуг «iGov». *Офіційний портал*. URL: <https://igov.org.ua/>

100. Почепцов Г. Г., Чукут С. А. Інформаційна політика: навч. посіб. 2-ге вид., стер. К.: Знання, 2008. 663 с. (Серія «Вища освіта XXI століття»).

101. Про адміністративні послуги: Закон України від 06 верес. 2012 р. № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. Ст. 409. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>

102. Про вимоги до форматів даних електронного документообігу в органах державної влади. Формат електронного повідомлення: Наказ МОНмолодьспорт України від 20 жовт. 2011 р. № 1207. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1306-11#Text>

103. Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу до публічної інформації у формі відкритих даних: Закон України від 09 квіт. 2015 р. № 319-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/319-19#Text>

104. Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції: Закон України від 02 лип. 2015 р. № 577-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/577-19#Text>

105. [Про внесення змін до Закону України «Про Національну програму інформатизації»](#): Закон України від 13 верес. 2001 р. № 2684-III (Закон втратив

чинність на підставі Закону № 2807-IX ([2807-20](#)) від 01 груд. 2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2684-14#Text>

106. Про внесення змін до Порядку проведення експертизи Національної програми інформатизації та окремих її завдань (проектів): Постанова Кабінету Міністрів України від 02 квіт. 2009 р. № 294. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-2009-%D0%BF#Text>

107. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 14 січня 2009 р. № 4: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 трав. 2017 р. № 356 (Постанова втратила чинність на підставі Постанови Кабінету Міністрів України [№ 595 від 08 лип. 2020](#) р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356-2017-%D0%BF#Text>

108. [Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 4 лютого 1998 р. № 121](#): Постанова Кабінету Міністрів України від 11 листоп. 2009 р. № 1191. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1191-2009-%D0%BF#Text>

109. [Про внесення зміни до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 16 лютого 1998 р. № 160](#): Постанова Кабінету Міністрів України від 17 лип. 2009 р. № 738. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2009-%D0%BF#Text>

110. Про державну політику інформатизації України: Указ Президента України від 31 трав. 1993 р. № 186/93 (Указ втратив чинність на підставі Указу Президента № 206/95 (206/95) від 13 берез. 1995 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/186/93#Text>

111. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3475-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15#Text>

112. [Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади](#): Указ Президента України від 01 серп. 2002 р. № 683/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/683/2002#Text>

113. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

114. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 02 листоп. 2016 р. № 852-15. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/main/852-15>

115. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05 жовт. 2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>

116. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 трав. 2003 р. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>

117. Про електронну комерцію: Закон України від 03 верес. 2015 р. № 675-VIII. URL: https://ips.ligazakon.net/document/t150675?an=1&ed=0000_00_00

118. [Про запровадження Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства](#): Постанова Кабінету Міністрів України від 28 листоп. 2012 р. № 1134. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2012-%D0%BF#Text>

119. [Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 2022–2024 роки](#): Постанова Верховної Ради України від 08 лип. 2022 р. № 2360-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2360-IX#Text>

120. Про затвердження Інструкції з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну для підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Міністерства молоді та спорту України: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 17 лип. 2018 р. № 3294. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS30354>

121. [Про затвердження переліку завдань \(проектів\) Національної програми інформатизації на 2009 рік, їх державних замовників та обсягів](#)

фінансування: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 черв. 2009 р. № 636-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2009-%D1%80#Text>

122. Про затвердження плану заходів з підтримки розвитку індустрії програмної продукції України на 2017 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 трав. 2017 р. № 367-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367-2017-%D1%80#Text>

123. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 серп. 2018 р. № 617-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/617-2018-%D1%80#Text>

124. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку системи електронних послуг Україні на 2017–2018 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 черв. 2017 р. № 394-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/394-2017-%D1%80>

125. Про затвердження плану роботи Міністерства цифрової трансформації України на 2020 рік. URL: <https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/ministry.pdf>

126. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою «Електронне урядування»: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 берез. 2012 р. № 236. (Назва Постанови із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 561 від 05 серп. 2015 р., № 149 від 27 лют. 2019 р.). URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/329765_754395

127. Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03 квіт. 2017 р. № 275-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D1%80#Text>

128. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 19 квіт. 2014 р. № 80/94-вр. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/80/94-вр>

129. Про захист персональних даних: Закон України від 01 черв. 2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

130. Про заходи щодо забезпечення діяльності Національного агентства з питань інформатизації: Указ Президента України від 27 трав. 1995 р. № 390/95 (Указ втратив чинність на підставі Указу Президента № 601/99 від 03 черв. 1999 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/390/95#Text>

131. [Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні](#): Указ Президента України від 31 лип. 2000 р. № 928/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928/2000#Text>

132. [Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний Уряд»](#): Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лют. 2003 р. № 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208-2003-%D0%BF#Text>

133. [Про звернення громадян](#): Закон України від 02 жовт. 1996 р. № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>

134. Про інформацію: Закон України від 01 січ. 2017 р. № 2657-12. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

135. Про керівника Національної програми інформатизації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 лют. 2020 р. № 126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/126-2020-%D1%80#Text>

136. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 04 лют. 1998 р. № 75/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80#Text>

137. Про Національне агентство з питань інформатизації при Президентові України: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 лип. 1995 р. № 505 (Постанова втратила чинність згідно з постановою Кабінету

Міністрів України від 4 груд. 2019 р. № 1085). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP940605?an=6>

138. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 04 лют. 1998 р. № 74/98-ВР (Закон втратив чинність на підставі Закону № 2807-IX від 01 груд. 2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>

139. [Про Національну програму інформатизації](#): Закон України від 01 груд. 2022 р. № 2807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text>

140. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 09 січ. 2007 р. № 537-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>

141. Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій: Указ Президента України від 20 жовт. 2005 р. № 1497/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1497/2005#Text>

142. Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 04 січ. 2002 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF>

143. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28 груд. 2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>

144. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації: Указ Президента України; Стратегія від 24 берез. 2012 р. № 212/2012 (Указ втратив чинність на підставі Указу Президента [№ 68/2016 від 26 лют. 2016 р.](#)). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/212/2012#Text>

145. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>

146. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 верес. 2017 р. № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#n14>.

147. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 груд. 2010 р. № 2250-р (Розпорядження втратило чинність на підставі Розпорядження Кабінету Міністрів України № 649-р (649-2017-р) від 20 верес. 2017 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80#Text>

148. [Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації](#): Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08 листоп. 2017 р. № 797-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text>

149. Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 листоп. 2016 р. № 918-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-%D1%80#Text>

150. [Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації](#): Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січ. 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>

151. Про схвалення Концепції створення та функціонування інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 верес. 2012 р. № 634-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2012-%D1%80#Text>

152. [Про утворення Міжгалузевої ради з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації](#): Постанова Кабінету Міністрів

України від 08 лип. 2020 р. № 595. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2020-%D0%BF#n124>

153. Про утворення Національного агентства з питань інформатизації: Указ Президента України від 13 берез. 1995 р. № 206/95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/206/95#Text>

154. Проблеми та перспективи гармонізації цифрового ринку України з ринками ЄС та країн СхП: аналіт. звіт. URL: <https://cid.center/wp-content/uploads/2019/pdf>

155. Програмний комплекс автоматизації центрів надання адміністративних послуг (Інформаційна система «Вулик»). URL: <https://se.diia.gov.ua/vyluk>

156. Проєкт «EGOV4UKRAINE» у рамках «U-LEAD з Європою» та українська ІТ компанія почнуть розробку інформаційної системи для ЦНАП. 9 лютого 2018. URL: <http://tsnap.ulead.org.ua/news/proekt-egov4ukraine-uramkah-u-lead-z-yevropyu-ta-ukrainska-it-kompaliyapochnut-rozrobku-informatsijnoyi-systemy-dlya-tsnap/>.

157. [Регламент Європейського Парламенту і Ради \(ЄС\) № 910/2014 від 23 липня 2014 року про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку та про скасування Директиви 1999/93/ЄС](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_016-14#Text). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_016-14#Text

158. Результати моніторингу сайтів міських рад других за величиною міст областей України. *Інститут громадянського суспільства*. URL: <http://old.csi.org.ua/?cat=28>.

159. Романюк С. А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості. Регіональні дослідження: монографія. К.: УАДУ, 2001. 112 с.

160. Рошук М. В. Державне агентство з питань електронного урядування в системі публічної влади. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. Серія: Юрид. вісник «Повітряне і космічне право». 2017. Вип. 1(42). С. 80–85.

161. Рошук М. В. До питання державної політики України у сфері освіти дітей із інвалідністю. *Формування публічної служби, чутливої до людей з особливими потребами: цифрові технології*: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (м. Київ, 10 листоп. 2017 р.). Київ: Нац. акад. держ. управ. при Президентові України, 2017. С. 214–217.

162. Рошук М. В. До питання публічного адміністрування в галузі авіації. *АЕРО 2017: повітряне і космічне право*: матеріали Всеукр. конф. молодих вчених і студентів (м. Київ, 23 листоп. 2017 р.). Київ: Нац. авіац. ун-т, Тернопіль: Вектор, 2017. Т. 1. С. 156–159.

163. Рошук М. В. Екологічне врядування як частина електронного врядування: проблеми та перспективи розвитку в Україні. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2018. Вип. 1. С. 121–127.

164. Рошук М. В. Електронне урядування в Україні як гарант забезпечення прав людини і громадянина. *Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 лют. 2017 р.): в 2-х т. Київ: НАУ, Тернопіль: Вектор, 2017. Т. 1. С. 206–209.

165. Рошук М. В. Електронне урядування на місцевому рівні: поняття, принципи та передумови. *Міжнародний науково-юридичний форум*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. до Дня науки (м. Київ, 18 трав. 2017 р.): в 2-х т. Київ: Нац. авіац. ун-т, Тернопіль: Вектор, 2017. Т. 1. С. 210–213.

166. Рошук М. В. Інформатизація у сфері освіти і науки в контексті реалізації концепції розвитку електронного урядування в Україні. *Сучасна університетська правова освіта і наука*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. Тернопіль: Вектор, 2018. Т. 1. С. 167–169.

167. Рошук М. В. Модель оцінювання наслідків витоку державної таємниці від кібератак на критичну інформаційну інфраструктуру держави. *Безпека інформації*. 2018. Т. 1(24). С. 29–35.

168. Рошук М. В. Оцінювання шкоди національній безпеці у разі витоку інформації, що становить державну таємницю. *Стан та удосконалення*

безпеки інформаційно-телекомунікаційних систем (SITS'2017): матеріали учасників IX Всеукр. наук.-практ. конф. (с. Коблево, Миколаївська область, 20–23 червня 2017 р.). Миколаїв: МТУ «Миколаївська політехніка», 2017. С. 31–32.

169. Рошук М. В. Розвиток електронного урядування в Україні: правовий аспект забезпечення безпеки інформації. *Безпека інформації*. 2018. Т. 1(24). С. 17–22.

170. Рошук М. В. Розвиток електронного урядування у сфері екології в контексті реалізації права на доступ до екологічної інформації. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 6 (21). С. 66–70.

171. Рошук М. В. Система інтероперабельності в Україні як інструмент реалізації електронного урядування. *Інноваційний розвиток правової науки в умовах модернізації суспільства: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф.* Тернопіль: Вектор, 2020. Т. 1. С. 276–278.

172. Рошук М. В. Трансформація України в цифрову державу: інструменти реалізації. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. Серія: Юрид. вісник «Повітряне і космічне право». 2020. № 1 (55). С. 86–93.

173. Рошук М. В. Формування оптимальної моделі електронного урядування в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Актуальні питання забезпечення кібербезпеки та захист інформації: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Закарпатська область, Міжгірський район, село Верхнє Студене, туристичний комплекс «Едельвейс», 22–25 лют. 2017 р.).* К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2017. С. 148–150.

174. Семенченко А. Механізми державного управління у сфері електронного урядування. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2012. Т. 20. С. 109–113.

175. Серенок А. О. Нормативно-правове забезпечення впровадження електронного урядування в Україні: ініціативи Президента України.

Державне будівництво. 2015. № 1. URL:
<http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/db/20151/doc/1/05.pdf>

176. Сливка М. М., Лук'янова Г. Ю. Правове забезпечення інформаційної безпеки: досвід країн Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 514–516.

177. Солодов В. В. Електронне урядування як інструмент трансформації державного управління: дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.02. М., 2007. 254 с.

178. Стратегія реформування державного управління України на період до 2021 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 черв. 2016 р. № 474 (в редакції Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 груд. 2018 р. № 1102-р). URL:
https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/reform%20office/01_strategy_ukr.pdf

179. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 трав. 2013 р. № 386-2013-р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/386-2013p>

180. Терещенко Л. О., Матієнко-Зубенко І. І. Інформаційні системи і технології в обліку : навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2004. 87 с.

181. Тимошенко Ю., Кисленко Д. Правоохоронна система в епоху діджиталізації. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. Юридичні науки. 2020. Вип. 1 (59). С. 40–45.

182. Тихомирова Є. Б. Транспарентність і відкритість діяльності влади та шляхи їх забезпечення. *Наукові записки. НаУКМА*. Політологія. Київ: Видавничий дім «KM Academia», 2002. Т. 20. С. 39–43.

183. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

184. Ушаков А. Б., Ковалишин П. І. Електронне урядування: крок у майбутнє. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 63. С. 365–370.

185. Фурашев В. М. Сутність та визначення поняття «електронне урядування». *Правова інформатика*. № 3 (35). 2012. С. 46–49.
186. Цифрова стратегія ЄС. *Проекти EU4Digital*. URL: [URL:https://eufordigital.eu/uk/discover-eu/eu-digital-strategy/](https://eufordigital.eu/uk/discover-eu/eu-digital-strategy/)
187. Чередніченко Н. С. Цифровізація державного управління. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/354.pdf>
188. Чукут С. А. Смарт-сіті чи електронне місто: сучасні підходи до розуміння впровадження е-урядування на місцевому рівні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 13. С. 89–93.
189. Чукут С. А. Сутність електронного уряду та принципи його організації. *Вісник УАДУ*. 2003. № 2. С. 429–443.
190. Шаров Ю.П. Європейські стандарти публічного управління: проекція на муніципальний рівень. *Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / Редкол.: С. М. Серьогін (голов. ред.) та ін. Д.: ДРІДУ НАДУ, 2010. Вип. 1 (4). С. 295–304.*
191. Шеверда В. А. Електронне урядування як спосіб підвищення ефективності системи державного управління. *Менеджмент за умов трансформаційних інновацій: виклики, реформи, досягнення* : матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Суми, 10–12 трав. 2007 р.). Суми: СОІППО, 2007. Ч. 2. 168 с.
192. Шевчук О. Б., Голобуцький О. П. Електронний уряд. Київ : Атлант UMS, 2002. 173 с.
193. Юлдашев О. Електронне урядування: проблеми та перспективи. К.: МАУП, 2007. № 10. С. 42–46.
194. Юрченко А. В. Електронне урядування – ефективний механізм запобігання політичній корупції. *Грані*. 2019. Т. 22. № 4. С. 83–90.
195. Яковлев П. О. Досвід державного регулювання забезпечення інформаційної безпеки зарубіжних держав (на прикладі Сполучених Штатів Америки, Канади, Німеччини, Франції). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. 2020. Вип. 30. С. 106–113.

196. Antiroikko A. V. Introduction to democratic E-governance. *E-transformation in Governance: new directions in government and politics*. Idea Group Publishing. 2004. P. 22–51.

197. Bellamy C., Taylor J. Governing in the Information Age. Milton Keynes, Open University Press, 1998. URL: [https://www.scirp.org/\(S\(351jmbntvnsjt1aadkposzje\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=2025105](https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkposzje))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=2025105)

198. Bouras C. An electronic voting service to support decisionmaking in local government. *Telematics and Informatics*. 2005. No 20. P. 257–266.

199. Cary Coglianese E-Rulemaking: Information Technology and the Regulatory Process. *Regulatory Policy Program Working Paper RPPP2004402*. Cambridge, MA: Center for Business and Government, John F. Kennedy School of Government, Harvard University, 2013. URL: https://scholarship.law.upenn.edu/faculty_scholarship/2633/

200. Data.gov. *The United States government's open data website*. URL: <https://data.gov/>

201. De-Mail Gesetz zur Regelung von De-Mail-Diensten und zur Änderung weiterer Vorschriften vom 28. April 2011. URL: https://www.bsi.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/BSI/Egovernment/De_Mail/Gesetz-De-Mail.pdf?__blob=publicationFile

202. EGAP Program. Electronic Governance for Accountability and Participation (EGAP). *International technical assistance program*. URL: <https://egap.in.ua/en>

203. E-Government Benchmark 2023. *Shaping Europe's digital future*. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/egovernment-benchmark-2023>

204. E-Government Development Index (EGDI). *The United Nations E-Government Development Database (UNeGovDD)*. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/About/Overview/-E-Government-Development-Index>

205. E-Government Strategy. Implementing the President's management agenda for E-Government, simplified delivery of services to citizens. URL: <http://www.whitehouse.gov/omb/inforeg/egovstrategy.pdf>

206. EU e-government action plan 2016–2020: Accelerating the digital transformation of government. URL: <https://dig.watch/resource/eu-e-government-action-plan-2016-2020-accelerating-digital-transformation-government>

207. European Commission – eGovernment Practice: eGovernment in France. URL: <http://www.epractice.eu/files/eGov>

208. Evaluation of the Use of New Technologies in Order to Facilitate Democracy in USA. URL: <http://www.publicus.net>.

209. Fang Z. E-government in Digital Era: Concept, Practice and Development. *International Journal of the Computer, the Internet and Management*. 2002. Vol. 10. № 2. P. 1–22.

210. Federal Information Technology Acquisition Reform Act (FITARA). December 2014. *The CIO Council*. URL: <https://www.cio.gov/policies-and-priorities/FITARA/>

211. Federal Information Technology Shared Services Strategy. URL: https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/omb/assets/egov_docs/shared_services_strategy.pdf.

212. Fountain J. E. Building the virtual state: information technology and institutional change. Brookings Institution Press: Washington, 2001.

213. Gizun A., Hriha V., Blidar A., Roshchuk M., Derkach S. Insider attacks system identification. *Engineer of XXI Century: VIII Inter University Conference of Students, PhD and Young Scientists* (Bielsko-Biala, 06 december 2019). Bielsko-Biala, 2019. C. 155–166.

214. Goldsmith S., Eggers W. D. Governing by Network: The New Shape of the Public Sector. Washington : Brookings Institution Press. 2004. 224 p.

215. Memorandum on transparency and open government. URL: www.whitehouse.gov/the_press_office/Transparency_and_Open_Government.

216. Open Government directive. URL: http://www.whitehouse.gov/omb/assets/memoranda_2010/ml0-06.pdf.
217. O'Reilly, T. What is Web 2.0. Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software. URL: <https://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web20.html?page=1>.
218. President's management agenda. URL: <http://www.whitehouse.gov/omb/budget/fy2002/mgmt.pdf>.
219. Roshchuk M. V. Electronic governance in the European countries in the context of the implementation of the European action plan on the electronic government 2016–2020. *European science scientific journal*. 2018. Вип. 3. С. 118–121.
220. Roshchuk M. V. The state agency on electronic government of Ukraine in system of public authorities. *Human security in context of globalization: modern legal paradigm*: monograph / Under the general editorship Iryna Sopilko. Slovak Republic, Podhajska: Vychodoeuropska agentura pre rozvoj, n.o. Eastern European Development agency n.o., 2017. P. 64–71.
221. Roshchuk M., Abakumova A. Study the problem of service provision quality assessment in cellular networks. *Engineer of XXI Century*: VII Inter University Conference of Students, PhD and Young Scientists (Bielsko-Biala, 08 december 2017). Bielsko-Biala, 2017. С. 17–27.
222. Roshchuk M., Dreis Y., Romanenko O. Sectors of critical informational infrastructure. *Актуальні питання забезпечення кібербезпеки та захисту інформації*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21–24 лют. 2018 р.). Київ: Європ. ун-т, 2018. С. 141–144.
223. Roshchuk M., Kobilnyk B., Gizun A. The role of information-psychological influences in information warfare. *Engineer of XXI Century*: VI Inter University Conference of Students, PhD and Young Scientists (Bielsko-Biala, 2 december 2016). Bielsko-Biala, 2016. С. 151–155.
224. Roshchuk M., Oprisky I., Ivanchenko I., Platonenko A., Skladannyi P. Use of near field communication technology for automated profile replication.

Wydawnictwo Naukowe Akademii TechnicznoHumanistycznej w Bielsku-Białej.
Bielsko-Biala, Poland, 2018. C. 153–161.

225. The E-Government Act of 2002. URL:
[http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-
bin/getdoc.cgi?dbname=107_cong_public_laws&docid=f:publ347.107.pdf](http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=107_cong_public_laws&docid=f:publ347.107.pdf).

226. U.S. Office of the Vice President. (1993). *From Red Tape to Results: Creating a Government That Works Better & Costs Less*. Report of the National Performance Review. Washington, DC. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED384294.pdf>.

227. UN E-Government Survey 2018. *The United Nations E-Government Development Database (UNeGovDD)*. URL:
<https://publicadministration.un.org/egovkb/en>

228. UN E-Government Survey 2020. *The United Nations E-Government Development Database (UNeGovDD)*. URL:
<https://publicadministration.un.org/egovkb/en>

229. United Nations E-Government Survey 2014. New York, United Nations Publication, 2010. 140 p.

230. What are Dynamic Purchasing Systems (DPSs) and why should you care? *Tussell*. 28 June 2022. <https://www.tussell.com/insights/what-are-dynamic-purchasing-systems-dpss-and-why-should-you-care>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Список публікацій здобувачки

в яких опубліковані основні результати дисертації:

А. В яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті у фахових виданнях:

7. Александрова, М. В, Останек, А. А. Особливості правової політики у сфері електронного урядування в контексті досягнення цілей сталого розвитку. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. – 2023. – №3(27), С. 6-12. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-3\(27\)-8-14](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-3(27)-8-14)

8. Александрова М.В. Адміністративно правове забезпечення електронного урядування в Україні: адаптація європейських стандартів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. – 2023. – Випуск 5, С. 82-87. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.5.13>

9. Александрова М.В. Формування цифрового майбутнього Європи: аналіз стратегічних та нормативних документів, досвід для України. *Науковий журнал «Наукові видання МАУП. Юридичні науки»*. – 2023. – №3(66), С. 26-31. DOI: <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.3.4>

10. Рошук М.В. Трансформація України в цифрову державу: інструменти реалізації *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. – 2020. – №1 (54), С. 86-93. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.54.14544>

11. Roshchuk M.V. Electronic governance in the European countries in the context of the implementation of the European action plan on the electronic government 2016-2020. *European science scientific journal*. – 2018. – №3, С.118-121. URL: <https://european-science.sk/storage/journals/essays/3-2018/217.pdf>

Стаття у виданні у наукометричній базі Scopus:

12. Mariia Aleksandrova, Andrii Dub, Kateryna Mykhaylyova, Andrii Niemtsev The Impact of Innovations and Technological Development on Modern Society and Global Dynamics. *Economic Affairs December 2023, Vol. 68, No. 04, pp. 2317-2325*. DOI : <https://doi.org/10.46852/0424-2513.4.2023.39>

Б. Які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

Тези конференцій:

1. Рощук М. В. Формування оптимальної моделі електронного урядування в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Актуальні питання забезпечення кібербезпеки та захист інформації*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Верхнє Студене, Закарпатська область, 22–25 лют. 2017 р.). К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2017. С. 148–150.

2. Рощук М. В. Електронне урядування в Україні як гарант забезпечення прав людини і громадянина. *Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 лют. 2017 р.): в 2-х т. Київ: НАУ, Тернопіль: Вектор, 2017. Т. 1. С. 206–209.

3. Рощук М. В. Оцінювання шкоди національній безпеці у разі витоку інформації, що становить державну таємницю. *Стан та удосконалення безпеки інформаційно-телекомунікаційних систем (SITS'2017)*: матеріали учасників IX Всеукр. наук.-практ. конф. (Коблево, Миколаївська область, 20–23 черв. 2017 р.). Миколаїв: МТУ «Миколаївська політехніка», 2017. С. 31–32.

4. Рощук М. В. До питання державної політики України у сфері освіти дітей із інвалідністю. *Формування публічної служби, чутливої до людей з особливими потребами: цифрові технології*: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 10 листоп. 2017 р.). Київ: Нац. акад. держ. управ. при Президентові України, 2017. С. 214–217.

5. Рощук М. В. До питання публічного адміністрування в галузі авіації. *АЕРО 2017: повітряне і космічне право*: матеріали Всеукр. конф. молодих вчених і студентів (Київ, 23 листоп. 2017 р.). Київ: Нац. авіац. ун-т, Тернопіль:

Вектор, 2017. Т. 1. С. 156–159.

6. Рошук М. В. Інформатизація у сфері освіти і науки в контексті реалізації концепції розвитку електронного урядування в Україні. *Сучасна університетська правова освіта і наука: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (Тернопіль, 23 лют. 2018 р.). Тернопіль: Вектор, 2018. Т. 1. С. 167–169.

7. Рошук М. В. Система інтероперабельності в Україні як інструмент реалізації електронного урядування. *Інноваційний розвиток правової науки в умовах модернізації суспільства: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф.* (Тернопіль, 28 лют. 2020 р.). Тернопіль: Вектор, 2020. Т. 1. С. 276–278.

В. Інші публікації за темою дисертації:

1. Рошук М. В. Державне агентство з питань електронного урядування в системі публічної влади. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2017. Вип. 1 (42) С. 80–85.

2. Рошук М. В. Розвиток електронного урядування в Україні: правовий аспект забезпечення безпеки інформації. *Безпека інформації*. 2018. Т. 1 (24). С. 17–22.

3. Рошук М. В. Екологічне врядування як частина електронного врядування: проблеми та перспективи розвитку в Україні. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2018. Вип. 1. С. 121–127.

4. Рошук М. В. Розвиток електронного урядування у сфері екології в контексті реалізації права на доступ до екологічної інформації. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 6 (21). С. 66–70.

5. Рошук М. В., Корченко О.Г., Дрейс Ю.О., Романенко О.О. Модель оцінювання наслідків витоку державної таємниці від кібератак на критичну інформаційну інфраструктуру держави. *Безпека інформації*. 2018. Т. 1 (24). С. 29–35.

6. Roshchuk M. V. The state agency on electronic government of Ukraine in system of public authorities. *Human security in context of globalization: modern*

legal paradigm: monograph / Under the general editorship Iryna Sopilko. Slovak Republic, Podhajska: Vychodoeuropska agentura pre rozvoj, n.o. Eastern European Development agency n.o., 2017. P. 64–71.

7. Roshchuk M., Opirskyy I., Ivanchenko I., Platonenko A., Skladannyi P. Use of near field communication technology for automated profile replication. *Wydawnictwo Naukowe Akademii TechnicznoHumanistycznej w Bielsku-Bialej*. Bielsko-Biala, Poland, 2018. C. 153–161

8. Roshchuk M., Kobilnyk B., Gizun A. The role of information-psychological influences in information warfare. *Engineer of XXI Century*: VI Inter University Conference of Students, PhD and Young Scientists (Bielsko-Biala, 2 december 2016). Bielsko-Biala, 2016. C. 151–155.

9. Roshchuk M., Abakumova A. Study the problem of service provision quality assessment in cellular networks. *Engineer of XXI Century*: VII Inter University Conference of Students, PhD and Young Scientists (Bielsko-Biala, 08 december 2017). Bielsko-Biala, 2017. C. 17–27.

10. Roshchuk M., Dreis Y., Romanenko O. Sectors of critical informational infrastructure. *Актуальні питання забезпечення кібербезпеки та захисту інформації*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21–24 лют. 2018 р.). Київ: Європ. ун-т, 2018. С. 141–144.

11. Gizun A., Hriha V., Blidar A., Roshchuk M., Derkach S. Insider attacks system identification. *Engineer of XXI Century*: VIII Inter University Conference of Students, PhD and Young Scientists (Bielsko-Biala, 06 december 2019). Bielsko-Biala, 2019. C. 155–166.

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ЯКОСТІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

вул. Ісаакіяна, 18, м. Київ, 01135, тел./факс (044) 236-33-11

E-mail: sqe@sqe.gov.ua, сайт: www.sqe.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 41896851

від 06.11.2023р. № 01/01-23/1930 на № _____ від _____ 20__р.

ДОВІДКА

**про використання результатів дисертаційного дослідження
Александрової Марії Василівни,
виконаної за темою «Адміністративно-правове забезпечення інформаційної
безпеки у сфері електронного урядування»**

Дисертаційне дослідження Александрової М. В. присвячено комплексному дослідженню питань моделей електронного урядування та їх нормативно-правовому забезпеченню у вітчизняній та міжнародній та практиці.

Авторкою досліджено стан реалізації електронного урядування на сучасному етапі і з'ясовано, що існують певні пріоритетні напрямки розвитку такої форми публічного управління, серед яких варто виділити наступні:

- модернізацію публічних послуг, що включає електронні послуги, електронну ідентифікацію, залучення громадян, відкриті дані;
- модернізацію публічного управління, куди належить електронна взаємодія реєстрів, електронний документообіг та е-урядування базових галузей;
- управління розвитком електронного урядування, у тому числі IT-інфраструктури та ефективного управління.

Результати зазначеного дисертаційного дослідження були використані під час впровадження інформаційно-аналітичної системи EvaluEd для зовнішнього оцінювання та самооцінювання освітніх і управлінських процесів у закладах загальної середньої освіти та проведення сертифікації педагогічних працівників.

Довідка надана для представлення до разової спеціалізованої вченої ради із захисту дисертації для здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

**Заступник Голови
з питань цифрового розвитку,
цифрових трансформацій
і цифровізації**

Іван ЮРІЙЧУК

**РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

01196, м.Київ-196, пл. Лесі Українки, 1, оф. 1034-1036, centr@koda.gov.ua

від 11.12.2023 № 43-11/84

**Довідка
про використання результатів дисертаційного дослідження
Александрової Марії Василівни,
виконаної за темою
“Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки у сфері
електронного урядування”**

Науково-практичні результати наукового дослідження Александрової М.В., що полягають в комплексному дослідженні моделей електронного урядування та їх нормативно-правовому забезпеченню у вітчизняній та міжнародній доктрині та практиці, використовуються в загальній професійній програмі Регіонального центру підвищення кваліфікації Київської області “Публічне управління та адміністрування” та спеціальній короткостроковій програмі “Захист персональних даних та інформаційна безпека”.

Пропозиції авторки щодо вдосконалення стратегії розвитку електронного урядування як форми державного управління на національному та місцевих рівнях з урахування ключових компетентностей використання та застосування цифрових технологій та інструментів використано при проведенні тренінгів за загальною короткостроковою програмою Ефективна комунікація в управлінській діяльності. Вирішення та запобігання конфліктних ситуацій, які направлені на підвищення кваліфікації державних службовців, представників громад, депутатів місцевих рад, працівників підприємств, установ і організацій різних форм власності тощо.

Довідка надана для представлення до разової спеціалізованої вченої ради із захисту дисертації для здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 “Право”.

**Директор Регіонального
центру підвищення кваліфікації
Київської області, доктор наук з
державного управління, доцент**

Сергій ЛУКІН

ГРОМАДСЬКИЙ РУХ «ІНТЕРЕСИ КИЯН»

01021 Київ вул. Інститутська, 24/7, кв. 83

(096) 749 30 70; (067) 177-01-71

№01/27-30 від 27.09.2023 року

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспірантки
Александрової Марії Василівни на тему: "Адміністративно-правове
забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування", що
представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 – "Право"**

Результати дисертаційного дослідження Александрової Марії Василівни на тему "Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування" використовуються громадською організацією "Громадський рух "Інтереси киян". Зокрема, при розробці проєкту Програми соціального та економічного розвитку м. Києва були використані рекомендації методичного характеру щодо формування партнерської моделі взаємодії інститутів публічного управління, бізнесу та громадянського суспільства.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Александрової Марії Василівни мають прикладний характер і є корисними для покращення умов комунікації між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадянами.

Довідка надана для представлення до разової спеціалізованої вченої ради із захисту дисертації для здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 "Право".

Голова ГО

Гліб Малич

033755

Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»

The Private Joint-Stock Company
«Higher Education Institution
«Interregional
Academy
of Personnel Management»

Україна, 03039, Київ-39, вул. Фрометівська, 2,
Тел. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

2, Frometivs'ka Str., 03039 Kyiv, Ukraine,
Tel. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

«30» серпня 2023 № 8286/1

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувачки ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 Право
Міжрегіональної Академії управління персоналом
Александрової Марії Василівни,
на тему: «Адміністративно-правове забезпечення інформаційної
безпеки у сфері електронного урядування»

Дослідження Александрової Марії Василівни на тему «Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки у сфері електронного урядування» виконане в рамках наукової теми НДР Міжрегіональної Академії управління персоналом «Дослідження теоретико-методологічних основ розвитку української державності в контексті світових модернізаційних процесів формування національних громадянських суспільств: політичний, юридичний, економічний, соціальний, психологічний та управлінський аспекти» (номер державної реєстрації 0119U100492).

Александровою М. В. здійснено аналіз різноманітних підходів до розуміння поняття «електронне урядування» та визначено основні етапи його формування та функціонування; досліджено зміст поняття «електронне урядування» в національній та міжнародній доктрині; проаналізовано практику впровадження моделей електронного урядування країн ЄС; проаналізовано стан сучасного законодавчого забезпечення впровадження електронного урядування; визначено стратегічні напрямки розвитку електронного урядування в Україні.

Здобувачка розробила рекомендації до внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів у сфері впровадження електронного урядування та законодавчого забезпечення його діяльності, а також пропозиції до практичної діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо формування механізмів реалізації державної політики у сфері електронного урядування.

Науковий керівник теми НДР,
доктор політичних наук, професор

Головатий М.Ф. Головатий

МАУП

